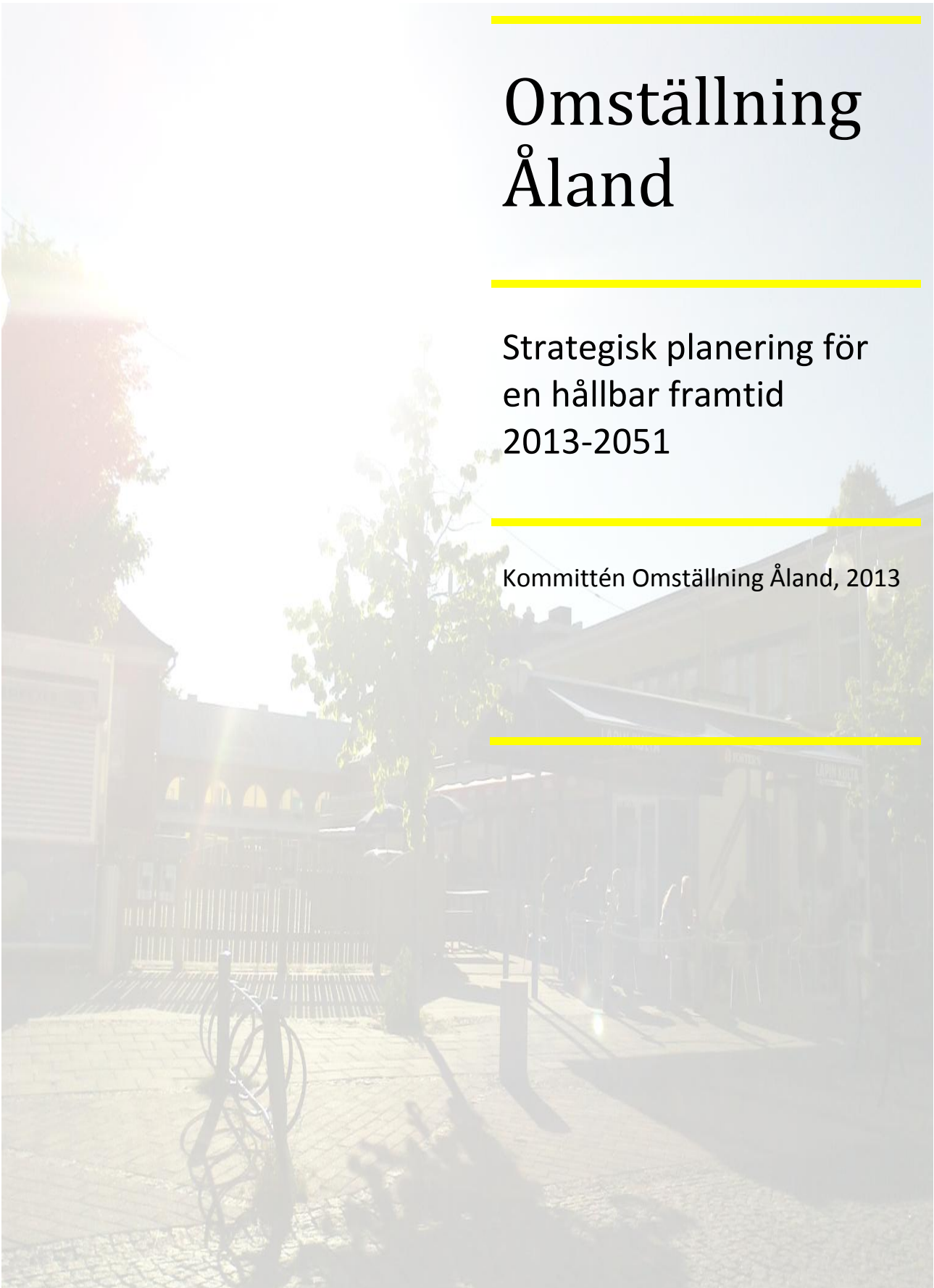

Omställning Åland

Strategisk planering för
en hållbar framtid
2013-2051

Kommittén Omställning Åland, 2013

1. Innehållsförteckning

1. Innehållsförteckning	2
2. Sammanfattning	3
3. Inledning	4
4. Nuläget	5
4.1 Kommitténs uppdrag och arbete	5
4.2 Vår miljö och våra förutsättningar	6
4.3 Strategier för hållbar utveckling, en omvärldsanalys	7
4.4 Välfärdsmått och tillväxt	8
5. Strategiska arbetsmodeller och verktyg	9
5.1 Ett nytt förhållningssätt, nya arbetsmetoder	9
5.2 De 4 hållbarhetsprinciperna - en definition av hållbarhet	10
5.3 Back-casting, en metod för att planera för framgång	11
5.4 5-nivåmodellen, en struktur för hållbarhetsarbetet	12
6. Struktur för hållbarhetsarbetet	13
6.1 Färdplan Omställning Åland	13
6.1.1 Strategiska mål och delmål, målprogrammet	14
6.1.2 Tidplan	20
6.1.3 Vem gör vad	20
6.1.4 Ekonomi	24
6.2 Åtgärdsprogram	25
6.2.1. Mått och indikatorer	26
6.3 Nätverk och samverkan	26
7. Förslag och projektidéer	27
7.1 Resurscentrum för kompetensutveckling	27
7.2 Projekt	27

2. Sammanfattning

Landskapsregeringen har den 15.3.2012 gett kommittén ”Omställning Åland” i uppdrag att fram ett förslag på en långsiktig strategi för en omställning av det åländska samhället. Strategin ska innefatta tydliga hållbarhetsmål, förslag på åtgärder samt ett förslag på tidsplan när Åland ska vara ett hållbart samhälle.

Kommittén har utvärderat strategier i våra närregioner, det lokala hållbarhetsarbetet, tillgänglig teori och metodik samt identifierat framgångsfaktorer knutna till hållbarhetsarbetet både lokalt och globalt, i syfte att föreslå en färdplan för hur det självstyrda landskapet Åland ska bli hållbart.

Den åländska hållbarhetsstrategin syftar till att nå en övergripande vision, förslagsvis att Åland ska vara ett hållbart, välmående och konkurrenskraftigt samhälle år 2051. För att nå visionen måste en politisk enighet finnas om färdplanen, långsiktighet i kommande beslut och tydligt ledarskap i hållbarhetsarbetet. Avsikten är att hållbarhetsstrategin ska spänna över all verksamhet från utbildningssektorn till näringsliv, offentlig förvaltning samt tredje sektorn.

Kommittén föreslår att den systematiska metodik som väljs för Ålands strategiska hållbarhetsarbete utgörs av FSSD-ramverket för strategisk hållbar utveckling (Framework for Strategic Sustainable Development). Med denna metodik som redan används av kommuner och företag runt jorden får Åland ett redan vedertaget koncept för hållbarhetsarbetet och behöver inte lägga resurser och tid på att uppfinna hjulet på nytt. I konceptet ingår verktyg och modeller för planering och utförande.

För att Åland ska nå visionen om att leva i ett hållbart samhälle behöver de fyra hållbarhets-principerna användas som riktgivande i alla beslut. De fyra hållbarhetsprinciperna definierar var ett samhälle kommer att befinna sig när det är hållbart och grundar sig på vad ett flertal forskare och vetenskapsmän har enats kring:

- I det hållbara samhället utsätts inte naturen för systematisk
 - 1 koncentrationsökning av ämnen från berggrunden
 - 2 koncentrationsökning av ämnen från samhällets produktion (kemikalier etc.)
 - 3 undanträngning med fysiska metoder
- Och i ett sådant samhälle
 - 4 hindras inte människor systematiskt från att tillgodose sina behov.

För att landskapet ska kunna arbeta långsiktigt hållbart krävs att en omställningsprocess genomförs. I en beskrivning för omställningsprocessen, färdplanen Omställning Åland, förklaras hur landskapet kan införa hållbart strategiarbete i all planering och allt beslutande. Färdplanen har tagits fram med hjälp av FSSD-ramverket och följer den 5-nivå modell som ingår i FSSD. I modellen beskrivs utförandet i olika steg och det ges information om vilka beslut som behöver tas samt vilka åtgärder som krävs för att framgångsrikt genomföra färdplanen.

I det systematiska arbetet med att genomföra färdplanen är det 3 viktiga beslut som landskapsregeringen och lagtinget behöver enas om:

- Landskapsregeringen tar beslut om att Åland ska vara ett hållbart, välmående och konkurrenskraftigt samhälle år 2051
- Lagtinget och landskapsregeringen antar de fyra hållbarhetsprinciperna som definitionen för ett hållbart samhälle
- Landskapsregeringen beslutar om ett hållbarhetsprogram med huvudmål och delmål, utgående från kommitténs förslag, samt uppgör handlingsplaner med hjälp av det systematiska FSSD-ramverket.

Slutligen föreslår kommittén att de 5 nyckelåtgärder som beskrivs i färdplanen omfattas och genomförs.

Internt:

- utveckla landskapsregeringens strategiverktyg för hållbar verksamhetsplanering och beslutsfattande som följer målprogram
- utse en hållbarhetsstrateg i landskapsförvaltningen som ska vara direkt underställd landskapsregeringen och ingå i ledningsgruppen
- utveckla landskapsregeringens arbete med EU:s strukturfonder och möjligheterna att söka stöd för projekt inom strategisk planering och hållbarhetsutveckling för ett framtida konkurrenskraftigt Åland.

Externt:

- Ett självfinansierat resurscentrum för hållbar utveckling startas i samarbete med centrala och viktiga aktörer för ett framtida konkurrenskraftigt Åland
- tillsätta en tvärsektorieell styrgrupp bestående av politiker, tjänstemän, företagare och tredje sektorn för övergripande koordinerande arbete med hållbar utveckling.

3. Inledning

FN:s f.d. generalsekreterare Kofi Annan sa under ett tal i Bangladesh 2001 att "Det nya århundradets största utmaning är att ta ett abstrakt begrepp som hållbar utveckling och göra det till en konkret vardaglig verklighet för människor över hela världen."

När man bygger på det som får oss att må bra i grunden och inte bara för stunden då bygger man det hållbara samhället. Hållbar utveckling börjar där man står. Begreppet hållbar utveckling rymmer en särskild styrka i dess förmåga att bestå som en öppen, dynamisk och utvecklingsvänlig idé som kan anpassas till att fungera i en mängd varierande situationer över tid och rum.

Det självstyrda Åland har en unik sits och genom det stora möjligheter att ta ett konkret och fast grepp kring de åtgärder som behövs för att nå målet med ett hållbart samhälle. Kommittén föreslår att Ålands landskapsregering nu antar den övergripande visionen att Åland ska vara ett hållbart, välmående och konkurrenskraftigt samhälle år 2051.

För att nå visionen måste det finnas en politisk enighet om färdplanen där ett tydligt ledarskap och långsiktighet i kommande beslut är av yttersta vikt. En politisk enighet är avgörande för att försäkra att mål och program vidhålls oavsett politisk majoritet. Fram till år 2051 kommer 9 regeringar att styra Åland och varje regering måste föra arbetet vidare mot ett hållbart Åland.

Avsikten är att hållbarhetsstrategin ska spänna över all verksamhet från utbildningssektorn till näringsliv, offentlig förvaltning samt tredje sektorn och målsättningen är att strategin ska stöda en omställning till ett hållbart Åland på flera sätt.

För att förbättra möjligheterna att nå målet föreslår kommittén en färdplan för det Åländska samhället. Färdplanen omfattar att landskapsregeringen antar ett målprogram för hållbarhetsarbetet samt att en gemensam metodik för arbetet införs.

Hållbarhetsstrategin ska:

- Fungera internt, externt och sektorsövergripande genom en gemensam plattform och metodik.
- Vara tydlig och lätt att ta till sig samt vara flexibel med avseende på resurser, kommande teknisk utveckling och nya behov.
- Stöda välfärden, ge möjlighet till samhälls- och ekonomisk utveckling och innovationer samt skapa långsiktighet och trygghet för beslutsfattare, kommuner, näringsliv och tredje sektorn.

- Sätta Åland på kartan, visa att vi ligger i framkant och kan vara ett föredöme för andra regioner och kommande generationer.
samt
- Utveckla ett tydligt regelverk så att alla investeringar stöder utvecklingen mot ett hållbart samhälle.

Kommittén är medveten om att det finns mål, strategier och policys som Åland omfattas av och måste följa, policys som kan stärka och hjälpa arbetet med strategin så en uppmaning till landskapsregeringen är ta fram denna information för respektive målområde för att lättare se hur helheten hänger ihop och inte minst för att undvika dubbelarbete. För att behålla flexibiliteten i arbetet är det viktigt att sakkunniga går igenom respektive målområde med ett helhetsgrepp.

I kapitel 4.3, med komplettering i bilaga 3 finns en schematisk översikt av strategier och målsättningar i omvärlden med FN:s strategi, EU:s, Nordens, Finlands och Sveriges strategier beskrivna i korthet.

Målet med ett hållbart Åland 2051 och strategin med verktyg för planering och genomförande samt färdplanen med övergripande målsättningar och förslag till åtgärder ska ses som första steget på den gemensamma resa som en omställningsprocess innebär. Det är en plattform för att inleda det konkreta arbetet och en fördjupad dialog över sektorer och branscher vilket är en nödvändighet för att navigera tryggt och säkert igenom de kommande utmanande decennierna.

4. Nuläget

4.1 Kommitténs uppdrag och arbete

Kommittén har utvärderat strategier i våra närregioner, det lokala hållbarhetsarbetet, tillgänglig metod och teori samt identifierade framgångsfaktorer knutna till hållbarhetsarbete både lokalt och globalt.

Vidare har kommittén samlat in tillgänglig statistik och planetära gränsvärden, se bilaga 2 samt tidssatt hållbarhetsmål och delmål. Sammanställning av målen finns i kapitel 6.1 samt i bilaga 5.

Höranden har genomförts av sammanlagt 19 personer, inom strategiska sektorer för hållbarhetsarbetet. Några slutsatser från genomförda höranden här nedan, en mer komplett sammanställning i bilaga 1.2

- ⤴ Vilja att ställa om finns!
- ⤴ En hållbar utveckling är en del av samhällsutvecklingen så det är en nödvändighet inte något frivilligt.
- ⤴ Genomgående önskar man tydligt ledarskap, bra verktyg, långsiktighet och kontinuitet!

Kommittén har under arbetets gång samarbetat med bland annat Blekinge Tekniska Högskola och den ideella organisationen Det Naturliga Steget.

Vid två tillfällen under arbetets gång har kommittén avrapporterat till landskapsregeringen, genom en delrapport den 16.8.2012 och en överläggning den 21.3.2013.

Som en del av kommitténs uppdrag har arbetet också omfattat att landskapsregeringen och ledande tjänstemän inom förvaltningen samt lagtinget genomgått en introduktions utbildning i hållbarhetsarbete i enlighet med DNS metoden under hösten 2012.

Kommitténs uppdrag och arbete beskrivs närmare i bilaga 1.

4.2 Vår miljö och våra förutsättningar

I ett hållbart samhälle ordnas alla våra mänskliga handlingar inom ramen för naturlagarna och biosfären som det grundläggande systemet. Forskare är överens om följande icke förhandlingsbara fakta om jorden:

- Jorden är ett slutet system. Allt som var här för två miljoner år sedan finns här fortfarande. Materia kan ändra form men det försvinner inte.
- Jorden är ett öppet system i förhållande till energi. Solens energi är det enda som tillförs och den energin driver allting.
- Livet försiggår i det tunna lagret runt jorden som kallas biosfär. Om vi jämför jorden med en lök motsvarar biosfären det tunna skalet på löken. Biosfären är väldigt känslig, väldigt sällsynt och vi känner idag inte till någon annan motsvarighet i universum.
- Fotosyntesorganismer, växter och en del alger, tar tillvara solens energi och använder den för sin tillväxt. Den här tillväxten stöder utvecklingen av varenda organism på jorden. Med andra ord är det fotosyntesen som betalar räkningen.
- Allt liv på jorden är beroende av komplexa, självreglerande system som cirkulerar material och energi i slutna kretslopp.

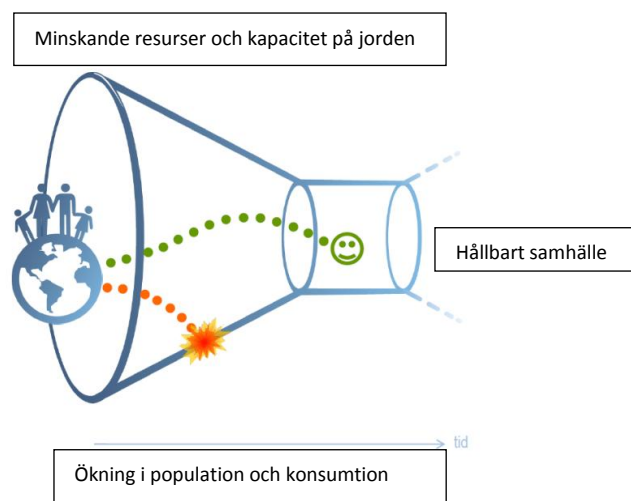
Forskarna har identifierat 9 globala utmaningar: utsläpp av växthusgaser, uttunning av ozonlagret, förändrad markanvändning, sötvattenbrist, förlust av biologisk mångfald, försurning av haven, tillförsel av kväve och fosfor till land och hav och aerosoler i atmosfären och miljögifter.

Passerar vi gränsvärdena för dessa utmaningar riskerar vi abrupta globala miljöförändringar. Inom tre av områdena, utsläpp av växthusgaser, förlust av biologisk mångfald och övergödning genom kväve, har vi redan överskridit gränserna, se bilaga 2.

Cylinder- och trattperspektiv

Att agera för en hållbar framtid handlar inte bara om att undvika katastrof. Genom att göra proaktiva investeringar mot en hållbar framtid kommer de som idag förstår de begränsningar och utmaningar vi står inför att få stora strategiska fördelar i fördelar i att fånga nya möjligheter.

Ett mycket schematiskt sätt att visa hur vi måste förändra vårt sätt att tänka och handla för att våra handlingar ska rymmas inom ramarna för ett hållbart samhälle är genom ett så kallat cylinder-trattperspektiv där tratten symboliserar ohållbar konsumtion och återspeglar vårt livsutrymme.

Om man ignorerar problemet med de smalnande väggarna i tratten innebär det en stor risk. Minskande resurser, ökade kostnader för råvaror och avfall samt ökade krav från allmänheten om bättre hänsynstagande till miljö och socioekonomiska aspekter kan leda till dramatiska och oförutsedda konsekvenser. Vissa kommer att "slå i väggarna" i tratten, vilket kan leda till kundbojkotter, dåligt rykte, att man kanske bryter mot lagen som sedan leder till höga kostnader för jurister och rättsprocesser. En organisation eller ett samhälle som rör sig rakt framåt, som inte presterar sämre över tid, kommer troligtvis slå i väggen i framtiden. Livs-/verksamhetsutrymmet minskar hela tiden, dvs. väggarna smalnar för alla. Därför är det viktigt att börja investera i hållbarhet NU. Ju längre vi väntar, desto fler restriktioner kommer vi att möta framöver och desto färre alternativ kommer vi ha. Ur ett trattperspektiv är det också smartare

och mer ekonomiskt att göra små justeringar hela tiden under en längre tidsperiod än att tvingas panikinvestera under en kort period. Problemen blir inte mindre eller färre och det blir inte billigare av att vänta.

En annan mycket viktig aspekt är att våra grundläggande behov bör ligga till grund för de tillväxtmålen vi sätter upp. När vi talar om grundläggande behov utgår vi från den definition som den chilenske ekonomen Manfred Max-Neef tog fram. Enligt Max-Neef omfattar våra grundläggande behov: försörjning och livsuppehälle, uppskattning och tillgivenhet, säkerhet och trygghet, förståelse och begriplighet, delaktighet, kreativt skapande, avkoppling och vila, identitet och mening samt frihet.

4.3 Strategier för hållbar utveckling, en omvärldsanalys

Kommittén har funnit det viktigt att den åländska strategin för hållbar utveckling är väl förankrad i en omvärldsanalys. Arbetet med att ta fram en åländsk strategi har därför tagit avstamp i befintliga strategier i vår omvärld. För mer information om de olika strategierna se bilaga 3 med strategier och mål i omvärlden.

FN:s strategi. FN:s miljöprogram (UNEP) släppte i juni 2012 sin Global Environmental Outlook 5 (GEO5). Budskapet från rapporten var i stor utsträckning en upprepning från tidigare rapporter med slutsatsen att vår nuvarande livsstil är ohållbar och utan åtgärder kommer vi få se oöverträffade mängder miljöproblem. Men det finns saker vi kan göra. GEO5 är en sammanfattning av världsläget på 500 sidor som granskar 90 av de största miljöproblemen.

EU:s strategi. Huvudprioriteringen i Europa 2020-strategin är en smart, hållbar tillväxt för alla. EU:s strategi är riktgivande för alla medlemsländer och medlemsländerna tar också sin utgångspunkt i den övergripande strategin för en hållbar utveckling inom unionen och innehåller 7 huvudutmaningar; Klimatförändringar och ren energi, Hållbara transporter, Hållbar produktion och konsumtion, Bevarande och förvaltning av naturresurser, Folkhälsa, Social integration, demografi och invandring samt Globala utmaningar när det gäller fattigdom och hållbar utveckling.

Den nordiska strategin tar sin utgångspunkt i de områden där en samverkan mellan de nordiska länderna har ett mervärde. Fem nyckelområden har lyfts fram; Livskraftiga ekosystem, Klimatförändring, Hållbar konsumtion och produktion, Den nordiska välfärdsmodellen samt Forskning, utbildning och innovation.

Den finska strategin innehåller 10 övergripande miljömål som visar vägen mot hållbara val; Ett miljöansvarigt och ekoeffektivt handlingsätt, Miljökonsekvenserna och riskerna har identifierats och behärskats, Ett bra tillstånd för ytvatten har uppnåtts, Ett bra tillstånd för grundvattnen och marken har tryggats, Åtgärder som hejdar klimatförändringen och främjar anpassningen till den har genomförts, Naturens mångfald tryggas, En hållbar och behärskad användning av naturresurserna tryggas, Särdragen i naturlandskapet och kulturmiljön tryggade, En hållbar användning av områdena och en bärkraftig samhällsstruktur har tryggats, En livsmiljö med kvalitet som främjar välbefindandet har uppnåtts .

Den svenska utgår ifrån 16 miljö kvalitetsmål – en beskrivning av hur samhället ska se ut när de stora miljöproblemen är lösta. Begränsad klimatpåverkan, Frisk luft, Bara naturlig försurning, Giftfri miljö, Skyddande ozonskikt, Säker strålmiljö, Ingen övergödning, Levande sjöar och vattendrag, Grundvatten av god kvalitet, Hav i balans samt levande kust och skärgård, Myllrande våtmarker, Levande skogar, Ett rikt odlingslandskap, Storslagen fjällmiljö, God bebyggd miljö samt Ett rikt växt- och djurliv.

I Sverige finns idag 84 stycken ekokommuner. I ekokommunkonceptet utgick man från den fina miljön, den lokala näringslivsstrukturen och den lokala livsstilen som den bas som utvecklingsstrategin skulle byggas på. Genom ett samspel med naturen skulle även arbetstillfällen skapas. De fyra hållbarhetsprinciperna utgör ramen för det hållbara samhället och föreningens verksamhet och visionen är att Sveriges ekokommuner ska vara en förebild och föregångare för landets övriga kommuner i arbetet för en hållbar utveckling på lokal nivå. Sveriges ekokommuner ska vara opinionsbildare, pådrivare, dvs en tydlig lokal röst i

miljöpolitiken, samt en kunskapsförmedlare av goda lokala exempel och stimulera erfarenhetsutbyte mellan lokala aktörer nationellt och internationellt.

På Åland. Ålands landskapsregering anser att EU:s färdplan för ett resurseffektivt Europa är ett bra stöd i det fortsatta arbetet för hållbar utveckling och för hållbar användning av naturresurserna. De åtgärder som omnämns i färdplanen är inte nya för Åland, men ger mer stöd för fortsatt arbete. Färdplanen kan vara ett viktigt underlag vid budgetplanering och i övriga program i landskapet. Landskapet Åland är ett glesbygdsområde, men har ett relativt stort miljöavtryck per capita. Tydlig miljöinformation gällande resurser, hållbar användning och konsumtionsmönster är ett viktigt redskap i Ålands fortsatta arbete för hållbar utveckling. Några exempel på verktyg i hållbarhetsarbetet på Åland är hållbarhets- och miljöredovisning, miljö- och kvalitetscertifiering, hållbarhetsindikationer, nyckeltal, utbildning och goda exempel. Hållbarhetsredovisningen ger en samlad bild av hur Åland förhåller sig till faktorer som har betydelse för en hållbar utveckling.

De flesta milstolpar och åtgärder som ställs i EU:s färdplan berör Åland direkt eller indirekt och är sedan tidigare styrt genom lagstiftning. Åland arbetar idag med de flesta åtgärder som omnämns i färdplanen, men vissa områden berör Åland lite mer än andra och kan ytterligare förbättras för att nå färdplanens mål.

Mer om landskapsregeringens arbete med hållbar utveckling i bilaga 4 Landskapsregeringens tidigare arbete med hållbar utveckling.

4.4 Välfärdsmått och tillväxt

Inom ramen för i Europa 2020-strategin och flaggskeppsinitiativet "Ett resurseffektivt Europa" konstateras att vi för att nå en långsiktig hållbar utveckling behöver koppla isär ekonomisk tillväxt och resursanvändning.

Måttet BNP är utvecklat under en tid då vi betraktat värdet från alla former av produktion som tillskott i ekonomin. Det är enkelt att bestämma och lätt att använda i internationella jämförelser. Men en växande skara kritiker menar att detta sätt att räkna får ett allt mer begränsat värde i bedömningen av länders utveckling.

BNP är t.ex. otillräckligt att använda som mått på välfärd och miljöpåverkan, det fungerar inte för att avspegla utvecklingen av demokrati, mänskliga rättigheter och fördelningen av samhällets resurser. En hög BNP kan samtidigt innebära en vikande folkhälsa, förlust av djur- och växtarter eller andra skadeverkningar på den fysiska miljön som innebär en negativ påverkan på basen för landets försörjning. Värdet av dessa förluster eller vinsten av att främja hälsa eller att upprätthålla välfungerande ekosystem har vi ännu inga självklara metoder att beräkna och integrera i vår förståelse av den ekonomiska utvecklingen.

Arbetet med att utveckla alternativa mått på ett samhälles välfärd pågår redan på flera håll. Frågan var med på Rio +20 och är aktuell inom det nordiska samarbetet där det bland annat togs upp på det senaste miljöministermötet inom nordiska ministerrådet. I Finland är miljöministeriet en av aktörerna inom detta område och inom det nordiska samarbetet finns det flera projekt och studier på gång som kommer kunna ge ett nordiskt bidrag till utvecklingen och debatten om alternativa BNP mått.

På Rio + 20 mötet konstaterades:

"För att bättre informera beslutsfattare inser vi vikten av att ta fram ett bredare mått på utveckling att komplettera BNP med. I detta hänseende begär vi att FN:s statistik organ, i samråd med andra FN organ och relevanta organisationer, startar ett program för arbete och utveckling inom detta område som bygger på befintliga initiativ.

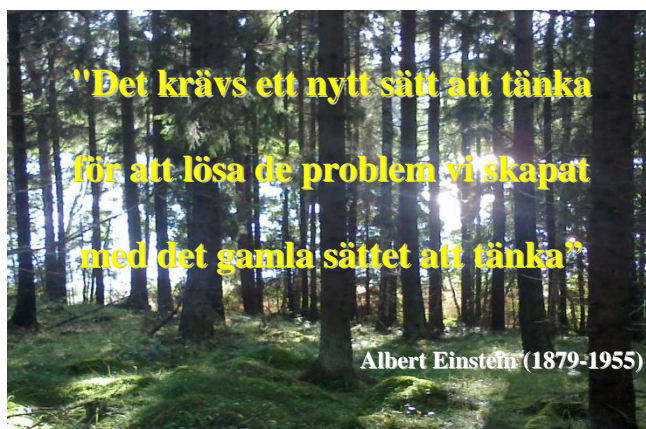
Kommittén anser att Åland bör sträva efter att ligga i framkant i denna fråga samt arbeta för att aktivt

medverka i det nordiska samarbetet kring denna utveckling. I bilaga 7 finns en sammanställning av olika mått som utvecklats som komplement eller alternativ till BNP för att mäta välfärd och välstånd. Som en del i det åländska arbetet med detta skulle också ÅSUB kunna ges i uppdrag att komplettera och förtydliga landskapets hållbarhetsredovisning med för Åland relevanta mått på välfärd och samhällsutveckling i linje med de nordiska och internationella strävandena. ÅSUB kan också få i uppdrag att utveckla hållbarhetsredovisningen med lämpliga nyckeltal i samarbete med sektorer och kommuner i takt med att sektorerna inleder sina back-casting processer.

5. Strategiska arbetsmodeller och verktyg

Samhällets hållbarhetsutmaningar spänner över många olika sektorer och branscher, små och stora frågor, experter och lekmän, näringsliv och politik. Verkligheten är komplex och dynamisk och de problem som uppstår bör behandlas inom ramen för ett systemtänkande och inte som enskilda utmaningar.

Vi tenderar att närma oss komplexa problem som om de vore enkla frågor som kan lösas med hjälp av en ny teknik, en ny medicin eller ny teknologi. Vi försöker ofta förstå komplexa system genom att studera dem enskilt i detalj och vi försöker lösa problem genom att tänka linjärt. Utmaningen är att ändra tankesättet och därmed lösa problem på nya sätt. Genom att röra oss "uppströms" har vi möjlighet att lösa problem innan de uppstår och undvika kostnaderna när vi inte behöver ta hand om konsekvenserna "nedströms". I komplexa system krävs ett systemtänkande för att kunna lösa problem som redan uppstått.

5.1 Ett nytt förhållningssätt, nya arbetsmetoder

Kommittén har utvärderat olika modeller och koncept för hållbarhetsarbete och slutsatsen är att FSSD-ramverket för strategisk hållbar utveckling (Framework for Strategic Sustainable Development), med tillhörande verktyg och modeller omfattar de egenskaper kommittén anser behövs för ett helhetsgrepp kring det strategiska arbetet med en hållbarhetsstrategi på Åland om strategin ska:

- Fungera internt och externt samt sektorsövergripande genom en gemensam plattform och metodik.
- Vara tydlig och lätt att ta till sig samt vara flexibel med avseende på resurser, kommande teknisk utveckling och nya behov.
- Stöda välfärden, ge möjlighet till samhälls- och ekonomisk utveckling och innovationer samt skapa långsiktighet och trygghet för beslutsfattare, kommuner, näringsliv och tredje sektorn.
- Sätta Åland på kartan, visa att vi ligger i framkant och kan vara ett föredöme för andra regioner och kommande generationer.
samt
- Utveckla ett tydligt regelverk så att alla investeringar stöder utvecklingen mot ett hållbart samhälle.

Den ideella stiftelsen Det Naturliga Steget, DNS, har tagit fram ramverket och metodiken i syfte att arbeta strategiskt och systematiskt med hållbar utveckling i små och stora företag, kommuner, städer och samhällen. Ramverket är förankrat i bästa tillgängliga kunskap inom flera akademiska områden, är högt ansett och får allt större spridning i världen. Bland annat används ramverket av de 84 så kallade ekokommunerna i Sverige, av turistorten Whistler i Kanada och av flera världsomspännande organisationer och företag, bland annat WSCDO, Nike, Walleniusrederierna, IKEA, Elektrolux och Max hamburger-restauranger.

Inom FSSD finner man de delar som behövs för att en hållbarhetsstrategi ska kunna leverera resultat, d.v.s.

1. En generell definition av hållbarhet.
2. Verktyg för att hantera komplexa problem.
3. En struktur för ansvar och beslut på olika nivåer.

samt de fyra hållbarhetsprinciperna (se kapitel 5.2), back-casting, en metod att planera för framgång (se kapitel 5.3), och 5-nivåmodellen, en struktur för hållbarhetsarbetet (se kapitel 5.4).

5.2 De 4 hållbarhetsprinciperna - en definition av hållbarhet

De fyra hållbarhetsprinciperna definierar var ett samhälle kommer att befinna sig när det är hållbart. Hållbarhetsprinciperna grundar sig i vad ett flertal forskare och vetenskapsmän har enats kring och definitionen är också väl beprövad och används idag med framgång av flera hundra kommuner, städer, organisationer och företag.

Kommitténs förslag är att använda de fyra hållbarhetsprinciperna som en definition av ett hållbart Åland. Vi vet alltså att Åland är ett hållbart samhälle när all mänsklig verksamhet på öarna håller sig inom ramarna för hållbarhetsprinciperna. Det är också en vetenskapsbaserad och tydlig ram som alla sektorer och branscher kan samarbeta kring.

Definitionen av ett hållbart samhälle utifrån de fyra hållbarhetsprinciperna lyder:

- I det hållbara samhället utsätts inte naturen för systematisk
- 1 koncentrationsökning av ämnen från berggrunden
 - 2 koncentrationsökning av ämnen från samhällets produktion (kemikalier etc.)
 - 3 undanträngning med fysiska metoder

- Och i ett sådant samhälle
- 4 hindras inte människor systematiskt från att tillgodose sina behov.

I den praktiska tillämpningen av definitionen utifrån de fyra hållbarhetsprinciperna bör man vid allt beslutsfattande och framtagande av strategier eller visioner för att försäkra sig om att beslutet är i linje med hållbarhetsprinciperna.

Det är viktigt att påpeka att arbetet för en hållbar utveckling är en process och utgår från en flexibel plattform. När beslut fattas idag är det inte meningen att beslutet fullt ut ska vara hållbart och inte bryta mot hållbarhetsprinciperna, men hållbarhetsprinciperna ska beaktas och beslutet ska utgå från en flexibel plattform så att man inte låser sig i permanent ohållbara lösningar.

Lämpliga frågor att ställa kan t.ex. vara:

Kommer beslutet att leda till att ämnen, mineraler och metaller behöver brytas ur jordskorpan?

→ Innebär beslutet behov av nytt material, behov av nya gruvor mm? Vilka ändliga resurser och/eller sällsynta metaller kommer att tas i anspråk genom nyproduktion?

Kommer beslutet att leda till ökad koncentration av kemikalier/avfall som deponeras/släpps ut i naturen?

→ Riskerar potentiellt farliga ämnen som del av processen, som restprodukt eller avfall att samlas i naturen? Är det möjligt att arbeta med slutna kretslopp i de fall icke nedbrytbara ämnen ändå fortsättningsvis används i processer?

Kommer beslutet att leda till undanträngning av naturen och minskad biologisk mångfald?

→ Kommer ny mark att behöva tas i bruk och kommer växter/djur/biotoper att drabbas så att de måste flytta eller riskerar att försvinna (utrotas) som en följd av beslutet?

Kommer beslutet att leda till minskad tillit, demokrati eller folks förmåga att tillgodose sina grundläggande behov?

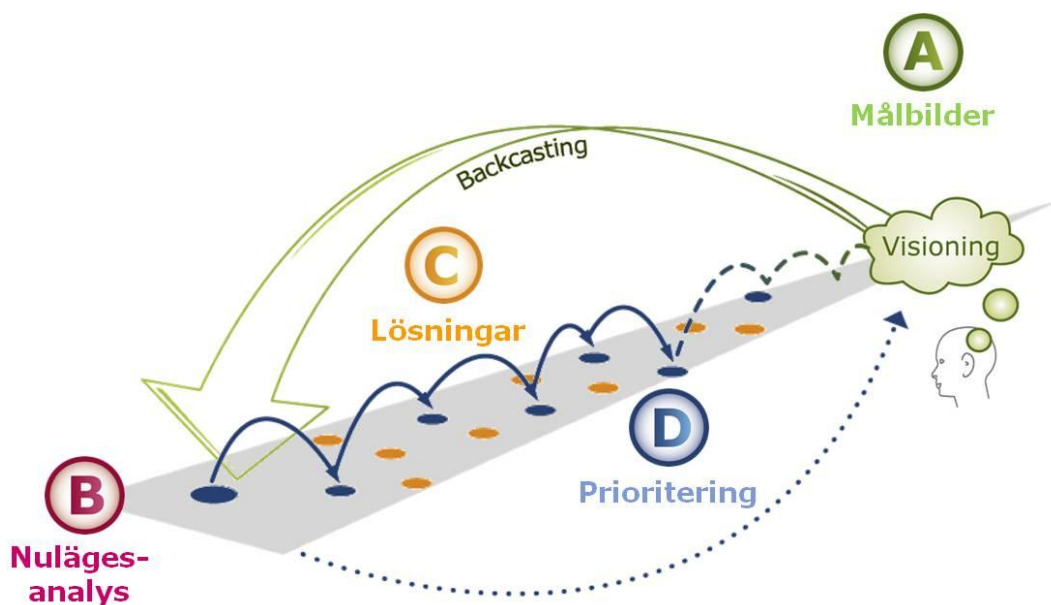
→ Kommer beslutet att minska människors inflytande över sina egna liv och sin livsmiljö?

5.3 Back-casting, en metod för att planera för framgång

Back-casting (planering utgående från framtiden) eller "ABCD-metoden" har visat sig vara en användbar metod för att hitta lösningar på komplexa problem i synnerhet om nuvarande trender är en del av problemet man försöker lösa. Metoden beskriver processen som utgår ifrån en vision, ett önskat tillstånd, där vi vill vara i framtiden och från den visionen ser vi bakåt till idag och funderar ut vad vi måste göra idag för att ge rätt riktning mot visionen. Metoden är speciellt användbar i komplexa frågor som hållbarhetsarbete där vi också behöver utveckla nya sätt att möta utmaningarna. Back-casting hjälper till att bedöma om man rör sig i riktning mot visionen tillräckligt effektivt. När man börjar med slutresultatet i fokus så har man också enats om resans mål.

Syftet är att erhålla underlag för att kunna kommunicera hur organisationen kan undvika risker och optimera möjligheterna i processen när hållbarhetsvisionen förverkligas.

Statistik som visar utvecklingen är också viktigt för att få bra underlag för politiska beslut, och för att kunna visa på att man rör sig i rätt riktning.

De fyra olika faserna i en back-casting process kännetecknas på följande sätt:

A. Målbilder

Utgångspunkten är alltid den tänkta verkligheten där vi vill befinna oss. För att nå framgång är det viktigt att vi har en tydlig vision som baserar sig på en definition av vad det är vi vill uppnå. Definitionen bör basera sig på principer och inte på scenarios. I en komplex och föränderlig värld är det svårt, för att inte säga omöjligt, att föreställa sig eller komma överens om alla de enskilda lösningarna i ett framtida scenario. En sådan definition utifrån scenario skulle även bli alltför detaljerad och oflexibel för att ge förutsättningar för att komma överens eller ta gemensamma beslut.

B. Nulägesanalys

Nästa steg är att tydligt beskriva nuläget och verksamheten så som den ser ut idag. Detta ger oss en klar bild av glappet mellan den önskade målbilden och dagens verklighet. På det sättet kan vi urskilja de specifika utmaningarna organisationen har att överbrygga.

C. Lösningar

Den tredje fasen kännetecknas av en brainstorming fokuserad på både kortsiktiga och långsiktiga lösningar. Nu gäller det att tänka fritt och lägga alla möjliga förslag på bordet.

D. Prioritering

Fjärde fasen handlar om att hitta rätt prioriteringar och göra de första vägvalen och formulera en färdplan. Frågorna vi kan ha som rättesnöre när vi utvärderar förslagen i brainstormingfasen är:

1. Rör vi oss i rätt riktning?
2. Är detta en flexibel lösning?
3. Är lösningen ekonomiskt försvarbar?

5.4 5-nivåmodellen, en struktur för hållbarhetsarbetet

System – framgång – strategi – verkställande – verktyg

Den generella 5-nivåmodellen erbjuder en tydlig struktur för hållbarhetsarbetet. Kommittén har funnit att modellen är lämplig att använda på omställningsprocessen till ett hållbart samhälle på Åland. Genom att noggrant definiera vad som sker på vilken nivå och hur de olika nivåerna är beroende av varandra kan vi också tydligare urskilja ansvarsnivåer. Vi beskriver på det sättet vem som gör vad och när det ska göras för att alla delar i kedjan för hållbarhet ska stödja varandra. I modellen särskiljs också strategiska beslut och verktyg för uppföljning och implementering på ett överskådligt sätt. Modellen ger också möjlighet att beskriva systemet inom vilket beslut ska tas och nyckeltal och indikatorer följas upp.

Femnivåmodellen

En modell för planering i komplexa system

© 2012 Det Naturliga Steget

6. Struktur för hållbarhetsarbetet

Att arbeta fram, och på högsta politiska nivå omfatta, en färdplan för hur organisationen kan utvecklas i en hållbar riktning är det första steget på resan. Att växa och utvecklas till ett hållbart samhälle är därefter en pågående interaktiv process som innebär att införliva hållbarhetstanken, metod och teori, i varje handling, beslut, budget och plan.

För den fortsatta processen har följande **framgångsfaktorer** identifierats:

1. Gemensamt politiskt beslut om en vision och strategi
2. Långsiktighet
3. Systemlösningar för ekonomiska-ekologiska-sociala samband
4. Metodval och verktyg för att genomföra, uppfölja och utvärdera
5. Utbildning
6. Kommunikation, internt och externt

Genom att införliva FSSD-ramverket i allt beslutsfattande, budget- och resultatplaner samt använda de verktyg och modeller som ingår i metodiken för att utarbeta underlag för förvaltningens styrdokument, verksamhetsberättelser, miljöledningssystem och miljöredovisning erhåller landskapet en gemensam och tydlig hållbarhetsstrategi. Inom FSSD-ramverket finns funktioner för att strukturera, planera, analysera samt mäta hållbarhetsarbetet.

6.1 Färdplan Omställning Åland

För att inleda processen med att införa en hållbarhetsstrategi och nya arbetsätt i syfte att verkställa en omställning till ett hållbart Åland behövs en färdplan. Att inleda hållbarhetsarbetet utan en färdplan kan liknas vid att ge vägledning till en turist utan att använda karta eller beskrivning, det leder ingen vart om man endast namnger och berättar om olika platser och vägar utan riktning och sammanhang!

Önskvärt är att omställningsprocessen ska ske successivt över tid på ett kontrollerat och systematiskt sätt som involverar alla olika verksamheter. Långsiktighet är en framgångsfaktor som ger handlingsutrymme samt ekonomisk och social stabilitet i processen. Resultatet av omställningen kommer inte att visa sig i sin helhet inom en nära framtid utan är ett mål för generationer framåt. Färdplanen omspannar tiden från nu till och med år 2051. Genom att utarbeta en färdplan som sträcker sig över flera valperioder och 9 regeringar ges också näringslivet, tredje sektorn och andra aktörer möjlighet till förutsägbara beslut och trygghet i investeringar och gemensamma satsningar.

Ett gemensamt politiskt beslut kring en definition och ett tidssatt mål för när Åland ska vara hållbart är en framgångsfaktor och nyckel i hållbarhetsarbetet. En omställning kommer att involvera hela samhället. Detta ställer krav på ett tydligt ledarskap som visar den gemensamma riktningen för samhällsutvecklingen. Men det ställer också krav på bred delaktighet och samarbete, vilket, om det genomförs strukturerat och på djupet, kan bidra till att vitalisera hela samhället och "få hjulen att snurra".

En färdplan inbegriper relevanta tidssatta mål och delmål. Färdplanen bör tas fram i breda konsensusprocesser och metoden back-casting är ett sätt att genomföra detta på. Kommittén har i sitt arbete velat förmedla en skiss av vad en färdplan skulle kunna inbegripa för att ge inspiration till det fortsatta arbetet. För en skiss se tidplanen i bilaga 5.

En färdplan för ett hållbart Åland bör vila på följande tre beslut som behöver tas först för att det fortsatta arbetet ska ha rätt förutsättningar att bli framgångsrikt:

- Lagtinget och landskapsregeringen tar beslut om att ett hållbart, välmående och konkurrenskraftigt Åland ska nås år 2051.
- Lagtinget och landskapsregeringen antar de fyra hållbarhetsprinciperna som definition om vad ett hållbart samhälle är.
- Landskapsregeringen beslutar om ett hållbarhetsprogram, med huvudmål och delmål, utgående från kommitténs förslag, samt uppgör handlingsplaner med hjälp av det strategiska och systematiska FSSD-ramverket.

6.1.1 Strategiska mål och delmål, målprogrammet

En tidsplan med mål och delmål ska fungera som ett dynamiskt verktyg i syfte att nå det satta övergripande målet. Målen kan med fördel omsättas i 4-åriga handlingsplaner som omfattar olika projekt. Handlingsplanerna kan med fördel utformas i samarbete mellan landskapsregeringen, näringsliv och tredje sektorn. Handlingsplanerna följer strategin, använder FSSD-ramverket och strävar till att systematiskt uppfylla målen.

Mål och delmål finns definierat i flertalet strategier, den finska, den svenska, den nordiska och EU:s för att bara nämna några. Kommittén har valt att fokusera på det strategiska arbetet och vinsterna med att fatta hållbara beslut. När Åland ställer om till strategisk planering för en hållbar framtid kommer fokusområdena och prioriteringarna att växa fram kontinuerligt. De mål som satts upp i nationella strategier samt av nordens och EU finns beskrivna i bilaga 3. De mål som kommittén vill lyfta fram specifikt finns inprickade i den schematiska tidplanen och listas här.

Kommitténs förslag till färdplan åskådliggör upplägget med parallella målområden som arbetar med samma metod – d.v.s. en gemensam vision, nulägesanalys, förändringsidéer, prioriteringar och åtgärder. Åland är ett litet, flexibelt och diversifierat samhälle. Genom att i ett tidigt skede samarbeta kring analys, metoder och lösningar kan vi dra fördelar och erhålla vinster genom synergieffekter.

De sektorer och övergripande målsättningar som är listade i tidplanen är

CO₂ neutralt samhälle

Biologisk mångfald

Hållbar hälso- och sjukvård

Utbildning

Hållbar turism

Framtidens lantbruk

Hållbar konsumtion

Hållbart byggande

Hållbara transportsystem

Back-casting processer bör påbörjas inom flera områden så snart som möjligt. Valet av processer kan t.ex. göras utifrån ansvarsområden/avdelningar för en jämn arbetsfördelning eller utifrån en annan vald prioriteringsordning. Hållbar turism och hållbart byggande är två områden som kommittén anser är av speciellt intresse för det Åländska samhället idag. Back-casting processer inom dessa områden är prioriterade att komma igång inom ett år.

Det är viktigt att erfarenheterna kring arbetssätt och process från de första områdena tas med till back-casting processerna i de övriga områdena/sektorerna. Nedan följer korta övergripande målbeskrivningar inom några utvalda sektorer och övergripande målsättningar. Dessa skall på intet vis ses som uttömmande utan mer som en skiss och exempel på tillvägagångssätt.

De sektorsvisa back-casting processerna tydliggör den komplexa verklighet som ett modernt samhälle är. Ingen sektor kommer att kunna bli helt hållbar på egen hand. Mat, boende, energi, vård, transporter, avfall m.m. är sammanvävt i vardagen och beroende av många människors val och fria vilja. Utifrån en gemensam vision och definition för ett hållbart samhälle är det ändå möjligt att sätta oss ned och samtala kring vart vi är på väg och vilka lösningar som kan vara steg på vägen i rätt riktning. Ute i bygderna finns kreativitet, engagemang och vilja att skapa det hållbara samhället. Genom ett strategiskt och systematiskt tillvägagångssätt finns det utrymme för samhället att rikta in sig på att ta tillvara olika lösningar och valmöjligheter och ta sig förbi eventuella hinder och utmaningar. Inom ramarna som sätts av de fyra hållbarhetsprinciperna är vi fria att skapa vilka lösningar och vilket samhälle vi vill.

CO2 neutralt samhälle

Koldioxid, CO₂, är en av de aggressiva växthusgaserna som påverkar jordens klimat. Vid bl.a. förbränning av fossila bränslen sker ett tillskott av CO₂ till atmosfären och detta tillskott påverkar klimatet negativt. I ett koldioxidneutralt samhälle balanserar utsläpp och upptag varandra. Detta kommer att kräva stora strukturella omvandlingar och nya tankesätt för att uppnå och kommer inte att ske i en handvändning. Därför är det viktigt att genast idag påbörja arbetet med en omställning till ett koldioxidneutralt samhälle.

Alla aktiviteter som orsakar utsläpp av koldioxid påverkas. Det innebär för Ålands del det mesta i vårt samhälle, så som transporter, uppvärmning, elförsörjning men också aktiviteter som i andra hand är beroende av dessa. Dessa verksamheter behöver ställas om så att fossila bränslen inte används alls, eller åtminstone så lite som möjligt. Elektricitet bör produceras med förnybara energikällor som t.ex. sol, vind och vatten. Tekniken inom dessa områden är delvis ny och utvecklas ständigt, men trots det kan man inte längre vänta då utvecklingen sker konstant. För att minska beroendet av fossil energi behöver planering och investeringar i fossilfria energiformer och transporter påbörjas nu.

Det handlar inte bara om utsläpp av koldioxid utan också upptag. Växter tar upp koldioxid från atmosfären och omvandlar kolet till biomassa. Ökat upptag av koldioxid kan kompensera motsvarande mängd utsläpp. Skogsbruk och markanvändning kan bidra till upptaget av koldioxid med metoder som ökar volymen biomassa. Plantering av skog på nedlagd åkermark, aktivare skogsskötsel, bättre skogsförnyring och fler skogsreservat är exempel på åtgärder som beräknas kunna öka nettoupptaget av koldioxid.

För Ålands del är till exempel samhällsplanering och infrastruktur mycket aktuella att beakta, tillsammans med jord- och skogsbruk. En målinriktad samhällsplanering är ett långsiktigt styrmedel för att minska klimatutsläppen. Ett beslut om ett hållbart Åland kräver att alla aktiviteter och all politik måste genomsyras av målsättningar om reduktion av klimatpåverkande faktorer. Så gott som allting i vårt samhälle kan på något vis härledas till koldioxidutsläpp, därför är målet angeläget.

Exempel på målsättningar och tidplan:

2015	Back-casting process med berörda aktörer genomförs
2016	Mål och nyckeltal fastställs
2020	Endast koldioxidneutrala aktiviteter tillåts, d.v.s. vid beslut om nyinvesteringar samt samhällsplanering.
2030	Åland är koldioxidneutralt (innebär maximalt 2 ton CO ₂ per person och år)

Biologisk mångfald

Biologisk mångfald är essentiellt för människans överlevnad och samhällets välmående, både direkt och indirekt, bl.a. genom de ekosystemtjänster som uppstår kring biologisk mångfald. Besöksnäringen får arbetstillfällen genom besök i Natura 2000 områden och andra naturskyddsområden medan besökaren finner välbefinnande och hälsa. Naturen bidrar också ännu till upptäckter inom medicin och naturvetenskaplig forskning och utgör en oförmistlig resurs.

Europeiska unionen har instiftade målsättningar om biologisk mångfald, bl. a genom resolutionen: "Our life insurance, our natural capital: an EU biodiversity strategy to 2020". European Parliament

resolution of 20 April 2012 on our life insurance, our natural capital: an EU biodiversity strategy to 2020 (2011/2307(INI))

Även Förenta Nationerna har dedikerat decenniet 2010-2020 till decenniet för biologisk mångfald.

Den biologiska mångfalden på Åland måste värnas och beaktas i vårt dagliga liv, vid planering av framtida verksamheter och i samhällsutvecklingen. Den bästa uppskattningen av den biologiska mångfaldens utveckling på Åland är de finska röda listor som miljöministeriet och Syke publicerar varje tionde år. En grov uppskattning av de uppgifterna är att cirka 160 ursprungliga åländska arter redan har dött ut, minst 18 av dem har försvunnit under de senaste tio åren (se Rassi m.fl. 2001: Rödlstade arter i Finland 2000, Rassi m.fl. 2010: Rödlstade arter i Finland 2010). Å andra sidan vet vi inte hur många arter som finns på Åland. Vissa grupper som fåglar och kärlväxter känner vi till ganska bra men ingen vet t.ex. hur många insekts- eller mossarter vi har på Åland. Alltså kan man inte säga vilka som försvunnit och hur många procent de motsvarar.

Den biologiska mångfalden utgöra ett långsiktigt mål. Att använda biologisk mångfald som ett mål med tillhörande nyckeltal kräver dock sakkunskap. Vi presenterar därför ett väldigt enkelt exempel på mål för biologisk mångfald och överlåter till landskapsregeringen att fördjupat arbeta vidare med detta.

2015	Back-casting process genomförd
2019	Kompletta naturinventeringar utförda
2020	Mål och nyckeltal fastställs
2025	Utarmning av biologisk mångfald bromsas
2030	Utarmning av den biologiska mångfalden har upphört
2051	I ett hållbart Åland har den biologiska mångfalden ökat med 10 % jämfört med år 2020.

Hållbar hälso- och sjukvård

Statens folkhälsoinstitut i Sverige konstaterar att folkhälsan är ett centralt område för att åstadkomma en hållbar utveckling. Hälso- och sjukvården är idag inriktad på att sköta om människor som redan har insjuknat, en så kallad kurativt vård. Ur individens perspektiv och även ur ett samhällsperspektiv finns det mycket att vinna på att i mycket högre utsträckning lägga resurserna på förebyggande arbete och undvika att sjukdomar uppstår. En hållbar hälso- och sjukvård arbetar inte bara kurativt med att bota/lindra utan på en bredare bas med folkhälsofrågor för att stärka hälsans bestämningsfaktorer och aktivt uppmuntra befolkningen att hålla sig frisk. Kommittén vill lyfta fram primärvårdens livsstilmottagning som ett litet embryo som med fördel kunde utvecklas mycket mer. Även landskapets folkhälsopolitiska program bör integreras bättre i verksamhet och beslut. En hållbar hälso- och sjukvård är ett ställningstagande för social och ekonomisk hållbarhet.

EU kommissionen har i sitt meddelande "Investing in health" (2013) flaggat för att EU ländernas relativt stora andel hälsorelaterade utgifter i förhållande till sina totala budgetar i kombination med ett ökat behov av ekonomisk konsolidering överlag kommer att kräva bättre resultat och kostnadseffektivitet för att säkra hållbara modeller för hälsofrämjande. Forskningen visar att det finns en betydande potential för att säkra effektiviteten i hälsovårdssektorn. EU kommissionen lyfter också fram ett bättre hälsofrämjande arbete både inom och utanför hälsovårdssektorn och menar att detta kunde inkludera samverkan med andra sektorer som har en väsentlig inverkan på hälsosfaktorer såsom utbildning, bostäder, miljö och arbete.

Utöver detta vill handlingsplanen lyfta fram det brådskande behovet att investera i förebyggande arbete av icke smittsamma sjukdomar som en integrerad del av hållbar socioekonomisk utveckling. Ansvar för det förebyggande arbetet med icke smittsamma sjukdomar är landskapsregeringens. Många fler vinster kan nås genom att påverka policys i andra sektorer än endast genom hälsopolicys. Alla intressenter kommer

behöva intensifiera och harmonisera sina ansträngningar för att avvärja förebyggbara förhållanden och för att rädda många från onödigt lidande och från att dö i förtid. Exempel på en tidsplan för att nå en hållbar hälso- och sjukvård.

- 2015 En back-casting process har genomförts med berörda aktörer och en definition för en hållbar hälso- och sjukvård har fastställts.
- 2016 Mål och nyckeltal fastställs.
- 2020 ÅHS är ett hälsofrämjande sjukhus enligt WHO standard.
- 2025 Den kurativa, promotiva och komplementära vården på Åland arbetar sida vid sida med patienten i fokus.

Utbildning

I skolorna, både i landskap och kommun, finns många hängivna och kompetenta studerande, pedagoger och anställda som bör få stöd och utrymme att utveckla skolorna till världens mest hållbara skola. Åland bör, med sin närhet till naturen och varandra, vara ett föredöme för hur en hållbar skola kunde gestalta sig inte bara med avseende på ekologisk mat och hållbara materialval utan också med avseende på pedagogisk och social miljö.

Högskolan på Åland bör vara ett nav för en hållbar utbildning på Åland och därmed i förlängningen ett nav för regional tillväxt inom ramen för de fyra hållbarhetsprinciperna. Högskolan kan med fördel främja forskning och innovationer, företagsamhet samt ta en aktiv roll i hållbarhetsarbetet i att utveckla partnerskap mellan det offentliga och privata genom olika projekt. Nedan finns en schematisk tidsplan.

- 2014 En övergripande back-casting process har genomförts med berörda aktörer och en definition samt mått och indikatorer för en hållbar utbildning har fastställts.
- 2015 Högskolan på Åland samt minst fem skolor har genomfört egna back-casting processer.
- 2018 Alla skolor har genomfört back-casting processer.
- 2025 Åland har världens mest hållbara skola i enlighet med de fyra hållbarhetsprinciperna.

Hållbar turism "Sustainable tourism" - den definition som United Nation World Tourism Organisation (UNWTO) antagit är den mest vedertagna.

Turismen är en växande näring internationellt och har också stor betydelse för det Åländska näringslivet. Allt fler resenärer börjar ställa krav på att resan och resmålet ska påverka miljön så lite som möjligt. Åland med sin unika natur har en stor potential inom det kundsegment som värnar om miljön.

Det finns idag ett flertal olika kvalitetssystem som visar på att företagen har en hållbar inriktning på verksamheten. Branschen borde efter att ha skaffat sig kunskaper om hållbarhetsarbet gemensamt välja vilken märkning som passar den åländska näringen bäst. Färdiga system har bl.a Green key, Earthcheck, DSQ, Destination 21, STEP, SCP, ekoturism föreningen, Swedish welcom och västsvenska turistrådet säger att de snart kommer att ha en kvalitetssäkringsmodell klar. Det finns ett nordiskt projekt där man arbetar med att ta fram en modell för hur "vår hållbara" turism i Norden skulle se ut och EU arbetar också med frågan. Branschen bör göra sin egen process men har visas ett exempel på hur en tidtabell skulle kunna se ut.

- 2015 75% av branschen utbildad och man har gemensamt valt modell för hållbarhets märkningen
- 2017 100 % utbildade, och 15 % har genomgått kvalitetsmärkningsprocessen
- 2020 50 % har genomgått kvalitetsmärkningsprocessen
- 2025 100 % kvalitetsmärkta turistföretagare

Framtidens lantbruk

Ekologiskt kretslopps jordbruk sk. ERA (ecological recycling agriculture) baserar sig på att lokala och förnybara resurser integreras i produktionen av såväl odling som kött- och mjölkdjur. En stor andel av

näringsupptaget anses då ske genom foderproduktionen. I Europa används ca 80 % av den odlingsbara jorden till foderproduktion. Genom att fodret används till djurproduktion kommer näringen att upptas i djuren och utgör ett kretslopp. Om varje odlingsenhet eller lantbruk strävar efter att vara självförsörjande i foderproduktion kommer det automatiskt att begränsa djurproduktionen och garantera en mer jämn distribution av djur på de flesta lantbruken. Ekologisk odling i ERA sker utan växtskyddsmedel och konstgödsel samt att metoden tillämpar växelbruk, en avvägd mängd kött- och mjölkdjur utöver självförsörjning av gödsel och foderproduktion. Avvägningen i djurproduktion i modellen anges till 0,5-1 djuruppsättningsenhet/ ha där 1 uppsättningsenhet motsvarar energin som krävs för en ko som väger 550 kg och mjölkar 6000 kg/år.

På Åland används 65 % av de aktiva odlingsmarkerna till växtodling, både som foder och specialodlingar till föda. Medelarealen på odlingsmarken på Åland är relativt liten, 19 ha mot 28 ha i Finland och utspridd i små plättar ca 1,09 ha i snitt. De flesta lantbruken har ca 35 ha skog i anslutning till jordbruksenheten. Sammantaget ger detta andra verksamhetsförutsättningar för jordbruket på Åland jämfört med ERA-modellen. Dessutom är jordbruket energikrävande, bl.a. i form av bränsle vid transport till/från odlingsenheterna. En översättning av modellen till Åländska förhållanden borde vara möjligt men kräver en annorlunda definition av ett lantbruk som i sin tur kräver en större samordning och annorlunda struktur. Exempelvis kan större mjölkproducenter relateras till en annans enhet av foder- och specialodlingsproduktion. Speciell hänsyn tas till gödsel som går till energiproduktion, vars utsläpp även kan kompenseras av CO₂ upptag i skogsenheter. Strukturen kan utgöra ett nätverk som samverkar så att odlingsenheterna kan upprätthålla ett gemensamt och balanserat system likt ERA. Exempel på en tidtabell.

2014	Ett nätverk för samordning av resurser etableras, beräkningssystem tas fram och biogasproduktion planeras. Ett nytt marknadsföringsprojekt av produkterna initieras
2016	Verktyg för att beräkna avvägning i djurproduktion kontra foder och energiproduktion används samt att ett pilotprojekt av biogasverk är uppfört
2020	200 av Ålands 700 aktiva lantbruk inför Ålands ERA-modellen för ekologiskt kretsloppsjordbruk och har full avsättning för sina produkter
2030	80 % av Ålands aktiva lantbruk verkar inom nätverket för ekologiskt kretsloppsjordbruk Åland

Hållbar konsumtion

En central del av miljöbelastningen förorsakas av de rådande konsumtionsmönstren som slösar med naturresurser. De flesta produktionsmetoder kan utvecklas så att de bygger på sparsam användning av naturresurser och minimerade utsläpp. En aktiv, miljöorienterad produktpolitik minskar både kemikaliebelastningen och avfallshanteringens miljöeffekter samtidigt som uttaget av icke förnyelsebara naturresurser kan minimeras. Det ekologiska fotavtrycket blir allt större och det blir allt mer angeläget att bryta kopplingen mellan ekonomisk tillväxt och miljöbelastning.

EU:s strategier för hållbar konsumtion och produktion och grön offentlig upphandling beskriver i vilken riktning arbetet inom EU kommer att ske. Förslagen till nya eller reviderade direktiv om eco-design, IPPC ([Integrated Pollution Prevention and Control](#)), miljöcertifiering ([EMAS](#)), och EU:s miljömärkning är också viktiga att påverka. Erfarenheterna från det nordiska miljöinitiativet [Svanen](#) bör utnyttjas vid utvecklingen av EU:s miljömärkning Blomman.

Åland kan vara med och bidra till utvecklingen av miljöanpassade produktionsmetoder samt stimulera växelverkan mellan miljömedveten konsumtion och ett miljöorienterat produktutbud samt användningen av nya hållbara material.

Genom att aktivt arbeta med en gemensam, hållbar och miljöanpassad upphandling kan landskapsregeringens centralförvaltning och underställda myndigheter samt även det åländska näringslivet

påverka producenterna att arbeta mer resurseffektivt och hållbart. Exempel på en tidtabell.

2017	En gemensam uppköpsorganisation samt ett logistikcenter för landskapsregeringens centralförvaltning och underställda myndigheter.
2020	Alla upphandlingsdirektiv är hållbara.
2025	En mall för hållbar upphandling finns även för näringslivet. Samarbete inletts med näringslivet angående upphandlingar på vissa områden.

Hållbart byggande

Diskussionen kring hållbart byggande fokuserar i dagsläget på energieffektivitet.

Enligt EU direktiv vad gäller energiförbrukningsnivåer är det upp till varje EU-land att definiera vilken förbrukningsnivå "nära noll energihus" ska ha. Till exempel Sverige har inte beslutat definitivt vilken nivå som ska gälla, 90 kwh/m² och år är ett förslag. Detta är kritiserat av flera remissinstanser som i stället föreslår 40 kwh/m² och år. Danmark har beslutat om 25 kwh/m² och år.

Plussenergihus d.v.s. hus som producerar mer energi på årsbasis än vad de gör av med bör vara en målsättning, åtminstone kunde vi sträva mot att införa sådana som standard 2030. Värt att notera är att med en energiförbrukning beräknad per enbart kwh/m² och år bör av rättviseskäl en progressiv gräns införas annars får de som bygger stora hus möjlighet att släppa ut mera co₂ per person och år.

EU direktiven vad gäller energiförbrukningsnivåer i hus är följande:

2018	Alla hus som byggs i offentlig regi skall vara "nära noll energihus".
2020	Alla hus som byggs överhuvudtaget skall vara "nära noll energihus".

Hållbara transportsystem

Ålands läge mitt i Östersjön gör att vi är särskilt känsliga och utsatta i vårt transportbehov. Det mesta ska transporteras till eller från Åland. Även för våra persontransporter är vi strikt begränsade och beroende av sjötransporter eller flyg. Lokalt på Åland är det mestadels glesbygd och de kollektiva färdmedlen har begränsad service gällande linjenät och turtäthet och ett inte konkurrenskraftigt pris. De flesta har privatbil och familjer har vanligen flera bilar. Fordonen drivs idag av fossila drivmedel som därmed bidrar till utsläpp av "fossilt CO₂" och ökar mängden CO₂ i atmosfären. Hållbara transportsystem är således nära förknippat med CO₂-neutralt samhälle men för att tydliggöra problematiken kan hållbara transporter utgör ett eget mål med egen tidplan.

Hållbara transportsystem är nära knutet till samhällsplanering samt berör offentlig förvaltning genom upphandlingar av tjänster och varor. Bland de olika alternativa drivmedel som finns på marknaden idag finns etanol (E85) att köpa på Åland men fordon lämpade för bränslet är tillsvidare få. Det finns också en liten lokal produktion av biodiesel av fiskrens. "Fiskdieseln" har använts inom tillverkarens egen verksamhet samt av bussbolaget Röde Orm, som fram till 31.05.2013 skött Mariehamns stads busstrafik. Ett fåtal elbilar finns också på Åland, mestadels hos företag och offentlig förvaltning. Ett antal hybridfordon finns på Åland och utgör den största gruppen "miljöfordon" idag. Hybridtekniken är tillgänglig även för privatpersoner och flertalet fordon är privatägda.

Med tillgång till fossilfritt producerad elektricitet genom sol-, våg- och vindkraft kan vätgas utvinnas ur havet. Vätgasen kan därefter användas i fordon med bränslecellsteknik. Bränslecellstekniken har funnits i dryga 10 år men har ännu inte kommersialiserats. Om/när fordonstillverkarna anser tekniken mogen och fordon släpps på marknaden kan dessa vara ypperliga för Åland. Detta kräver dock uppförande av ny infrastruktur som gasproduktion, -lager och tankställen. Något att beakta vid samhällsplanering.

Ålands storlek gör att området t.ex. är väl lämpat för elbilar, då dessa idag har en aktionsradie på ca 150 km/laddning. För att möjliggöra för besökare och säkerställa för brukare att tillgång till laddstationer finns borde denna typ av infrastruktur ingå i samhällsplaneringen. Idag finns t.ex. laddstationer med soltak, dvs solpaneler som ger el. Denna el kan matas in på elnätet då stationen inte är i bruk för laddning och ger därmed dubbel nytta så länge solen skiner. Laddstationer är exempel på sådant som kan vara svårt att

förverkliga privat eller genom näringslivet. Landskapsregeringen och kommunerna borde se över möjligheter att tillhandahålla plats och eventuellt hela strukturen. Laddstationen kan då användas för egna fordon men också erbjuda besökande att kunna ladda mot självkostnadspris, eller gratis om man vill profilera sig.

I samband med planeringsfrågor bör transporter absolut ingå som en självklar del. Nyttänkande behövs för att lösa det interna transportbehovet på Åland. Det kan t.ex. vara tekniska hjälpmedel för bokning av samåkning, bilpooler, kollektiva färdmedel m.m. Kanske det t.o.m. kan vara aktuellt med spårbunden trafik? Vad sägs om en automatiserad upphöjd monorailbana mellan Mariehamn och Berghamn i Eckerö med stationer på vägen? Exemplet visar att vi förmodligen måste gå in för nyttänkande för att lösa kommande lokala transportbehov.

Flyg- och fartygstrafik är svårt att konkret påverka annat än kanske genom förfrågningar och krav vid upphandling. Framförallt kan alla förslag till lägre utsläpp från branschen uppmuntras och om möjligt premieras.

Sverige har som målsättning att alla transporter ska vara fossilbränslefria 2030.

En expertgrupp bör ta fram slutliga mål och tidplaner men kommittéen ger exempel:

2015	Back-castingprocess genomförs
2016	Mål och tidplaner fastställs
2020	Infrastrukturell transportplan antas
2030	70 % av fordonen är fossilbränsleoberoende

6.1.2 Tidplan

Bilaga 5 omfattar en schematisk skiss av en tidplanen. Tidplanen sträcker sig från 2013 till 2051 då målet är att Åland ska vara ett hållbart samhälle enligt de fyra hållbarhetsprinciperna. För att nå målet måste färdplanen specificeras i mål och flertalet delmål som i sin tur är specificerade i handlingar och åtgärder.

Schematiskt är tidplanen upplagd så att under hela tidsaxeln ska Åland vara ett socialt och ekonomiskt välmående samhälle och en konkurrenskraftig region. Men för att vi 2051 fortsättningsvis ska uppfylla kriterierna för ovanstående påståenden krävs att vi även är en ekologiskt välmående region.

Ovanför tidsaxeln har ett antal strategiska mål placerats ut och nedanför tidsaxeln har ett antal praktiska mål så som start av ett resurscentrum och produktion av hållbara tjänster inom näringslivet år 2025 placerats ut.

Tidplanen ska ses som ett exempel och som ett levande och dynamiskt dokument som under omställningens gång ska fyllas på med fler mål och åtgärder vartefter de identifieras eller tydliggörs i processen.

6.1.3 Vem gör vad

Arbetet med omställningen inleds i landskapsförvaltningen för att arbeta upp kompetens, erfarenhet och förtroende. Landskapsregeringen visar vägen genom det egna arbetet och långsiktiga beslut. Hållbarhetsvisionen, system och metoder är vägledande för alla verksamheter på Åland.

Beskrivningen av vem som gör och ansvarar för vad inom arbetet med en omställning av Åland till ett hållbart samhälle utgår ifrån den så kallade femnivåmodellen som är en modell för planering i komplexa system. Alla nivåerna interagerar med varandra men genom en schematisk definition blir de olika arbetsuppgifterna och inte minst ansvarsfördelningen tydlig.

Femnivåmodellen beskrivs som

1. Systemnivå	Vilket system är det vi pratar om?
2. Framgångsnivå	Vad innebär det att nå framgång i systemet?
3. Strategisk nivå	Hur planerar vi för att nå framgång?
4. Åtgärdsnivå	Vilka handlingar ska vi genomföra?
5. Verktögsnivå	Vilka verktyg behöver vi längs med vägen?

1. Systemet
Systemnivån definierar ramarna och sätter villkoren för det strategiska hållbarhetsarbetet.
Systemnivån omfattar planeten och naturen, djuren och människorna.
Inkluderar i Ålands fall: Åland- en grön ö i ett blått hav eller ett Åland – en planet!
2. Framgångsnivån definierar vad det är att nå framgång i systemet.
I Ålands fall **självstyrelsen** och att **Ålands lagting** och **Ålands landskapsregering** tar strategiska beslut för ett hållbart Åland.
- 2a **Lagtinget** tar beslut om principerna för framgång, hållbarhetsstrategi och ansvarar för arbetet på framgångsnivån genom:

Långsiktiga ansvarsåtaganden:

- tar beslut om strategi och vision samt fastställer ett årtal för när Åland ska vara hållbart
- fastställer definitionen för ett hållbart Åland, d.v.s. ramarna för framgång inom systemet och
- äger gemensamt med landskapsregeringen processen och det övergripande politiska ansvaret för hållbar utveckling.

Kortsiktiga åtgärder:

- fastställer årligen via budgeten att investeringarna stöder strategin för ett hållbart Åland, och avsätter tillräckliga resurser
- följer löpande upp arbetet.

- 2b **Landskapsregeringen** är verkställande instans och ansvarar för arbetet på framgångsnivån genom:

Långsiktiga ansvarsåtaganden:

- beslutar om en övergripande hållbarhetsstrategi samt en vision för ett hållbart Åland inom ramen för systemet, d.v.s. ett Åland – en planet
- äger gemensamt med lagtinget processen och det övergripande politiska ansvaret för hållbar utveckling
- följer genom bl. a nyckeltal upp att strategin förverkligas
- avsätter tillräckliga resurser i budgeterna för att förverkliga strategin.

Kortsiktiga åtgärder:

- delger lagtinget strategin och visionen för beslut
- övervakar styrningen och processen för hållbarhetsarbetet
- tillsätter en hållbarhetsstrateg, en intern hållbarhetsberedning samt en extern sektoröverskridande styrgrupp
- tar fram 4-åriga handlingsplaner med konkreta åtgärder och tydliga delmål. Handlingsplanerna bör överlappa regeringsskiftet med minst ett år för kontinuiteten i arbetet
- ger förvaltnings- och utvecklingschefen ett tydligt uppdrag i arbetet med hållbar utveckling. Detta uppdrag bör även omfatta ansvarsfördelning vad gäller uppföljning och förbättring
- ger tydligt signaler att tid och resurser ska avsättas från alla avdelningar för att stöda att hållbar utveckling skall vara integrerat i allt som görs på förvaltningen
- arbetet med hållbar utveckling ska vara en stående punkt på ledningsgruppens möten
- ledningsgruppen samt byrå-, enhetschefer och andra ledande tjänstemän redan i inledningskedet

- genomgår en utbildning i FSSD ramverket
- att FSSD utbildningen kort därefter följs upp med ett interaktivt seminarium där målet är att ta fram en modell för hur metodiken ska implementeras i förvaltningens budget- och verksamhetsplanering.

3. Den strategiska nivån definierar hur vi planerar vi för att nå framgång?

I **Ålands** och **landskapsregeringens** fall handlar den strategiska nivån om hur landskapsregeringen arbetar samt hur processerna i samhället stöttas.

3a **Förvaltnings- och utvecklingschefen** samt **ledningsgruppen**

Verkställer landskapsregeringens beslut (enligt punkten 2b).

Förvaltnings- och utvecklingschefens uppdrag kan kompletteras med:

Förvaltnings- och utvecklingschefen ansvarar för det övergripande arbetet med hållbar utveckling inom den allmänna förvaltningen genom att övervaka att tid och resurser avsätts från alla avdelningar för att stöda att hållbar utveckling skall vara integrerat i allt som görs på förvaltningen. Uppdraget omfattar även att ansvara för uppföljning och förbättring inom arbetet med hållbar utveckling. Vidare ska arbetet med hållbar utveckling vara en stående punkt på ledningsgruppens möten.

3b **Hållbarhetsstrateg**

- är direkt underställd landskapsregeringen
- leder och utvecklar arbetet med landskapsregeringens hållbarhetsstrategi och är ansvarig för landskapets strategiska miljömålsarbete
- är sekreterare i hållbarhetsberedningen
- ingår i landskapsregeringens ledningsgrupp
- tar aktivt del av erfarenheter från miljöstrategiskt arbete i andra regioner samt samarbetar i olika nätverk både lokalt, regionalt och nationellt
- kommunicerar arbetet med hållbar utveckling samt goda exempel på externt hållbarhetsarbete både internt och externt.

Hållbarhetsstrategens uppdrag kan formuleras

Hållbarhetsstrategen ansvarar för landskapsregeringens arbete med hållbar utveckling vilket innebär att leda arbetet med landskapsregeringens övergripande hållbarhetsstrategi och vara sekreterare i förvaltningens hållbarhetsberedning. I den övergripande hållbarhetsstrategin ingår att ansvara för landskapets strategiska miljömålsarbete vilket finner sin grund i en politiskt antagen hållbarhetsplan samt internt och externt kommunicerar och utvecklar det interna arbetet med hållbar utveckling samt goda exempel på externt hållbarhetsarbete. Inom tjänsten ligger även att aktivt ta del av erfarenheter från miljöstrategiskt arbete i andra kommuner och regioner samt att samarbeta i olika nätverk både lokalt, regionalt och nationellt. Vidare ingår det i arbetsuppgifterna att delta i den sektorsövergripande styrgruppen för hållbar utveckling och att koordinera sektorsvisa åtgärder genom så kallade back-castingprocesser.

3c **Intern hållbarhetsberedning**

Uppdraget bör definieras i ett tidigt skede.

Hållbarhetsberedningen:

- består av lagtingsledamöter för att ge politisk tyngd åt hållbarhetsfrågan
- fungerar som beredningsgrupp till landskapsregeringen för hållbarhetsfrågor
- följer upp att de handlingsplaner som landskapsregeringen tar fram fullföljs enligt plan
- bevakar hållbarhetsarbetet i omvärlden
- lägger förslag och driver på
- arbetar med att ta fram mätbara nyckeltal kopplade till handlingsplanerna och strategin.

4. Åtgärdsnivån definierar vilka handlingar ska vi genomföra.
Handlingarna bör redan inledningsvis omfatta både den allmänna förvaltningen och landskapsregeringens underställda myndigheter.

4a Allmänna förvaltningen

4b Landskapsregeringens underställda myndigheter

4c Näringslivet

4d Tredje sektorn

De olika sektorerna tar efter att ha genomfört back-casting processer fram fleråriga handlingsplaner samt projektplaner för olika åtgärder som definierats i processerna. Förslag på projektidéer finns i bilaga 6.

Utbildningsinsatser är viktiga initialt så att en gemensam kunskapsplattform och begreppsram finns.

5. Verktygsnivån ger exempel på vilka verktyg som kan användas längs med vägen.
Varje sektor kommer i sin process hitta de verktyg som är bäst lämpade för att föra arbetet i riktning mot hållbarhet.

FSSD

Ramverk för arbete med strategisk hållbar utveckling. Närmare beskrivet i kapitel 5 i denna rapport.

Hållbarhetsredovisning

En Hållbarhetsredovisning ska ge en samlad bild av hur Åland förhåller sig till faktorer som har betydelse för en hållbar utveckling för medborgarna. Det som redovisas i hållbarhetsredovisningen ska hjälpa läsaren förstå om den offentliga verksamhetens interna och externa påverkan utvecklar regionen på ett önskvärt sätt. Utvecklingen bör i så stor utsträckning som möjligt presenteras i form nyckeltal genom olika mått och indikatorer.

Handlingsplaner

Handlingsplaner omfattande konkreta åtgärder och tydliga delmål som tas fram i back-castingprocesser. Handlingsplanerna bör överlappa regeringsskiften med minst ett år för kontinuiteten i arbetet.

Företags samhällsansvar (CSR- Corporate Social Responsibility)

CSR handlar om att ta ansvar för hur organisationen påverkar samhället och att minimera risken för att oegentligheter ska uppstå. Idag ses CSR och hållbarhet i allt högre grad som något som även kan bidra till ökad lönsamhet då det kan ses som ett sätt att minska onödig förbrukning av såväl mänskliga, fysiska och ekonomiska resurser, och samtidigt optimera användningen av de resurser man förfogar över.

Grön Flagg

Grön Flagg är både ett verktyg och en certifiering. Verktuget Grön Flagg ger barn och unga förutsättningar att arbeta aktivt med hållbar utveckling på ett roligt och engagerande sätt. Verktuget är kostnadsfritt och drivs av Håll Sverige Rent. I Nordiska Ministerrådets strategi för hållbar utveckling används antal skolor och förskolor med Grön Flagg som en av indikatorerna för att mäta hur arbetet för att uppnå strategin fortskrider.

ISO 14000

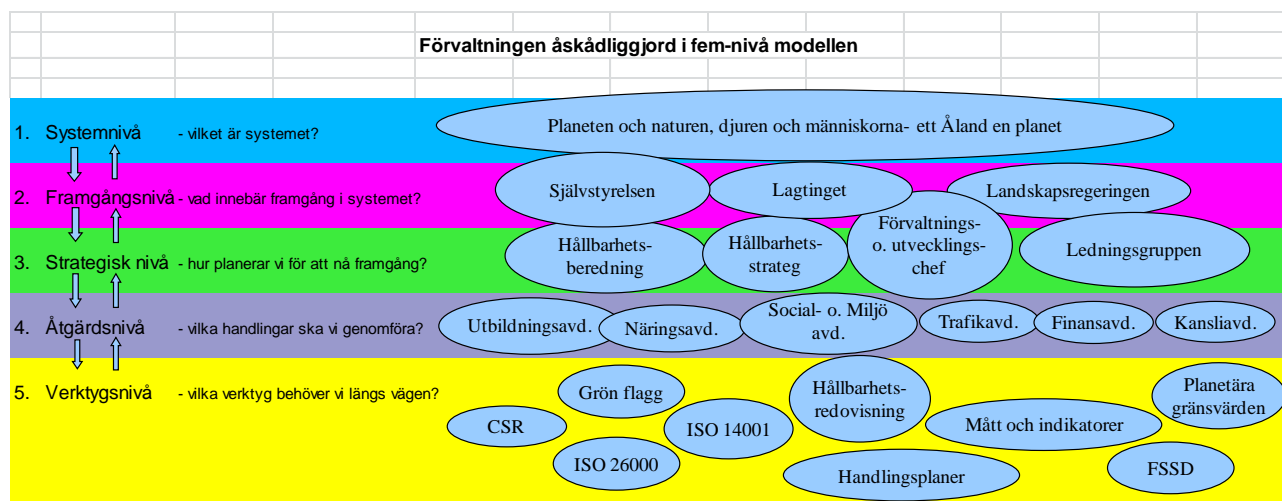
är samlingsnamnet för de standarder som handlar om miljöledning. Dessa standarder skapar i sin tur ett miljöledningssystem som enkelt kan integreras i den befintliga verksamheten. Miljöledningssystem är ett frivilligt verktyg som är farmtagna för att underlätta arbetet och standarderna ger en arbetsmodell för ständiga förbättringar.

ISO 26000

är en internationell standard för socialt ansvarstagande och bygger på sju grundläggande principer som tillsammans definierar begreppet socialt ansvarstagande. Enkelt uttryckt kan man säga att ISO 26000 beskriver ett företag eller en organisation kan göra för att bidra till en hållbar framtid. ISO 26000 kan användas i både offentlig och privat sektor. Standarden innehåller endast frivilliga riktlinjer (inga regler) och leder därför inte till någon certifiering.

Planetära gränsvärden

är ett relativt nytt sätt att mäta mänsklighetens samlade påverkan på planeten och ett verktyg för att veta vad vi får och inte får göra för att inte riskera att passera vissa tröskelvärden är detta begrepp. Se närmare i bilaga 2.

6.1.4 Ekonomi

För att visionen om ett hållbart Åland ska kunna nås är det viktigt att det satsas resurser på att förverkliga strategin. Resurserna behöver riktas och följa strategin både då de delas ut av offentliga myndigheter och då satsningar sker av det privata näringslivet. Ekonomin ska helt enkelt användas som ett medel för att nå det hållbara samhället. Det är viktigt att poängtera att strategin inte föreslår att man ska gå tillbaka i utvecklingen eller låta bli att konsumera. Vi ska konsumera och utvecklas men det ska vara rätt konsumtion i en hållbar riktning.

Det krävs en medvetenhet hos beslutsfattare och förvaltare om vilken investering som verkar i rätt riktning och vilka som inte leder till långsiktiga verksamheter och aktiviteter. Därför behövs inledningsvis resurser för kompetensutveckling och metodhandledning. Samtidigt bör lagkrav ställas på företag och organisationer så att konsumenten inte ensamt har den tuffa uppgiften att påverka företag att bli hållbara. I vår omvärld finns många goda exempel på hur näringslivet utvecklas och förstärks genom att man tar in hållbarhetstänket i sin verksamhet. Trenden inom konsumtion visar att kunderna blir mer medvetna och prioriterar varor och tjänster som är hållbara. Upplysta människor som jobbar i företag verkar också för att företag erbjuder varor och tjänster som leder till en hållbar utveckling, inte minst när det handlar om socialt ansvar, till exempel vid utnyttjande av barnarbetskraft, exploatering av låglöneländer samt användning av undermåliga och farliga arbetsmiljöer.

Man kan fråga sig hur mycket pengar som i nuläget används för att föra samhället i en hållbar riktning? Regelverket för ekonomiska stöd och investeringar bör utvecklas för att säkra att stöden ges till verksamheter där åtgärderna stöder en hållbar utveckling. I förlängningen ska det inte behövas miljöstöd eller särskilt riktade åtgärder separat från andra investeringar eftersom alla godkända investeringar leder mot hållbar utveckling då strategin används. Både näringslivet och turismsektorn efterfrågar idag riskkapital och fonder som skapar incitament för omställningen. Kommittén erfar att kapital för projekt redan finns tillgängligt men det krävs att strategin implementeras, hållbarhetsnätverk utvecklas och aktiviteter först tas

fram på Åland. I bilaga 6 finns förslag på olika aktiviteter som skulle kunna förverkligas inom de olika EU-programmen.

6.2 Åtgärdsprogram

Konkreta åtgärder

Arbetet omfattar att:

- Det tas ett beslut i lagtinget om att Åland ska vara ett hållbart samhälle, enligt de fyra hållbarhetsprinciperna, år 2051.
- Utveckla landskapsregeringens strategiska verktyg för verksamhetsplanering och beslutsfattande.
- Ta fram 4-åriga handlingsplaner med tydliga delmål som tagits fram i back-castingprocesser. Handlingsplanerna bör överlappa regeringsskiftet med minst ett år för kontinuiteten i arbetet.
- Anställa en hållbarhetsstrateg i landskapsförvaltningen
- Inrätta en sektorsövergripande hållbarhetsberedning/styrgrupp för arbetet med hållbar utveckling.
- Inleda intern fortbildning inom strategisk hållbar utveckling. Flexibla webbutbildningar finns att tillgå.
- Utveckla landskapsregeringens arbete med EU:s strukturfonder och möjligheterna att söka stöd för projekt inom strategisk planering för ett framtida konkurrenskraftigt Åland. Strategin kommer omfatta även konkreta projektförslag.
- Utveckla hållbarhetsredovisningen med lämpliga nyckeltal i samarbete med sektorer, kommuner och ÅSUB i takt med att sektorerna inleder sina back-casting processer.
- Ett alternativt mått på välfärd lyfts som en fråga inom det Nordiska samarbetet och ÅSUB ges i uppdrag att se över en lämplig väg för Åland att i samklang med nordisk och internationell forskning utveckla ett mer komplett mått på välfärd.
- Starta ett självfinansierat resurscentrum som utvecklar kompetens och erbjuder metod- och processhandledare för kommuner och näringsliv.
- Utse årets hållbarhetsföretag/organisation/personer/projekt m.fl. Utmärkelsen delas ut i samband med firandet av självstyrelsedagen.

Kommittén har identifierat 5 nyckelåtgärder för det strategiska arbetet med färdplanen. Dessa nyckelåtgärder är framtagna på basen av kommitténs framgångsfaktorer, höranden och omvärldsanalys. Nyckelåtgärderna utgör både interna och externa insatser och omfattar alla delar som behövs för att Åland ska få en komplett hållbarhetsstrategi.

Internt:

- utveckla landskapsregeringens strategiverktyg för hållbar verksamhetsplanering och beslutsfattande som följer målprogram
- utse en hållbarhetsstrateg i landskapsförvaltningen som ska vara direkt underställd landskapsregeringen (ev. förvaltnings- och utvecklingschefen) och ingå i ledningsgruppen
- utveckla landskapsregeringens arbete med EU:s strukturfonder och möjligheterna att söka stöd för projekt inom strategisk planering och hållbarhetsutveckling för ett framtida konkurrenskraftigt Åland.

Externt:

- Ett resurscentrum för hållbar utveckling startas i samarbete med centrala och viktiga aktörer för ett framtida konkurrenskraftigt Åland
- tillsätta en tvärssektoriell styrgrupp bestående av politiker, tjänstemän, företagare och tredje sektorn för övergripande koordinerande arbete med hållbar utveckling.

6.2.1. Mått och indikatorer

Både fysiska och strategiska indikatorer behövs för att säkerställa styrning, utvärdering och uppföljning av hållbarhetsarbetet.

Strategiska indikatorer:

- Har organisationen en definition av hållbarhet?
- Är definitionen integrerad i vision och mål?
- Hur kommuniceras detta till medarbetare, intressenter och samarbetspartners?
- Används definitionen regelbundet vid utvärdering av landskapsregeringens ekonomiska situation?
- Finns det någon infrastruktur för tvärssektoriell innovation och samverkan – idén om systematisk samverkan räcker ju inte?

Fysiska indikatorer:

- Nyckeltal behöver tas fram för att med hjälp av olika mått och indikatorer redovisa och påvisa hur processen mot ett hållbart åländskt samhälle framskrider. För att möjliggöra uppföljning för att ha ett bra utgångsläge bör lämpliga mått och indikatorer identifieras och tas fram då formella beslut fattats av Ålands lagting och vidare i landskapsregeringen. Nyckeltalen och strategiska indikatorer ska baseras på de målsättningar lagtinget/landskapsregeringen väljer.
- ÅSUB redovisar redan idag hållbara nyckeltal för vissa områden. Så långt det är möjligt bör befintliga nyckeltal användas, ÅSUB har ett stort antal nyckeltal som lämpligen kan användas. Exempel finns inom energi, klimat, vatten/miljö, biologisk mångfald, befolkningsdata, sysselsättning, försörjningskvot samt t ex BNP per capita och hushållens skuldsättning.
- ÅSUB skulle kunna få i uppdrag att komplettera och förtydliga landskapets hållbarhetsredovisning med för Åland relevanta mått på välfärd och samhällsutveckling i linje med de nordiska och internationella strävandena. Då sektorerna inleder sina back-castingprocessen kan en del av uppdraget också vara att ÅSUB ska utveckla lämpliga nyckeltal i samarbete med sektorer och kommuner.

Statistiska centralbyrån i Sverige konstaterar att det behövs flera mått för att mäta ett lands utveckling. Som ett led i det har SCB på Miljödepartementets uppdrag tagit fram 87 indikatorer för att följa upp Sveriges strategi för hållbar utveckling. Indikatorerna delas upp i ämnesområdena Hälsa, Hållbar konsumtion och produktion, Ekonomisk utveckling, Social sammanhållning, Miljö och klimat samt Global utveckling. Med dessa 87 indikatorer kompletteras den bild som BNP ger. För att öka hanterbarheten samt möjligheten till överblick och internationella jämförelser behövs ytterligare mått som karakteriserar olika aspekter av utvecklingen och fångar fler värden än de som ryms i värdet av den årliga produktionen av varor och tjänster.

Även på konjunkturinstitutet i Sverige arbetar man med att utveckla modeller för att analysera sambanden mellan ekonomi och miljö. Konjunkturinstitutet ansvarar för forskning och utveckling kring monetära miljöräkenskaper. Resultat från konjunkturinstitutets forskning presenteras bland annat på webben.

6.3 Nätverk och samverkan

För många av nyckelåtgärderna inom omställningsprocessen krävs samarbete med externa aktörer. Ett nätverk med olika aktörer kan bildas och knytas till resurscentret, se punkt 7.1, så att kunskap, utbildning, seminarier och erfarenheter kanaliseras och ger resultat. Kommittén ser ett antal aktörer som är viktiga i omställningsprocessen. Landskapsregeringen är en självklar aktör i omställningsprocessen, men utöver det har kommunerna, näringslivet och tredje sektorn viktiga aktörer med nyckelpositioner i processen.

Åland är ett litet samhälle med många små företag. Detta gör det ännu viktigare att samarbeta så att

näringslivet och sektorer kan nyttja gemensam kompetens och gemensamma processer.

Kommittén föreslår att landskapet tillsätter en styrgrupp som leds av en extern hållbarhetsstrateg för att ge stöd i de inledande externa sektorsvisa back-casting processerna. Hållbarhetsstrategen och styrgruppen har sin bas i resurscentret som beskrivs nedan i punkt 7.1. Resurscentrets styrgrupp skulle kunna bestå av tjänstemän från t.ex. landskapsregeringens ledningsgrupp, landskapsregeringens hållbarhetsstrateg, ÅTC, Högskolan, myndighetschefen vid ÅMHM och representant från ÅSUB. Styrgruppen ansvarar för genomförandet av de sektorsvisa backcastingprocesser som med fördel kan inkludera samarbetspartners inom kommun, näringsliv och tredje sektorn. Styrgruppens uppdrag bör definieras i ett tidigt skede.

7. Förslag och projektidéer

7.1 Resurscentrum för kompetensutveckling

För att samordna och stödja insatserna inom det privata näringslivet, kommunerna och tredje sektorn föreslår kommittén ett självfinansierat resurscentrum. Här skulle man samla kompetens som finns inom de olika sektorerna. På centret ska det finnas åtminstone en anställd hållbarhetsstrateg. Hållbarhetsstrategen skulle samverka med landskapsregeringens hållbarhetsstrateg, samla och sprida information, arrangera utbildningar samt hjälpa till att administrera projekt och back-casting processer. Resurscentret ska vara etablerat innan de sektorsvisa back-casting processerna drar igång.

Kunskapsöverföring är viktigt i en förändringsprocess och det är viktigt att sprida och dela de goda exemplen. Ett samarbete påbörjas mellan Högskolan på Åland, resurscentret och Blekinge Tekniska Högskola som är ledande i Sverige i att utbilda och arbeta med strategiskt och systematiskt hållbarhetsarbete. DNS har också många olika utbildningar som kan vara bra för att hjälpa till att få det nya tänket som en omställning kräver.

7.2 Projekt

Det är viktigt att hela Åland samarbetar och att både offentliga och privata resurser samverkar. Ett sätt att nå visionen är att inom befintliga finansieringssystem hitta projekt som samverkar och leder mot målet. Kommittén har samarbetat med och utbytt erfarenheter med landskapsregeringens förvaltning vad gäller planeringen av de nya strukturfondsprogrammen 2014-2020. Alla program bygger på de tre övergripande prioriteringarna i Europa 2020-strategin vilka går hand i hand med en omställning av Åland till ett hållbart samhälle.

EU 2020-strategin har tre prioriteringar, vilka är:

- Smart tillväxt; utveckla en ekonomi baserad på kunskap och innovation.
- Hållbar tillväxt; främja en resurseffektivare, grönare och konkurrenskraftigare ekonomi.
- Tillväxt för alla; stimulera en ekonomi med hög sysselsättning och med social och territoriell sammanhållning

Ett sätt att stöda omställningen av Åland och samtidigt Europa 2020-strategin är att fokuserat och konsekvent arbeta med att utveckla landskapsregeringens arbete med EU:s strukturfonder. Fokus i detta arbete ska vara att förbättra möjligheterna att söka stöd för projekt inom strategisk planering för ett framtida konkurrenskraftigt Åland.

I bilaga 6 presenteras förslag på projekt som skulle kunna förverkligas inom strukturfondprogrammen samt annan befintlig offentlig finansiering. Strategin omspänner många år framöver, till 2051, och det kommer självklart behövas många fler åtgärder och projekt för att visionen ska blivit verklighet tills dess. Projektförslagen ska ses som ett sätt att i så stor utsträckning som möjligt konkretisera de första insatserna i omställningsarbetet.

Bilagor, Omställning Åland

Innehållsförteckning

Bilaga 1 Kommitténs uppdrag och arbete.....	2
1.1 Kommitténs uppdrag.....	2
1.2 Kommitténs arbete.....	2
Bilaga 2 Nuläge (tillståndet i miljön)	5
Bilaga 3 Mål i andra strategier för hållbar utveckling	9
3.1 FN.....	9
3.2 EU	9
3.3 Norden.....	12
3.4 Finland- På väg mot hållbara val, nationell strategi, 2008	12
3.5 Sverige- 16 miljö kvalitetsmål	14
3.6 Sveriges ekokommuner	15
Bilaga 4 Landskapsregeringens tidigare arbete med hållbar utveckling.....	17
4.1 Landskapsförvaltningen och hållbar utveckling, december 2012.....	18
Bilaga 5 Tidplan för omställning av Åland till ett hållbart samhälle.....	32
Bilaga 6 Projektidéer (PAF, ERUF, ESF, LEADER mm)	33
6.1 Projektidéer Europeiska Sociala Fonden (ESF)	33
6.2 Projektidéer Europeiska Regionala Utvecklings Fonden (ERUF)	34
6.3 Projektidéer Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling (EJFLU).....	36
6.4 Projektidéer PAF medel, Penningautomat medel.....	36
6.5 Övriga Projektidéer	37
6.6 Projektidéer för hållbar utveckling i landskapsregeringens förvaltning	38
Bilaga 7 Alternativa mått på BNP	41
Bilaga 8 Referenser.....	44

Bilaga 1 Kommitténs uppdrag och arbete

1.1 Kommitténs uppdrag

Landskapsregeringen tillsatte den 15 mars, 2012, en kommitté för arbetet med landskapsregeringens hållbarhetsstrategi – Omställning Åland.

Beslut

Kommitténs arbetsuppgift är att ta fram ett förslag på en långsiktig strategi för en omställning av det åländska samhället. Strategin ska innefatta tydliga hållbarhetsmål, förslag på åtgärder samt ett förslag på tidsplan när Åland ska vara ett hållbart samhälle. Kommittén ska även planera förslag på utbildningsinsatser för landskapets alla beslutsfattare och högre tjänstemän och för övriga berörda och intresserade i samhället. Kommittén har rätt i sitt arbete att höra sakkunniga och göra studiebesök. Strategin ska vara framtagen och överlämnas till landskapsregeringen senast 31 maj 2013.

Kommittén består av:

Ordförande Erica Scott (Ob)
Dan Jansén (S)
Annelie Karlberg (M)
Erica Sjöström (C)
Mikael Stjärnfelt (Lib)

Sekreterare Miljöingenjör Ann Nedergård vid miljöbyrån

* Axel Jonsson (ÅF) begärde den 28 januari 2013 att befrias från uppdraget i kommittén.

Motivering till beslut

Landskapsregeringen ska i enlighet med sin miljöpolicy och sitt regeringsprogram verka för en långsiktig hållbar utveckling i samhället. Utgångspunkten är Bruntlandkommissionens definition som anger en utveckling som tillgodoser behoven idag utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov. Arbetet består av tre samverkande delar, den ekologiska, sociala och ekonomiska.

En hållbar utveckling ska vara riktgivande för alla de beslut, stödsystem och åtgärder som landskapsregeringen antar. En hållbar utveckling förutsätter insikter och kunskap hos beslutsfattare och tjänstemän. För att en hållbar utveckling ska kunna uppnås måste förändringar i miljön och samhället kunna följas upp och mätas. Förvaltningen bör därmed för sin tillsynsverksamhet ha normer och fastställda indikatorer som gör det möjligt att kontinuerligt mäta samhällsförändringarnas konsekvenser.

En hållbarhetsstrategi med tydliga mål och delmål kommer att hjälpa landskapsregeringen i sitt arbete för en långsiktig hållbar utveckling på Åland. Landskapsregeringen och Åland ska vara ett miljöföredöme och vi bör gemensamt och enskilt medvetet ansvara för miljön.

1.2 Kommitténs arbete

Kommittén har utvärderat strategier i våra närregioner, det lokala hållbarhetsarbetet, tillgänglig metod och teori samt hittills identifierade framgångsfaktorer knutna till hållbarhetsarbete både

lokalt och globalt. Kommittén har vidare samlat in tillgänglig statistik och planetära gränsvärden samt bedömt tidssatta hållbarhetsmål och delmål.

Kommittén har genomfört höranden av flera intressanta personer och grupper på Åland. De höranden som genomförts är.

- Hörande 1: Runa Tufvesson, Ålands kommunförbund; Emma Dahlén, Mariehamns stad; Jan-Olof Andersson, tidigare hållbarhetsstrateg i Falkensbergs kommun.
- Hörande 2: Daniel Dahlén, Ålands näringsliv; Henry Lindström, Ålands producentförbund; Susanne Fagerström, Visit Åland.
- Hörande 3: Edvard Johansson, Högskolan på Åland; Roger Jansson, ordf. sjöfartspolitiska kommittén i Mariehamn; Dan Mikkola, Godby Shipping; Tony Öhman, Viking Line
- Hörande 4: Dan E Eriksson, förvaltnings- och utvecklingschef Ålands landskapsregering; Helena Blomqvist, byråchef miljöbyrån Ålands landskapsregering; Lotta Jacobsson och Tove Teir-Siltanen, Agenda 2, Adam Conways, Ålands Natur och miljö.
- Hörande 5: Jan Kahlroth, Kraftnät Åland AB; Henrik Lindqvist, Ålands Vindenergi Andelslag; Jan Wennström, Ålands Elandelslag.

De slutsatser kommittén kan dra av genomförda höranden är:

- ✦ Vilja att ställa om finns!
- ✦ En hållbar utveckling är en del av samhällsutvecklingen så det är en nödvändighet inte något frivilligt.
- ✦ Genomgående önskar man tydligt ledarskap, bra verktyg, långsiktighet och kontinuitet!
- ✦ Att det är högsta ledningen (i samhället och i organisationer) som konsekvent ställer kraven är jätteviktigt för att signalera att detta kommer från högsta ort med hög prioritet.
- ✦ Att agera för en hållbar framtid handlar inte bara om att undvika katastrof. Genom att göra proaktiva investeringar mot en hållbar framtid kommer de som idag förstår de begränsningar och utmaningar vi står inför att få stora strategiska fördelar i att fånga nya möjligheter.
- ✦ Arbetet bör vara så integrerad i det dagliga arbetet som möjligt så att det inte blir ytterligare en uppgift i redan ansträngda organisationer.
- ✦ Ett samlat grepp med en gemensam prioriteringsordning istället för att jaga efter 15 mål samtidigt vore bra.
- ✦ Genomgående är att de hörda önska samarbete och en hållbar utveckling av deras respektive verksamheter. Det skulle gynna deras verksamheter och Åland.
- ✦ Från offentligt håll uppges att resurser i både tid och personal saknas samt att det vore bra med ett samlat grepp och mer samarbete kring en gemensam metod med gemensamma mål, verktyg och nyckeltal.
- ✦ Landskapsregeringen måste skapa regelverket och ställa kraven! Uppmuntra, samarbeta och tryck på, men ställ även krav.
- ✦ Utbildning och kunskap är centralt för att nå målet (det är ingen idé att använda karta om du i alla fall inte vet var du ska). Utbildning kan vara en del av kraven och regelverket. Utnyttja ESF fonden till att nå olika grupper med skräddarsydda paket. Samma skolning är viktig för gemensam förståelse.
- ✦ Folkbildning och opinion är viktigt likväl att hållbar utveckling är synligt och med överallt

(hemsidor, matvarubutiker etc.)

- ⤴ Ekonomiska incitament för att gå före skulle gynna utvecklingen och ge ringar på vattnet.
- ⤴ Börja inte om igen!!! ”grönt Åland i ett blått Östersjön” och andra strategier och visioner. Samhället tappar tron på att det ska bli någonting av det.
- ⤴ Ta vara på tidigare erfarenheter och blir bättre på att kommunicera vad som görs och när mål nås!
- ⤴ Kommunicera goda exempel ofta och i många kanaler.
- ⤴ Det är viktigt att alla är med!
- ⤴ Konsumtionen är en av grundstenarna i vår ekonomi så det är viktigt att poängtera att detta inte handlar om att inte konsumera och att gå tillbaka i utvecklingen. Vi ska konsumera och fortsätta utvecklas, men det ska vara rätt konsumtion och en hållbar utveckling.
- ⤴ Näringslivet och turistsidan önskar att det satsas mer i form av t.ex. riskkapital och fonder som skapar incitament för omställning.
- ⤴ Det önskas fler initiativ för att marknadsföra Åland som testområde! Organisation och kontaktpersoner är a och o.
- ⤴ Våga satsa! Göm er inte bakom undanflykter som att möjligheterna för det och det finns inte idag. (Beställningen av Viking Grace gjorde att förutsättningarna skapades och se vilken good-will det gett till företaget).
- ⤴ Ställ krav på information/utbildning om hållbar utveckling inom all offentligt finansierad utbildning och verksamhet, t.ex. mediskurser, EU projekt, starta eget rådgivningen etc.
- ⤴ Energibesparing är inom alla branscher en win-win (ekonomiskt och ekologiskt- samt i good-will), exempel från bland annat både sjöfartsbranschen och kommunal verksamhet finns.
- ⤴ Våga satsa!
- ⤴ Hitta aktörer och koppla ihop dem för samordning och synergieffekter.

I augusti och november erhöll beslutsfattare inom landskapsregeringen respektive lagtinget utbildning i strategisk hållbar utveckling på rekommendation av kommittén. Utbildningarna syftar till att erbjuda en god grund för att självständigt kunna bedöma strategins upplägg och målsättningar samt erbjuda kompetens för att snarast och med kraft inleda implementeringen av färdplanen för ett hållbart Åland.

Tre av medlemmarna i kommittén har under uppdragstiden genomgått DNS steg 1 utbildning i hållbarhetsarbete. Två medlemmar har dessutom genomgått steg 2 utbildningen.

Bilaga 2 Nuläge (tillståndet i miljön)

Planetära gränsvärden

Forskarna har identifierat 9 globala utmaningar: utsläpp av växthusgaser, uttunning av ozonlagret, förändrad markanvändning, sötvattenbrist, förlust av biologisk mångfald, försurning av haven, tillförsel av kväve och fosfor till land och hav och aerosoler i atmosfären och miljögifter. Passerar vi gränsvärdena för dessa utmaningar riskerar vi abrupta globala miljöförändringar.

Inom tre av områdena – utsläpp av växthusgaser, förlust av biologisk mångfald och övergödning genom kväve - har vi redan överskridit gränserna.

Glaciärer smälter och orsakar att havsnivåerna stiger, barn föds med högre nivåer av främmande ämnen i sina kroppar än någonsin tidigare och miljontals människor dör av sjukdomar relaterade till fattigdom varje år. Den globala ekonomin är inne i en recession och våra globala ekosystem existerar under stark stress och hot.

Miljörörelsen, som vi känner den sedan 70-talet, har hittills gjort sitt bästa på gräsrotsnivå för att väcka medvetenhet om situationen. Och Brundtland kommissionens rapport i slutet av 80-talet (SOU 2004:104. 2004) skapade en global vision av framtidens samhälle som ett "ekonomiskt, ekologiskt och socialt hållbart samhälle där vi tillgodoser våra behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina".

Men sedan då? Trots alla goda intentioner har det visat sig att vi fortfarande systematiskt fortsätter att utsätta våra globala ekosystem för ett utnyttjande som vida överstiger planetens resurser. Om alla jordens människor skulle leva så som vi gör i väst idag och använda sig av motsvarande resurser skulle vi behöva 4 planeter för att tillgodose behovet.

Vi förstår att detta inte är hållbart men hittills har situationen varit den att även om vi lyckas lösa ett problem eller två, är situationen så överväldigande att det kan vara svårt att föreställa sig hur det ska gå till att i verkligheten genomföra alla de nödvändiga förändringarna som skulle behövas för att vi med gott samvete ska kunna lämna över till våra barn och barnbarn.

Också ett tillsynes välmående samhälle som Åland, utan alltför stora industrier eller storstäder, bör i detta skede med ovanstående i beaktande se om sitt hus ur ett hållbarhetsperspektiv. Detta då det visat sig att snart sagt all mänsklig aktivitet i dagsläget har en negativ inverkan på upprätthållandet av robusta ekosystem som är grunden för allt liv.

Målet med denna strategi är att visa hur det åländska samhället kan ställa om till ett hållbart samhälle. Och gå från en uppfattning om hållbarhet som något abstrakt som vi vill ha till något konkret som vi kan planera för. Ett vetenskapligt förhållningssätt hjälper oss att förstå att för att vi ska ha en chans att överleva och ha en god hälsa i framtiden behöver vi undvika att förstöra så väl våra ekologiska som våra sociala och ekonomiska system.

Planetära gränser för hållbarhet (Planetary Boundaries)

Planetära gränsvärden är ett relativt nytt sätt att mäta mänsklighetens samlade påverkan på planeten och ett verktyg för att veta vad vi får och inte får göra för att inte riskera att passera vissa tröskelvärden är begreppet "Planetära gränsvärden". Nio planetära gränsvärden för nio olika biogeokemiska processer orsakade av mänsklig aktivitet har definierats:

- utsläpp av växthusgaser
- uttunning av ozonlagret
- förändrad markanvändning
- vattenanvändning
- förlust av biologisk mångfald
- försurning av haven
- tillförsel av kväve och fosfor till land och hav
- aerosoler i atmosfären
- miljögifter.

En artikel om ämnet publicerades i september 2009 i tidningen Nature och är ett resultat av en mängd mätdata och mångårig forskning utförd av Stockholm Resilience Centre och Stockholm Environment Institute.

Tabellen nedan beskriver kort de planetära gränsvärdena och deras status.

Planetära gränser	Beskrivning	Status
1. Klimatförändring	CO2 i atmosfären	gränsen överskriden
2. Förlust av biodiversitet	Antal miljoner arter som försvinner per år	gränsen överskriden
3a. Kvävecykeln	mängd N2 per år från atmosfären	gränsen överskriden
3b. Fosforcykeln	mängd fosfor per år till oceanerna	nästan överskriden gräns
4. Atmosfärisk ozon	koncentration av ozon	inte överskriden gräns
5. Havsförsurning	genomsnittlig mättnad av sjövattnen mätt i aragonit	nästan överskriden gräns
6. Global färskvatten användning	konsumtion av färskvatten per person	nästan överskriden gräns
7. Landanvändning	procent av landareal som används för jordbruk	nästan överskriden gräns
8. Kemisk förorening	koncentration av giftiga substanser, plaster, endokrina disruptorer, tungmetaller, radioaktivitet i miljön	inte överskriden gräns
9. Atmosfärisk aerosol	koncentration av partiklar i atmosfären	inte överskriden gräns

Det är ganska svårt att direkt applicera Åländska jämförande tal för ovanstående gränsvärden och områden. Däremot finns beröringspunkter med flertalet, t ex klimatförändring, biodiversitet och kväve- och fosforcykeln. Genom att analysera vårt dagliga liv så inser man att även vi här på Åland bidrar till försämrad status för flertalet av de planetära gränsvärdena. Tankesättet "Tänk Globalt –

Agera Lokalt” är i allra högsta grad tillämpligt. Genom att överskrida de planetära gränsvärdena ger vi oss in på utforskad mark. Ingen vet och kan säga VAD som händer, HUR det går, eller NÄR det händer.

Genom att öka förståelsen för bl.a. de planetära gränsvärdena så förstår vi att alla måste dra åt samma håll. Vi kan inte fortsätta att förbruka resurser som inte finns och släppa ut ämnen till atmosfären i aldrig förut skådade mängder eller att undantränga djur och natur till förmån för bosättning, livsmedelsproduktion och rekreation. Avverkning av regnskog i Sydamerika är inget lokalt problem, det är ett globalt problem. Regnskogen är en av planeten Jordens största syreproducenter som också binder koldioxid ur atmosfären. Samtidigt är den hem åt hundratusentals arter växter och djur, många ännu utforskade. Regnskogarna kanske döljer svar/lösningar till många av nutidens sjukdomar? Även våra egna skogar måste skötas och ”beskattas” med förnuft. T.ex. kalavverkning leder till många problem, bl.a. ökat näringsläckage till vattendrag och utsläpp av klimatgaser till atmosfären, även om skogen också ger oss råmaterial och biobränsle.

Genom planering kan hänsyn tas till utnyttjande av naturresurser och bevarande av naturvärden. Vi behöver komma till insikt om att det inte är självklart att naturen alltid ska ge efter vid planering av nya verksamheter och områden för bosättning och industri mm.

Siffror från Åland:

Elanskaffningen

Elanskaffningen från 1980 – 2010 har ändrats en hel del. Från att år 1980 ha varit ca 100 GWh bestående av 80 % inköpt från Sverige och 20 % Olja har andelen olja ökat under 90-talet. Exempelvis var energianskaffningen år 1988 ca 233,8 GWh bestående av ca 39 % olja och 55 % Sverigeimport. I mitten av 90-talet har vindkraften etablerats på Åland och oljan har i början av 2000-talet minskat betydelse och tappat till 1 % medan vindkraften ökat betydelsen och numera står för ca 23 % av elanskaffningen. Elanskaffningen från Sverige kvarstår på ca 70 % medan bioenergi har implementerats och står för närvarande för ca 3 %. Det årliga behovet av el har ökat till ca 300 GWh, vilket alltså är en 3-dubbling sedan 1980.

Fosfor- och kvävebelastning på vattendrag

Vattendragsbelastningen härstammar från bosättning, jordbruk, fiskodling, industri, turism och därtill naturlig avrinning och atmosfärisk deposition på vattenområde. Fosfor härstammar till stor del från fiskodlingarna på Åland, emedan kväve till stor del härstammar från dels jordbruk och fiskodlingar och dels naturlig avrinning.

I slutet av 1980-talet var fosforläckaget drygt 100 ton/år men har successivt sjunkit till nuvarande ca 40 ton/år. Kväveläckaget är starkt kopplat till nederbörden och belastningen är tämligen oförändrad.

Vattenförbrukning

Enligt statistik från Ålands Vatten, som försörjer ca 70 % av Ålands befolkning med dricksvatten, har vattenförbrukningen ökat från ca 1,3 miljoner m³/år år 1985 till ca 2 miljoner m³/år under år 2011.

Biodiversitet

De i lag skyddade naturskyddsområdena på Åland uppgick år 2011 till ca 2 597 hektar landareal och 32 947 hektar vattenareal. Uttryckt i procent av Ålands areal täcker naturskyddsområdena knappt 1,7 procent av landarealen och ca 2,8 procent av vattenarealen.

Klimat, medeltemperatur & nederbörd

Trendlinjen för medeltemperaturens utveckling enligt mätningar på Åland från 1977 till 2011 är att medeltemperaturen har stigit med 2,1 grader. Toppnoteringarna för medeltemperatur sommartid närmar sig + 20 grader och vintertid varmare än - 5 grader.

Trendlinjen för årlig nederbörd är stigande precis som för medeltemperaturen. Under perioden 1977 – 2011 har trendlinjen stigit med ca 100 mm, dvs från en medelnedebörd på ca 550 mm/år till 650 mm/år.

Klimatet på Åland har därmed blivit varmare och fuktigare.

På nordisk nivå har man tagit fram statistik för utsläpp av drivhusgaser, vilka anses driva på växthuseffekten, och försurningspåverkande ämnen och ställt dem i relation till BNP.

Man kan konstatera att de försurande utsläppen av svavel (svaveldioxid) har minskat dramatiskt medan övriga parametrar inte har en lika starkt nedåtgående trend. Utsläppen av koldioxid har till och med ökat.

Framtida förutsättningar är en dyster prognos.

Hållbarhet betyder att biologisk och kulturell utveckling kan fortsätta långsiktigt, medan icke-hållbarhet betyder undergång på sikt (bokstavligen). Just nu befinner sig det globala mänskliga samhället i en sorts "resurstratt", där utrymmet för hälsa och välfärd systematiskt utarmas. Problemet är inte att vi har låtit vissa föroreningar och växthusgaser öka, eller att vissa ekosystem med sin mångfald har trängts undan, eller att vissa mänskliga kulturer har slagits ut. Problemet är att samhället är så beskaffat, ända ner på grundläggande systemnivå, att dessa problem kommer att fortsätta att öka ända tills vi ändrar kurs och får till en hållbar samhällsutveckling. Frågar man enskilda beslutsfattare ifall de tror att grundvattennivåerna eller växthusgaserna eller fiskebestånden eller skogarnas mångfald globalt ökar eller minskar, så vet de ofta svaren. Samma sak gäller ifall man frågar ifall antalet människor på jorden ökar eller minskar, eller ifall tilliten människor emellan ökar eller minskar. Vi kommer djupare och djupare in i resurstratten, och per capita minskar utrymmet för hälsa och välfärd ända tills vi lyckas få till parallella väggar, dvs. Uppnått hållbarhet. Detta kan inte vara något annat än den största utmaningen mänskligheten ställts inför. Det är tillsammans som vi tenderar att inte se problemet och dra de riktiga slutsatserna.

Det är dynamiken i problemet, dvs. den gradvisa försämringen av förutsättningarna, som gör det så viktigt att tänka rätt när det gäller dagens investeringar. Det som inte lönar sig idag, kanske visar sig vara den bästa investeringen i morgon. Vad kommer de minskande resurserna kosta i morgon, när det kanske är nio miljoner människor, inte sex, som skall lägga bud på det som finns kvar? För den som har förstått utmaningen är det självklart att alla risker, inklusive de rent finansiella, kommer att öka systematiskt för den som är del av problemet. Och omvänt. Beslutsfattare som gradvis avvecklar sitt eget beroende av att behöva vara del av problemet, kommer att systematiskt öka sina egna möjligheter att slippa bekymmer och minska sina kostnader, samtidigt som man förbereder morgondagens marknad och gör nytta för hela systemet. Tratten utmanar ledare på alla samhällsområden, för inga samhällsområden kommer att lämnas utanför. Att inte styra den egna organisationen rakt in i trattväggen handlar i första hand om kompetens, och först i andra hand om värderingar.

Bilaga 3 Mål i andra strategier för hållbar utveckling

3.1 FN

FN:s miljöprogram (UNEP) släppte i juni 2012 sin Global Environmental Outlook 5 (GEO5). Budskapet från rapporten var i stor utsträckning en upprepning från tidigare rapporter med slutsatsen att vår nuvarande livsstil är ohållbar och utan åtgärder kommer vi få se oöverträffade mängder miljöproblem. Men det finns saker vi kan göra. GEO5 är en sammanfattning av världsläget på 500 sidor som granskar 90 av de största miljöproblemen. Endast i fyra fall konstaterar rapporten tydliga förbättringar, det handlade om utfasning av bly ur bensin, ozonlagret, bättre tillgång till rent vatten och forskning för att minska föroreningar i haven. Värst var läget för bland annat korallreven, och även det allmänna tillståndet i havet är något av en katastrof, då ekosystemen har krympt drastiskt på grund av överfiske.

En nyhet i GEO5 är att det i denna rapport är större fokus på vad som orsakar problemen. Rapporten diskuterar frågor som befolkningstillväxt, konsumtionsmönster, globalisering, transporter, med mera. Bland annat konstaterar rapporten att befolkningsökningen bidrar till det ökade trycket på miljön, och att befolkningsökningen kan begränsas genom utbildning i fattigare länder och tillgång till preventivmedel. Rapporten konstaterar också att den ökande köttkonsumtionen utgör ett växande problem, och att globaliseringen verkar ha bidragit till att miljöproblemen flyttats från rika länder till fattiga.

Som lösningar efterlyser rapporten både internationella avtal och tydligt uppsatta mål, men även en förändring i tankesätt med ett större fokus på rättvisa och hållbarhetsperspektiv.

3.2 EU

3.2.1 EU- Europa 2020

Världen förändras snabbt och långsiktiga utmaningar som globalisering, ansträngda resurser och befolkningens åldrande blir allt större. Världen befinner sig i omvandling och måste ta ansvar för sin framtid. Europa har arbetat fram en strategi, Europa 2020 - för smart och hållbar tillväxt för alla. Strategin ska hjälpa Europa att komma stärkta ur krisen och omvandla EU till en smart och hållbar ekonomi för alla, med hög sysselsättning, produktivitet och social sammanhållning.

Huvudprioriteringen i Europa 2020-strategin är en smart, hållbar tillväxt för alla. För att målet ska nås kommer en rad åtgärder att krävas på flera nivåer och kommissionen har arbetat fram sju huvudinitiativ som ska påskynda framstegen inom varje prioriterat område. Strategin framhåller att dessa sju huvudinitiativ kommer att engagera både EU och medlemsstaterna. Rekommendationer kommer att riktas till medlemsstaterna och varningar kan utfärdas om lämpliga åtgärder inte vidtas.

Ett av huvudinitiativen är "Ett resurseffektivt Europa", som ska bidra till att koppla isär ekonomisk tillväxt och resursanvändning, stödja omställningen till en koldioxidsnål ekonomi, öka användningen av förnybara energikällor, modernisera vår transportsektor och främja energieffektivitet.

Kommissionen har utarbetat en färdplan för att definiera medel- och långsiktiga mål och de medel som behövs för att nå ett resurseffektivt Europa.

Visionen för att skapa ett resurseffektivt Europa lyder enligt följande:

År 2050 har EU:s ekonomi vuxit på ett sätt som tar hänsyn till resursknapphet och jordens begränsningar och bidrar därigenom till en global ekonomisk omställning. Vår ekonomi är konkurrenskraftig, inkluderande och ger en hög levnadsstandard med mycket mindre miljöpåverkan. Alla resurser förvaltas hållbart, såväl råvaror som energi, vatten, luft, mark och jord. Milstolparna i klimatarbetet har uppnåtts, och den biologiska mångfalden och de ekosystemtjänster som bygger på denna har bevarats, värdesatts och återställts i stor utsträckning.

En förutsättning för att denna vision ska kunna bli verklighet är en resurseffektiv utveckling. I praktiken förutsätter detta att alla miljötillgångar som EU utnyttjar eller exploaterar är säkra och förvaltas inom sin maximala hållbara avkastning. Det kommer också att kräva att restavfall minskas till nära noll och att ekosystemen återställs, samt att miljörelaterade systemrisker i ekonomin har identifierats och undviks. En ny innovationsvåg kommer också att krävas.

För att möta dessa utmaningar och vända dem till möjligheter kommer vår ekonomi att behöva ändras i grunden inom en generation – energisystemen, industrin, jordbruket, fisket och transportsystemen, men också producenternas och konsumenternas beteende. Om vi förbereder denna omställning i tid och på ett förutsägbart och kontrollerat sätt kan vi fortsätta att utveckla välbefinnande och välfärd och samtidigt minska resursanvändningen och dess effekter.

Färdplanen för ett resurseffektivt Europa ställer upp milstolpar som visar vad som behöver göras för att få oss på rätt väg mot en resurseffektiv och hållbar tillväxt. Även åtgärder som krävs på kort sikt för att få igång processen beskrivs.

Färdplanens milstolpar och kortsiktiga åtgärder – hur detta berör Åland

EU:s färdplan för ett resurseffektivt Europa är ett mycket viktigt dokument för Åland. Färdplanen belyser viktiga aspekter i arbetet med hållbar utveckling och kan vara ett viktigt underlag, vid t.ex. budgetplanering, investeringar och informationstillfällen.

De flesta milstolpar och åtgärder som ställs i färdplanen berör Åland direkt eller indirekt och är sedan tidigare styrta genom lagstiftning. Åland arbetar idag med de flesta åtgärder som omnämns i färdplanen, men vissa områden berör Åland lite mer än andra och kan ytterligare förbättras för att nå färdplanens mål.

Slutsats

Tidigare tillväxtnöster har gett ökat välbefinnande, men detta har skett genom intensiv och i många fall ineffektiv resursanvändning. Betydelsen av biologisk mångfald, ekosystem och ekosystemtjänster undervärderas i allmänhet, avfallens kostnader avspeglas inte i priserna, och nuvarande marknader och offentlig politik räcker inte till för att hantera de konkurrerande behoven av strategiska resurser som mineraler, mark, vatten och biomassa. Det behövs därför en sammanhållen och integrerad respons inom flera olika politikområden för att klara av väntade resursbegränsningar och upprätthålla vårt välbefinnande på lång sikt.

Denna färdplan är inte det slutgiltiga svaret på alla utmaningar. Den är ett första steg i utformningen av en sammanhållen handlingsram som sträcker sig över olika politikområden och sektorer. Dess syfte är att ge ett långsiktigt stabilt perspektiv för omställning av ekonomin. Kommissionen kommer

att utarbeta förslag till strategier och lagstiftning för att genomföra denna färdplan. Utan engagemang från andra offentliga och privata aktörer kommer vi inte att nå våra resurseffektivitetsmål.

EU:s strategi för hållbar utveckling har tre prioriteringar kompletterat med sju huvudinitiativ.

De tre prioriteringarna

Smart tillväxt – utveckla en ekonomi baserad på kunskap och innovation.

Hållbar tillväxt – främja en resurseffektivare, grönare och konkurrenskraftigare ekonomi.

Tillväxt för alla – stimulera en ekonomi med hög sysselsättning och med social och territoriell sammanhållning.

De sju huvudinitiativen

1. Klimatförändringar och ren energi
2. Hållbara transporter
3. Hållbar produktion och konsumtion
4. Bevarande och förvaltning av naturresurser
5. Folkhälsa
6. Social integration, demografi och invandring utveckling
7. Globala utmaningar när det gäller fattigdom och hållbar

3.2.1.1 Åland och EU 2020

Ålands landskapsregering anser att EU:s färdplan för ett resurseffektivt Europa är ett bra stöd i det fortsatta arbetet för hållbar utveckling och för hållbar användning av naturresurserna. De åtgärder som omnämns i färdplanen är inte nya för Åland, men ger mer stöd för fortsatt arbete. Färdplanen kan vara ett viktigt underlag vid budgetplanering och i övriga program i landskapet. Landskapet Åland är ett glesbygdsområde, men har ett relativt stort miljöavtryck per capita. Tydlig miljöinformation gällande resurser, hållbar användning och konsumtionsmönster är ett viktigt redskap i Ålands fortsatta arbete för hållbar utveckling.

Några exempel på verktyg i hållbarhetsarbetet på Åland är hållbarhets- och miljöredovisning, miljö- och kvalitetscertifiering, hållbarhetsindikationer, nyckeltal, utbildning och goda exempel.

Hållbarhetsredovisningen ger en samlad bild av hur Åland förhåller sig till faktorer som har betydelse för en hållbar utveckling.

De flesta milstolpar och åtgärder som ställs i färdplanen berör Åland direkt eller indirekt och är sedan tidigare styrt genom lagstiftning. Åland arbetar idag med de flesta åtgärder som omnämns i färdplanen, men vissa områden berör Åland lite mer än andra och kan ytterligare förbättras för att nå färdplanens mål.

Mer om landskapsregeringens arbete med hållbar utveckling i bilaga 2 Landskapsregeringens tidigare arbete med hållbar utveckling.

3.2.2 EU- Miljöhandlingsprogram för unionen till 2020

Ett allmänt miljöhandlingsprogram för unionen till 2020 kallat "Att leva gott inom planetens gränser" publicerades i november 2012.

3.3 Norden

Om det nordiska miljösamarbetet

Det finns en lång rad utmaningar på miljöområdet som måste mötas i samverkan – nationellt, regionalt och globalt. Detta gäller framför allt klimatförändringarna, användning och utsläpp av farliga kemikalier, skydd av havens ekosystem samt bevarande och nyttjande av den biologiska mångfalden. Det är nödvändigt att stärka samarbetet mellan de nordiska länderna för att på bästa sätt utnyttja våra tillgängliga resurser och för att åstadkomma gemensamma lösningar i Norden.

De nordiska länderna har en ambition att vara en föregångsregion på miljöområdet och att dela sina erfarenheter med andra. Kunskapen om att våra konsumtions- och produktions-mönster har en avgörande betydelse för miljöns tillstånd, innebär att ekonomi och miljö måste beaktas i ett sammanhang.

Samarbetet i Norden

I samarbetet om insatser inom Norden står skydd av natur och miljö, bevarande av den biologiska mångfalden, miljö och hälsa och hållbar konsumtion och produktion högt på dagordningen.

Temat som miljö och ekonomi är också ett väsentligt insatsområde. De nordiska konsumenterna skall tillförsäkras hälsosamma produkter och livsmedel samt ges bästa möjliga information härom, vilket bland annat sker genom den nordiska miljömärkningen, Svanen.

Det nordiska samarbetet vilar på principen om nordisk nytta vilket innebär att länderna samarbetar där man kan uppnå bättre resultat eller spara resurser jämfört med att verka/agera enskilt. Samarbetet kan bestå av att fördela uppgifter eller samverka i en överenskommen riktning.

Nordisk miljöhandlingsprogram 2013–2018 följer principerna från miljösamarbetet 2009-2012 med de prioriterade frågorna: grön samhällsutveckling, klimatförändringar och luftföroreningar, biologisk mångfald och ekosystem, hälsa och miljöfarliga kemikalier.

3.4 Finland- På väg mot hållbara val, nationell strategi, 2008

Finland tog 2008 fram en strategi kallad "På väg mot hållbara val, nationell strategi, 2008. Strategin har utarbetats i samarbete med många aktörer. Strategin beaktar näringsverksamheten och naturskyddsfrågorna i balans med miljöfrågorna. Under processen har 10 miljömål utsetts och tyngdpunkterna för dem. I synnerhet betonas de miljöfrågor som aktualiserades vid en bedömningsenkät. Besvararna av enkäten var mest oroade för eutrofiering, klimatförändring och förorening av mark och grundvatten. Ytterligare aspekter är miljöansvar, handlingsätt och att miljörisker och -konsekvenser identifierats.

Mål 1

Man har tillägnat sig ett miljöansvarigt och ekoeffektivt handlingsätt

- 1.1 Miljöansvariga och ekoeffektiva handlingsätt införs samt utvecklandet och ibrukttagandet av miljöinnovationer främjas
- 1.2 Miljöfostran utökas och miljömedvetenheten främjas samt miljökunskap förädlas till förfogande för regionens aktörer
- 1.3 Forskningen och kompetensen på miljöområdet främjas mångsidigt och uppföljningen av uppnåendet av miljömålen utvecklas
- 1.4 Interaktionen och samarbetet i miljöfrågor utökas

Mål 2

Miljökonsekvenserna och riskerna har identifierats och behärskats

- 2.1 Miljöbelastningens konsekvenser identifieras och minskas
- 2.2 Beredskap för miljöriskerna och en minskning av sådana
- 2.3 Miljökonsekvenserna beaktas i all verksamhet

Mål 3

Ett bra tillstånd för ytvattnen har uppnåtts

- 3.1 Eutrofieringsutvecklingen i Skärgårdshavet görs långsammare och stoppas i insjöarna och Bottenhavet
- 3.2 Utsläppen och verkningarna av skadliga ämnen för miljön begränsas
- 3.3 En mångsidig och hållbar användning av vattendragen säkras

Mål 4

Ett bra tillstånd för grundvattnen och marken har tryggats

- 4.1 Föroreningen av marken och grundvattnen förebyggs och förorenade områden saneras
- 4.2 En hållbar användning av grundvattenresurserna tryggas

Mål 5

Åtgärder som hejdar klimatförändringen och främjar anpassningen till den har genomförts

- 5.1 En mångsidig energiproduktion, som så litet som möjligt inverkar skadligt på klimatet, skall främjas
- 5.2 Energi används sparsamt och effektivt
- 5.3 Utsläpp som härrör från trafiken och trafikens beroende av fossila bränslen minskas
- 5.4 Konsekvenserna av klimatförändringarna identifieras och man förbereder sig för de

Mål 6

Naturens mångfald tryggad

- 6.1 Skyddet av naturens mångfald främjas
- 6.2 Mångfaldiga och fungerande nätverk för livsmiljön tryggas
- 6.3 Handlingsmodeller för att begränsa olägenheterna med främmande arter utvecklas
- 6.4 Möjligheterna att delta och påverka skyddet av mångfalden ökas

Mål 7

En hållbar och behärskad användning av naturresurserna tryggad

- 7.1 En övergripande användning av naturresurserna planeras och inriktas
- 7.2 Kunskap om naturresurserna produceras och sammanställs effektivare till allas förfogande
- 7.3 En behärskad användning av naturtillgångarna främjas

Mål 8

Särdragen i naturlandskapet och kulturmiljön tryggade

- 8.1 Spåren efter människans långvariga närvaro i landskapet bevaras i balanserad form
- 8.2 Naturlandskapet och kulturmiljön betonas som förstärkare av den lokala identiteten

Mål 9

En hållbar användning av områdena och en bärkraftig samhällsstruktur har tryggats

- 9.1 Förverkligandet av en enhetlig samhällsstruktur främjas
- 9.2 Ett ekologiskt hållbart boende på och användning av landsbygden stöds
- 9.3 Användningen och vården av kustområdena främjas

Mål 10

En livsmiljö med kvalitet som främjar välbefindandet har uppnåtts

- 10.1 En sund, säker och trivsam miljö främjas
- 10.2 En fungerande avfallshantering förbättras
- 10.3 Möjligheterna för deltagande och att påverka utvecklingen av livsmiljön främjas
- 10.4 Möjligheterna att använda naturen för rekreation tryggas

3.5 Sverige- 16 miljö kvalitetsmål

Miljömålssystemet i Sverige har funnits sedan 1999 och består av ett generationsmål och sexton miljö kvalitetsmål med en målbeskrivning av hur samhället ska se ut när de stora miljöproblemen är lösta.

Sveriges riksdag beslutade våren 2010 om en ny målstruktur för miljöarbetet:

- Ett generationsmål anger inriktningen för en samhällsomställning som behöver ske inom en generation för att nå miljö kvalitetsmålen.
- Miljö kvalitetsmål anger det tillstånd i den svenska miljön som miljöarbetet ska leda till.
- Etappmål anger steg på vägen till miljö kvalitetsmålen och generationsmålet

Generationsmålet lyder: "Det övergripande målet för miljöpolitiken är att till nästa generation lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser."

De 16 miljö kvalitetsmålen är:

1. Begränsad klimatpåverkan
2. Frisk luft
3. Bara naturlig försurning
4. Giftfri miljö
5. Skyddande ozonskikt
6. Säker strålmiljö

7. Ingen övergödning
8. Levande sjöar och vattendrag
9. Grundvatten av god kvalitet
10. Hav i balans samt levande kust och skärgård
11. Myllrande våtmarker
12. Levande skogar
13. Ett rikt odlingslandskap
14. Storslagen fjällmiljö
15. God bebyggd miljö
16. Ett rikt växt- och djurliv
 - + storslagen fjällmiljö

3.6 Sveriges ekokommuner

Sveriges Ekokommuners verksamhet grundar sig på Det Naturliga Stegets definition av hållbar utveckling. Kort sagt bygger det på principen att ett hållbart samhälle är ett samhälle som kan behålla sin jämvikt gentemot naturen samtidigt som människors förmåga att tillgodose sina behov inte hindras. Definitionen utgår ifrån 4 systemvillkor som definierar ett hållbart samhälle.

I det hållbara samhället utsätts inte naturen för systematisk

- 1 koncentrationsökning av ämnen från berggrunden.
 - 2 koncentrationsökning av ämnen från samhällets produktion (kemikalier etc.)
 - 3 undanträngning med fysiska metoder.
- Och i ett sådant samhälle
- 4 hindras inte människor systematiskt från att tillgodose sina behov.

Sveriges ekokommuner tillämpar också 12 nyckeltal för att på ett enkelt och konkret sätt indikera ifall utvecklingen, inom valda områden går mot hållbarhet och samtidigt påminna om det strategiska arbetet som behövs i kommunerna för att nå full hållbarhet (där hållbarhetskriterierna är uppfyllda).

De 12 nyckeltalen är: Gröna Nyckeltal, reviderade 2012

1. Koldioxidutsläpp, ton/inv.
2. Antal resor med kollektivtrafik, per invånare och år
3. Andel förnybara bränslen i kollektivtrafiken, %
4. Andel jordbruksmark med miljöstöd för ekologisk odling, %
5. Andel miljöcertifierat skogsbruk, %
6. Andel skyddad mark och vattenområden, %
7. Total mängd hushållsavfall inkl. producentansvar, ton/inv.
8. Tungmetaller i avloppsslam, bly, kadmium, kvicksilver, mg/kg TS
9. Andel förnybar och återvunnen energi i kommunala lokaler, %
10. A. Transportenergi för tjänsteresor med bil, kWh/årsarbetare
B. Koldioxidutsläpp för tjänsteresor med bil, ton/årsarbetare
11. Inköp av ekologiska livsmedel i den kommunala organisationen, %
12. Andel miljöcertifierade skolor/förskolor, %

3.6.1 Ekokommun Gotland

Miljöprogram för Ekokommun Gotland 2008-2012

Programmet är framtaget som ett arbetsredskap och genom målinriktade åtgärder är målet att kommunen ska bli en region där hållbar utveckling är ekonomiskt lönande. Alla invånare måste vara delaktiga i arbetet och viktiga faktorer är hög kunskapsnivå, informationsspridning och utbildning. Kommunen ska dock gå i spetsen och vara en förebild.

Strategin att uppnå ett hållbart samhälle till år 2025, är uppbyggd utifrån de 4 ovan nämnda hållbarhetskriterierna/systemvillkoren. Uppföljning görs med hjälp av nyckeltal samt organisationers miljöredovisningar.

De 4 områden som kommunen enligt miljöpolicyen särskilt vill fokusera på är:

- Kunskap och utbildning – miljöhänsyn genomsyrar all verksamhet
- Energi – begränsad klimatpåverkan
- Vatten – rent dricksvatten och en levande Östersjö
- Livsmiljö – giftfria och resurssnåla kretslopp, god bebyggd miljö, hållbar förvaltning av natur och kulturmiljöer

För varje område finns ett övergripande mål, strategier samt beskrivningar av hur resultatet ska mätas. Slutligen innehåller miljöprogrammet en uppräkningslista av vem och vilka som är ansvariga för de olika områdena. Ansvar, genomförande och uppföljning.

Goda exempel – exempel på uppnådda miljömål i ekokommun Gotland:

Miljöredovisning ingår i kommunens årsredovisning, kretsloppsplaner, många skolor är miljöcertifierade med Grön flagg, miljöbuss, landsbygdscentrum har utvecklats till kunskapscentrum, kommunanställda har genomgått utbildning i kretslopp, delaktiga i miljönätverk runt Östersjön, inköp av el utgörs av typen "bra miljöval", miljöhänsyn i upphandlingar, tjänstecyklar, miljö- och energiplaner upprättats för större byggprojekt, uppvärmning av förnyelsebar energi + planer, källsortering med ökad sortering och återvinning, ökad insamling av farligt avfall, minskad kemikalieanvändning, årliga seminarier, information, inspiration och diskussion, biogasanläggning som ger bränsle till bussar, kunskapsbanker, hemsidor, miniportaler, miljö- och källsorteringskalender, industrier minskat sin energianvändning, krav på åtgärder av bristfälliga avlopp, mottagning av toalettavfall i hamnar, påverkat val av medicin och läkemedel, minskning av farliga ämnen i vattendrag och hav, konvertering av uppvärmningssystem och byte av utomhusbelysning

Bilaga 4 Landskapsregeringens tidigare arbete med hållbar utveckling

Under 2001 genomfördes en miljöutredning av förvaltningens verksamhet. En grupp bestående av Sven-Olof Lindfors, Helena Blomqvist, Carin Holmqvist och Mona Kårebring-Olsson arbetade fram ett förslag till miljöpolicy som diskuterades vid strategiskt forum i november 2002. Efter några mindre ändringar antog landskaps-regeringen under januari 2003 miljöpolicy samt övergripande mål för det fortsatta arbetet och därmed startade miljöledningsarbetet. En miljöledningsgrupp bestående av en representant från varje avdelning samt avdelningschef Arne Selander tillsattes för att koordinera arbetet på avdelningarna.

Miljöredovisning finns sammanställd för åren 2003, 2004 och 2005-2007. Enligt miljöredovisningen för år 2005-2007, var förankringen och implementeringen av miljöledningssystemet inom organisationen inte så framgångsrik. Det nämns att många åtgärder genomförts, men även att det funnits åtgärder som funnits med i samtliga handlingsplaner genom åren, men aldrig åtgärdats. Arbetet med miljöledningssystem fungerade bristfälligt under 2007, vilket kan härledas till val och tillsättandet av en ny landskapsregering. Det omstrukturerade miljöledningssystemet förankrades inte på politikernivå direkt. Ytterligare nämns i senaste redovisningen att det brister i kopplingen mellan miljömål, åtgärder och tillgång till data för uppföljning. Ett system för årlig rapportering borde skapas. Information, stöd och utbildning efterfrågas för att alla ska få förståelse och kunskap om miljöaspekter i det dagliga arbetet och även i ett större perspektiv.

I maj 2009 tillsatte landskapsregeringen ett Hållbarhetsråd för att koordinera arbetet med hållbar utveckling på förvaltningen och att successivt föra in hållbarhetstanken i beslutsfattandet. Hållbarhetsrådet bestod av lantrådet Viveka Eriksson, landskapsregeringsledamot Katrin Sjögren, landskapsregeringsledamot Runar Karlsson, avdelningschef Carina Strand, avdelningschef Dan E Eriksson, byråchef Helena Blomqvist och som sekreterare miljöutredare Hans Dahlin. Arbetet i rådet inleddes med en övergripande vision och ett målprogram togs fram. Vidare låg fokus på intern kompetensutveckling, grön upphandling och metoder för att analysera hållbarhetskONSEKVENSERNA för olika beslut som fattas.

För år 2008 och 2010 finns hållbarhetsredovisningar framtagna. De är en fortsättning på och vidareutveckling av tidigare miljöredovisningar. Det ingår även social och ekonomisk hållbarhet i redovisningen. Syftet med hållbarhetsredovisningen är att redovisa landskapsregeringens arbete med hållbar utveckling och för att se utvecklingen, samt ge förståelse för organisationens interna och externa hållbarhetsprestanda. Ytterligare får allmänheten inblick i landskapets påverkan på utvecklingen, vilket bidrar till delaktighet och förståelse.

Landskapsregeringen har under ett flertal år arbetat med miljöledningssystem och hållbar utveckling. År 2005 arbetade Mona Kårebring-Olsson mycket med en miljöhandbok. Miljöaspekter identifierades, övergripande och detaljerade mål fastställdes och ansvarig person utnämndes samt därefter gjordes några redovisningar av resultat och mål.

<http://intranet.regeringen.ax/.composer/upload/modules/publikationer/miljohandbok.pdf>

Nyckeltal/uppgifter togs fram med hjälp av bl.a. ÅSUB och Henrik Juslin (ansvarig för energiplanen). Hans och Henrik kan vara bra informationskällor.

Övergripande mål och kortsiktigare delmål för Åland enligt Hållbarhetsredovisning 2010

http://www.regeringen.ax/.composer/upload//socialomiljo/miljo/Hallbarhetsredovisning_2010.pdf

1. Ökad andel förnyelsebar energi

- Ökad användning av förnyelsebara energikällor och energieffektivisering (värmepumpar, pellets- och vedpannor, solenergi, vindkraftens utbyggnad, biobränsle i fjärrvärmeverk, biogasanläggning)
- Fossilbränsleförbrukning hos transportsektorn bör minskas

2. Ökad ekologisk jordbruksproduktion

3. Bevarandet av natur och biologisk mångfald (skyddsområden/naturreservat, våtmarker, gamla orörda skogar)

4. Minimera mängden avfall (mindre konsumtion, återanvändning/återvinning, sortering av hälso- och miljöfarligt avfall)

5. Minska koldioxidutsläppen med 20 % fram till år 2020, jämfört med 1990 års nivå (skrotnings- och miljöbilspremie, bränsleförbrukning på färjorna, uppvärmning av hus, se punkt 1)

6. Verka för ett hållbart nyttjande av vattenmiljön, minska utsläppen av näringsämnen och substanser som är främmande för vattenmiljön, samt att bevara eller förbättra vattenkvaliteten i yt- och grundvatten. Målet är att vattnets status inte ska försämrats och vara på god nivå innan 2015. Långsiktigt måste även dricksvatten skyddas bättre än idag. (skyddsplaner, riktad rådgivning till jordbrukare, satsningar på avlopp, fiskodlingar, samarbete internationellt)

7. Hållbart skogsbruk genom hela produktionskedjan (skogscertifieringssystemet PEFC)

8. Social trygghet, garantera alla vissa ekonomiska, sociala och kulturella grundläggande rättigheter. Syftet är att främja befolkningens hälsa och funktionsförmåga, förutsättningar för en sund arbets- och livsmiljö, en tillräcklig utkomst, social- och hälsovårdstjänster och social trygghet i livets alla skeden (ekonomisk utsatthet, utbildningsnivå, kultur och fritid, demografisk utveckling, jämställdhet och löner, folkhälsa och medellivslängd)

9. Inom näringspolitiken är målet att skapa förutsättningar för företag och entreprenörer att starta nya och utveckla befintliga företag, att ge goda och långsiktiga förutsättningar för affärsidéer, samt samma förutsättningar som konkurrenterna i omvärlden. Delmål är ökad export av varor och tjänster, ökad produktutveckling, breddad industribas vid sidan av livsmedelsindustrin samt främja utvecklingen av tjänster och tillverkning (BNP efter näringsgren, antal nya och nedlagda företag, arbetslöshet, offentliga utgifter)

4.1 Landskapsförvaltningen och hållbar utveckling, december 2012

Ålands landskapsregering har länge uttalat en önskan om att Åland ska vara ett miljöföredöme och att samhället ska verka för en långsiktig hållbar utveckling. Utvecklingen ska tillgodose behoven idag utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina. Landskapsregeringen

lyfter även fram att utgångspunkten i arbetet med hållbar utveckling ska utföras så att de ekonomiska, sociala och ekologiska dimensionerna prioriteras lika mycket.

Arbetet med hållbar utveckling är en integrerad del i arbetet på stora delar av förvaltningen och inom landskapsregeringens olika verksamhetsområden idag.

Sammanställning av konkreta åtgärder avdelningsvis nedan (11 sidor). För flera avdelningar är sammanställningen gjord utifrån byrå/enhet, men för andra har det varit mer ändamålsenligt med en mer tematisk sammanställning.

Kansliavdelningen

Allmänna byrån

Serviceenheten

Då vaktmästeriet gör inköp eller upphandlar varor använder de checklistan för miljöanpassat kontorsmaterial som togs fram inom projektet "grön upphandling" under 2010-2011.

Vid upphandling av nya bilar till vaktmästeriets verksamhet beaktades miljö- och hållbarhetskriterier vid upphandlingsförfarandet.

Vaktmästeriet har också hand om överskottslagret där möbler och material förvaras i syfte att så långt det är möjligt återanvändas. I första hand är det återanvändning inom förvaltningen, men ibland hålls också utförsäljning för allmänheten.

Personalenheten

Personalenheten har under 2012 gjort två upphandlingar där miljö- och hållbarhetskriterier har beaktats. Vid upphandlingen av driften för kaféet i Självstyrelsegården ställdes krav på ekologiskt (eller enligt ett hållbart certifieringssystem) producerat kaffe och te samt att sortimentet så långt som möjligt bör vara närproducerat och ekologiskt. Anbudsgivarna måste även fylla i ett frågeformulär gällande leverantörens interna miljöarbete. Vid upphandlingen av julfest 2012 och 2013 värdesattes att arrangören så långt som möjligt använder sig av närproducerade råvaror/sortiment.

En utbildningsinsats inom hållbar utveckling som personalenheten har arrangerat är en inspirationseftermiddag i mars 2011. Programmet innehöll en visning av filmen HOME, diskussion och inspiration samt information om landskapsregeringens arbete för hållbar utveckling.

Personalenheten har upprättat en rese- och transportpolicy med målsättningen att resor som genomförs av anställda inom allmänna förvaltningen ska vara tidseffektiva, kostnadseffektiva, miljöanpassade och trafiksäkra. I policyn tas även upp att miljömärkta hotell och hotell med tv-utbud utan pornografiska filmer ska bokas i första hand.

När IntraNytt fortfarande gavs ut var månadens miljötips ett av de återkommande inslagen i nyhetsbrevet.

Jämställdhetsenheten

Integration och jämställdhet bidrar till hållbar utveckling, det vill säga social hållbarhet, vilket innebär att grundläggande mänskliga rättigheter respekteras och inga grupper missgynnas på strukturell nivå. Det handlar om att se olikhet som en tillgång vare sig det handlar om kön, etnicitet, sexuell läggning, könsöverskridande identitet, funktionsnedsättning, religiös tillhörighet eller annan trosuppfattning, kulturell bakgrund eller andra erfarenheter.

Mångfaldsperspektivet innebär att var och en har möjlighet att bidra med sin unika erfarenhet och kompetens så att landskapsregeringens mångfald blir en fungerande helhet och en gemensam tillgång för hela förvaltningen. Jämställdhet handlar alltså om att på lika villkor ta tillvara flickors/kvinnors och pojkars/mäns resurser, kunskaper och erfarenheter för att öka förutsättningarna för hållbar tillväxt och ett hållbart samhälle. Då handlar det om att synliggöra och analysera strukturer i samhället som utgör ett hinder för könsens reella möjligheter att förverkliga målen om lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter.

Könsuppdelad statistik och kunskap om flickors/kvinnors och pojkars/mäns livsvillkor och förhållanden är en förutsättning för att synliggöra, kartlägga och analysera. Statistiken ligger som grund för politiska beslut och jämställdhetsarbetet. Jämställdhetsenheten har i samarbete med ÅSUB 2012 tagit fram "*På tal om jämställdhet*" där man i komprimerad form med lättillgängliga tabeller och diagram presenterar aktuell könsindelad statistik på olika relevanta områden.

Arbetet med att skapa ett *kvinnofrids/familjefridscentrum* pågår och chefen för jämställdhetsfrågor leder arbetsgruppen som ska komma med ett förslag till strategi för detta. Det handlar om att ta tillvara och samla kunskap, kompetens och andra resurser på ett ställe så att de som behöver stöd och hjälp faktiskt får det. Projektet "*Jämställd barnomsorg*" har pågått 2009-2012 och är ett samarbete mellan jämställdhetsenheten och socialvårdsbyrån. Utvärdering och uppföljning pågår. Visionen för projektet var att flickor och pojkar skall ges alla möjligheter att växa upp till fria, glada och harmoniska kvinnor och män som vågar, kan och vill utnyttja alla sina förmågor, talanger, resurser och möjligheter utan begränsande genusramar. Det handlar inte om att ta ifrån utan om att lägga till. Då flickor och pojkar bemöts med genusglasögonen på ger vi dem 100 möjligheter att vara på, 100 olika sätt att göra, tänka, tycka, vilja och önska istället för ett för flickor och ett annat för pojkar. Det handlar om att skapa en medvetenhet hos personalen om att kön spelar roll för förväntningar och bemötande.

År 2012 ordnades en konferens om "*Människohandel för sexuella ändamål*". Målgruppen var berörda myndigheter och frivilligorganisationer, politiker och övriga intresserade. Syftet var att öka kunskapen och medvetenheten i det åländska samhället i frågor som rör människohandel och prostitution. Flickors och pojkars utsatthet var ett speciellt tema d.v.s. barnpornografin och dess konsekvenser. Konferensen följs upp genom att nätverk för samverkan bland myndigheter, organisationer och andra berörda målgrupper ska skapas. Lagstiftningsbehörigheten är rikets.

Byggnadsbyrån

Fastighetsenheten

Vid upphandling av byggnadsentreprenader finns en checklista för upphandling av byggentreprenad

att använda som stöd vid dessa förfaranden. För byggnadsprojekt finns också en miljöplan och ett formulär med frågor om deras eget miljöarbete som bör fyllas i och undertecknas av entreprenören.

Konkreta exempel från fastighetsenheten omfattar:

- Energikartläggningar pågår för 3 anläggningar.
- Driftsoptimering pågår på 3 anläggningar.
Driftsoptimering beaktas i mån av möjlighet vid renoveringsprojekt t.ex. genom närvarostyrning av belysning och ventilation, tilläggsisolering mm.
Som exempel kan nämnas renoveringen av självstyrelsegården där man har valt ett styr- och reglersystem för ventilation och belysning som har en individuell närvarostyrning i varje rum. När rummet inte används släcks belysningen och ventilationen går ned på en grundnivå. Detta system skall ge besparingar av både el- och värmeenergi samt bidra till personalens medvetenhet kring dessa frågor.
- I nybyggnadsprojekt är val av material och tekniska lösningar som man vet fungerar på sikt, som inte kräver omfattande löpande underhåll och med hyfsat lång livslängd av stor betydelse. Detta beaktas alltid men det finns även andra parametrar som styr.

Bostadsenheten

Verksamheten inom bostadsenheten fyller alltid någon av hållbarhetsmålsättningarna. Ett exempel är att stöd till solvärme gynnar ekologisk hållbarhet medan reparationstödet till pensionärer gynnar en socialt hållbar utveckling.

Vissa stöd fyller samtliga tre hållbarhetskriterier inom samma verksamhetsram. Ett exempel på detta är produktionen av hyresbostäder som konkretiseras i följande punkter.

- Energisnåla lösningar eftersträvas, bl.a. gynnas installation av solenergi.
- Förekomsten av hyresbostäder är en viktig social hållbarhetsfaktor då den gör det möjligt för ekonomiskt svagare hushåll att få en bostad.
- Verksamheten uppmuntrar till att bygga hus med lång ekonomisk livslängd vilket i praktiken innebär att man bygger på ett sådant sätt att materialen inte behöver förnyas alltför ofta. God energiprestanda ger också en långsiktig ekonomisk hållbarhet.

El- och energienheten

Inom energiområdet är målet en energiproduktion och -konsumtion som sker i samklang med villkoren för hållbar utveckling, samt att energifrågorna behandlas enligt regionala, nationella och internationella målsättningar. El- och energienheten jobbar bl.a. med lagstiftningsåtgärder som många gånger är i riktningen att öka andelen förnybara energikällor och energieffektivisering.

Konkreta exempel på åtgärder som spänner över hela Åland:

- Strävar till att Åland ska ingå i det finska inmatningstariffsystemet. Om så sker bidrar det till att en avsevärt större andel elproduktion kommer från förnybara energikällor, i första hand vindkraft. Det kan även bli fråga om någon biogasanläggning.

- Revidering och i viss mån skärpta krav gällande energieffektivisering av byggnader. Det nya regelverket trädde egentligen i kraft i juli i år, 2012. Landskapsregeringen jobbar nu med lagstiftningen och beräknar ha den färdig årsskiftet 2013-2014.
- Nya elkabeln till riket bidrar till ökade möjligheter att producera större andel el med vindkraft. Överskott kan sedan exporteras via nya kabeln.
- Arbetar årligen återkommande med elspardagen då samhället via information uppmanar till elsparande åtgärder. I år är elspardagen den 14 november.

Finansavdelningen

Ekonomisk balans

Finansavdelningens övergripande målsättning är en offentlig budgetekonomi som med beaktande av de sociala och ekologiska dimensionerna av hållbar utveckling är i ekonomisk balans samt att budgetförslag och annat beslutsunderlag ska vara sådant att det främjar beslut som står i överensstämmelse med visionen och principerna för en hållbar utveckling.

Arbetet med att eliminera budgetunderskottet är ett av de viktigaste jobben för att nå långsiktig ekonomisk hållbarhet. Detta arbete berör hela landskapsförvaltningen, men processen styrs från finansavdelningen. En långsiktig balanserad budgetekonomi är också en förutsättning för att LR ska ha en möjlighet att lägga resurser på övrigt hållbarhetsarbete.

Höjningen av självriskan för resekostnadsavdraget

I budgetförslaget för 2013 föreslås en höjning av självriskan för resekostnadsavdraget i kommunalbeskattningen. Ur ett miljömässigt hållbarhetsperspektiv bedömer vi den här åtgärden vara positiv, eftersom effekten kan bli en ökad användning av kollektiva transportmedel.

Upphandlingsregler

Offentlig upphandling är ett mycket kraftfullt instrument för att styra samtliga upphandlingar landskapet gör utgående från ett hållbarhetsperspektiv. Ett aktivt arbete pågår med att uppdatera upphandlingsregelverket och definiera hållbarhetskriterier för kommande upphandlingar.

Den digitala agendan

Den digitala agendan är med sitt fokus på e-tjänster, samordning och vård/omsorg, en vägvisare för att skapa ett hållbart samhälle. Genom att styra om de offentliga tjänsterna från manuell, pappersbaserad hantering till digital hantering, så uppnår man såväl ekonomiska som miljömässiga vinster. Minskad pappersförbrukning, effektivare (= mer ekonomisk) hantering, grön IT och minskat behov av transporter är några exempel på målsättningar i den digitala agendan. Med högkvalitativa tjänster inom vård/omsorg är avsikten att utveckla även det sociala hållbarhetsarbetet på Åland.

IT-upphandlingar

IT-enheten har i samarbete med miljöbyrån inom ramen för projektet "Grön offentlig upphandling", finansierat av Nordiska ministerrådet, tagit fram en checklista för miljöanpassad upphandling av

kontorsutrustning (datorer, skrivare och kopieringsmaskiner). Tillsammans med checklistan har också utarbetats ett dokument med exempel på hur miljökrav, som gäller såväl leverantören som produkten under hela dess livscykel, kan formuleras. I samband med detta har också arrangerats ett informationstillfälle för landskapets (inklusive ÅHS) upphandlare samt för leverantörer av denna typ av utrustning. Vid upphandling/inköp ombeds även anbudsgivare att fylla i ett formulär med frågor om deras eget miljöarbete.

Social- och miljöavdelningen

Socialvårdsbyrån

Landskapsregeringens mål för socialpolitiken är att på ett hållbart sätt trygga den grundläggande välfärden och verka för social rättvisa så att alla har tillgång till likvärdig och trygg socialvård.

Socialvårdsbyrån jobbar kontinuerligt för att trygga den grundläggande välfärden genom att se till att olika sociala stöd (barnbidrag, utkomststöd, bostadsbidrag, underhållsstöd) är rätt dimensionerade och gör det möjligt att klara olika risksituationer i livet. För att verka för en social hållbar utveckling är ett uttalat mål med socialpolitiken att skapa en sund och säker livsmiljö i vilken kvinnor, män, flickor och pojkar känner sig trygga och har en säker miljö med en sund alkoholkonsumtion och en riskfri livsstil utan dopingmedel eller narkotika. Socialvårdsbyrån har kontinuerligt tagit fram alkohol-och narkotikapolitiska program för att styra utvecklingen i det åländska samhället i denna riktning. Socialvårdsbyrån har även tidigare verkat för att minska det nöjesrelaterade våldet och öka trivseln och tryggheten i det offentliga rummet genom att ordna kurser i ansvarsfull alkoholserving, vilket även för närvarande är under planering.

En stor utmaning för det åländska samhället är att är att uppnå en likvärdig, rättvis och ekonomiskt hållbar socialvård. I takt med att andelen äldre av Ålands befolkning blir allt större ökar också kraven på kommunerna och deras politiska beslutsfattare och ledning att beakta de demografiska förändringarna i all verksamhet. Socialvårdsbyrån utarbetade år 2010 en kvalitetsrekommendation för tjänster för äldre för att styra utvecklingen mot förebyggande, aktiverande och rehabiliterande insatser för att bibehålla och stärka de äldres funktionsförmåga, initiativkraft och självständighet. Socialvården är arbetskraftsintensiv, men produktiviten och kvaliteten på tjänsterna kan förbättras genom att organisera tjänsterna på ett annat sätt. År 2011 gjorde socialvårdsbyrån en utredning om socialvårdens utveckling, som omfattade förslag till en ny struktur för socialvården på Åland, där ledorden var demokrati, medbestämmande, tryggad närservice och effektiv resursanvändning. Arbetet med att hitta en ny organisationsform för vissa delar av socialvården (handikappservice, specialomsorg, barnskydd och missbrukarvård) pågår för närvarande.

Ett villkor för social- och ekonomisk hållbarhet är en hög sysselsättningsgrad, där socialvårdsbyrån svarar för att ge ramarna för en högkvalitativ barnomsorg. En barnomsorgslag utarbetades 2011 och anvisningar till lagen i form av grunder för förundervisningen är under arbete.

Ett annat perspektiv på utmaningen med att säkra en hållbar utveckling är tillgängligheten. De ålänningar och besökare som har någon form av funktionsnedsättning i kombination med att befolkningen blir allt äldre gör att behovet av ett tillgängligt samhälle ökar. Att inte välja tillgängligt är att inte ta tillvara befolkningen resurser och behov och ökar efterfrågan på dyra sÄrlösningar.

Socialvårdsbyrån arbetar för närvarande med att ta fram ett handikappolitiskt program med tillgänglighet som ledord.

Hälso- och sjukvårdsbyrån

Landskapsregeringens mål med hälso- och sjukvården är att främja en hållbar utveckling genom satsningar på hälsofrämjande och förebyggande åtgärder samt att trygga en tillräckligt god specialistsjukvård.

Allt arbete vid hälso- och sjukvårdsbyrån syftar till utveckling som tillgodoser behoven idag utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov.

Några goda exempel på konkreta åtgärder är:

- Arbetade för att få en separat post i landskapsregeringens budget för utvecklingsprojekt inom hälso- och sjukvård som beviljats för 2013. Byrån ämnar använda denna i samklang med visionerna för hållbar utveckling
- Utformande av en rättvisare prioritering av patientgrupper inom offentlig tandvård baserat på medicinska och sociala behov.
- Strävan efter en effektivare administration genom att öka användandet av digitala tjänster och digital kommunikation. En effektivare administration ger även miljömässiga vinster genom bland annat minskad pappersanvändning.

Miljöbyrån

Den övergripande målsättningen med landskapsregeringens miljö- och hälsoskyddarbete är att bidra till att nå en hållbar utveckling genom att miljön skyddas och vårdas i tillräcklig grad.

Hållbar utveckling

På miljöbyrån finns en koordinerande funktion för hållbar utveckling på deltid. Denna deltidstjänst är just koordinerande, men arbetar också med en del konkreta arbetsuppgifter kring hållbar utveckling. För 2012 och 2013 är dessa uppgifter:

- Checklista för konsekvensbedömningar, fortsatt utveckling av redan befintlig lista. Målet är att checklistan skall användas konsekvent och regelbundet inför beslut inom förvaltningen.
- Utveckling och användning av gröna nyckeltal och nyckeltal som visar utvecklingen av hållbarhetskriterier inom förvaltningen och på Åland.
- Arbete med gröna- och andra hållbarhetskriterier vid upphandling av varor och tjänster. Miljöingenjörerna samarbetar med finansavdelningens upphandlingsjurist. Konkret innebär arbetet att fungera som stödfunktion både vid framtagande av upphandlingsunderlag och vid granskning av inkomna anbud. Arbetet omfattar också att ta fram checklistor och annat material som underlättar både för den som ska göra inköp eller upphandlar och den som ska lämna anbud.
- Samarbete med andra organisationer och myndigheter, både lokalt och i nordiska sammanhang kring hållbar utveckling.

Vattenvården

Inom vattenvården har hållbarhet, främst ur en ekologisk synvinkel men även med hänsyn till social och ekonomisk hållbarhet, varit en integrerad och naturlig del sedan länge (mer än 10 år). De senaste åren har detta arbete konkretiserats genom flera projekt och då kan specifikt nämnas:

- projektet "Aquabest" som behandlar frågorna kring en hållbar fiskodlingsbransch,
- arbetet med att skydda dricksvattentäkter,
- arbetet med vattenåtgärdsprogrammet,
- den marina strategin,

och arbete inom HELCOM då målet är att förbättra vattenkvaliteten och därmed i förlängningen ekosystemen.

Naturvården

Inom naturvården har hållbarhet varit ett ledord och en integrerad och naturlig del sedan länge. Naturvården handlar till största delen om att bibehålla en gynnsam bevarandenivå för alla arter och biotoper i landskapet genom bland annat naturreservatsskötsel och art- och biotopbevarande arbete utanför reservaten.

Som specifika exempel på arbete för en hållbar utveckling kan nämnas:

- Arbete med att lista särskilt skyddsvärda arter och biotoper pågår.
- Försök med giftfria båtbottnfärger har genomförts med varierat resultat. I år har alla båtar varit omålade och tvättats.
- Val av naturligt beständiga träslag istället för tryckimpregnerat virke.
- Modernisering av maskinparken (för skötsel av naturreservaten) pågår och alla verktyg och material hålls i gott skick för en så ren gång som möjligt pågår.

Miljömedicin/djurhälsa

Målen inom det miljömedicinska området omfattar; hälsosamma levnadsvanor genom ett gott folkhälsoarbete och hälsoskydd för individen samt bekämpande av fysiska och kemiska hälsofaror.

Arbetsområdet inkluderar bland annat; livsmedelssäkerhet (ex. trygga livsmedel), hälsosam livsmiljö, levande landsbygd, god tillverkningssed, gott djurskydd och god djurhälsa.

Avfall

Det främsta målet på avfallsområdet är att minimera de negativa effekterna på människors hälsa och miljön vid generering och hantering av avfall. Resursanvändningen ska minska och avfallshierarkin ska tillämpas på det sätt som ger bästa resultatet för miljön som helhet.

Konkreta åtgärder omfattar:

- Stöd för sluttäckning av deponier.
- Förebyggande arbete för att förhindra uppkomst av avfall.

Avlopp

Krav på enskilda avlopp vars utsläpp har en betydande påverkan på vattenkvaliteten. Det togs beslut om ny lagstiftning år 2005 vilket innebär att alla enskilda avlopp ska uppfylla kraven på rening senast 1.1.2014. För att dessa krav, som ger miljömässiga vinster, inte ska ge sociala konsekvenser har landskapsregeringen länge samarbetet med kommunerna kring dessa frågor. Bland annat har både kommunerna och enskilda hushåll länge kunnat söka finansiellt stöd från landskapsregeringen för om och/eller tillbyggnad av befintligt avloppssystem.

Utbildnings- och kulturavdelningen

Allmänna byrån

Landskapsregeringen har i sina olika programförklaringar och styrdokument på utbildnings- och kulturområdet tydliggjort att all samhällsfinansierad verksamhet ska befästa en grundsyn som främjar hållbar utveckling – ansvarskännande och kritiskt tänkande. Inom avdelningens övergripande förvaltning och vid utvecklingen inom avdelningens verksamhetsområden ska värdegrunden genomsyra allt beslutsfattande socialt, ekonomiskt och ekologiskt. Värdegrunden innefattar omsorg om naturen och naturresurser med insikt om att resurserna är ändliga. Den innefattar omsorg om medmänniskor och ett respektfullt uppträdande mot varandra med insikt om att alla människor har lika värde.

Värdegrunden för en hållbar utveckling konkretiseras inom utbildnings- och kulturförvaltningen:

- då landskapets jämställdhetsplan följs; bl.a. vid tillsättande av kommittéer och arbetsgrupper samt beslutsfattande i rekryterings- och anställningsärenden
- då landskapets miljöpolicy följs; bl.a. vad gäller datorhantering, förbrukning av belysning, värme och vatten samt planer för resor och transporter
- vid upphandling och inköp av tjänster och varor
- då ekologiska och ekonomiska aspekter som betonas i Nordiska ministerrådets rekommendationer på temaområdet Grön tillväxt följs
- då landskapets digitala agenda följs
- då landskapets regelverk för intern styrning och kontroll (kvalitetsledningssystem) följs.

Utbildningsbyrån

I fråga om EU 2020 strategin för smart och hållbar tillväxt för alla med mångsidiga utbildningsmöjligheter, hög sysselsättning och god livskvalitet betonar landskapsregeringen att såväl unga som vuxna medborgare ska ges möjlighet att inom utbildningen på Åland skaffa sig en yrkeskompetens och att höja sin utbildningsnivå. Målsättningen är att andelen medborgare med högre utbildning ska motsvara nivåerna i nordiska och europeiska sammanhang. Landskapsregeringens förhoppning är att satsningarna på forsknings- och utvecklingsarbete på hållbarhetsområdet kan stärkas särskilt inom ramen för verksamheten vid Högskolan på Åland.

De grundläggande värden och normer som samhällslivet vilar på, d.v.s. principerna om personligt ansvar, samverkan och likaberättigande, sanning och rätt, tolerans, jämställdhet mellan kvinnor och

män samt respekt för och hänsyn till miljön är inte givna eller självklara för alla utan de måste diskuteras och utvecklas tillsammans med nya generationer. Enligt gällande lagstiftning och andra styrdokument för utbildningen ska eleverna/de studerande fostras till att bli samhällsmedlemmar och yrkesutövare som inser nödvändigheten av en hållbar resursanvändning, d.v.s. som lever och verkar på ett sätt som är socialt och kulturellt, ekologiskt och ekonomiskt hållbart. Som komplement till föräldrarna har skola och utbildning en viktig uppgift i att förmedla dessa normer och värderingar till sina elever och studerande.

För att aktivt kunna främja en hållbar utveckling måste elever och studerande få uppleva att etiska, praktiska, ekonomiska, samhälleliga och yrkesmässiga avgöranden har betydelse. De unga bör få en uppfattning om att stora förändringar och brett samarbete är en förutsättning för att uppnå resultat. Inom och även vid sidan om undervisningen gäller det att genom ett program för en bärkraftig social utveckling, ett miljöprogram och en miljömedveten egen verksamhetskultur sporra de unga till ett hållbart levnadssätt. Landskapsregeringen har på dessa grunder betonat i sina styrdokument att skolorna inom sin demokratifostran ska främja och utveckla verksamheten inom skolornas elev- och studeranderåd.

Exempel på konkret arbete för en hållbar utveckling i skolorna:

- diskussioner och övningar om moraliska problem och konflikter vad gäller bl.a. människan och naturen och människan och kulturmiljön
- temadagar och övningar om konsumtionsbeteende och samhällsekonomin; många skolor använder på dessa grunder t.ex. närproducerade livsmedel, väger och komposterar sitt dagliga matavfall och deltar i elsparartävlingar
- evenemang som arrangeras av Nordiska rådet, bl.a. klimatdagen och den nordiska extremväderkampanjen
- utbildningsarrangemang för lärare och övrig skolpersonal om välbefinnande, hälsa och mat; bl.a. i samråd med Agenda 21 och Naturskolan.

Jämställdhet är en värdegrundsfråga som ingår i skolans uppdrag och som ska genomsyra verksamheten. Alla skolor och läroinrättningar har i uppgift att i sitt dagliga arbete stärka och utveckla jämlikhet och jämställdhet i skolsamfundet, d.v.s. att säkra en likvärdig verksamhet för alla. Flickor och pojkar, kvinnor och män ska ha samma tillgång till utbildning och utveckling av sina personliga intressen och talanger.

Exempel på konkret jämställdhetsarbete i skolorna:

- aktiva elev- och studeranderåd, jämställdhets- och hållbarhetsråd
- centralt finansierad utbildnings- och kursverksamhet för lärare och övrig personal
- central utvärdering av skolornas demokratifostran och genusarbete.

Kulturbyrån

Landskapsregeringens kulturpolitiska program betonar att syftet med strävan efter en hållbar utveckling inom kulturområdet är att trygga möjligheterna till ett gott liv för nutida och kommande generationer. Kulturverksamheten ska sporra medborgarna till att verka för en bärkraftig utveckling och att lära människorna att anpassa sig till naturens villkor och inse gränserna för vad jordklotet tål.

Inom kulturområdet kan i ord, bild och med musik klarläggas hur människans verksamhet påverkar miljön och hur människans sätt att forma sin omgivning har förändrats i och med den kulturella evolutionen. Debatten kan handla om att analysera och utveckla förhållandet mellan könen, globala miljörisker och orsakerna till dem och att finna olika medel för att korrigera utvecklingen. Problem i anknytning till befolkningstillväxt, fattigdom och hungersnöd kan diskuteras och beskrivas i litteraturdrama eller annan konstform. Konst- och kulturutövandet kan ge uttryck för hur människans aktiviteter anpassas till omgivningen så att kulturtraditionerna respekteras och så att naturens diversitet bevaras.

Ett grundläggande tema i landskapsregeringens ungdomspolitik är hållbar utveckling med fokus på demokratifrågor, jämställdhet, aktivt medborgarskap, hälsa och välbefinnande samt kultur och fritid.

Exempel på konkret kultur-, ungdoms- och idrottsverksamhet med hållbarhetstema:

- kulturevenemang på genus-, konsumtions- och miljöområdet
- litteratur- och konstproduktion av växlande slag
- idrottsaktiviteter och annan fostrande verksamhet.

Museibyrån

I landskapsregeringens handlingsprogram betonas att museibyråns uppdrag är att vara landskapets kunskapscentrum för kulturhistoria, kulturmiljö- och byggnadsvård samt konst. Verksamheten fokuseras på hållbart bevarande och främjande av kulturmiljöer samt smart och hållbar kunskapsuppbyggnad och kunskapsförmedling om det åländska kulturarvet. I verksamheten betonas kunskap om det förflutna, kulturarvet lyfts fram som en viktig samhällsresurs för både flickor och pojkar, män och kvinnor. Alla medborgares identitet och kultur respekteras i syfte att belysa kulturarvets värde för ett hållbart samhälle.

Exempel på byråns konkreta insatser med hållbarhetstema:

- landskapets miljöpolicy synliggörs i form av en sammanfattande miljölathund som efterföljs inom enheterna
- miljötänkandet präglar undan för undan all verksamhet, bl.a. har miljövänligare, åtminstone hållbarare, lampor och ett nytt styrningssystem som möjliggör sensorstyrning av ljus, ljud och film installerats i utställningsutrymmen, hissar i publika lokaler och varumottagningar används enbart för nödvändiga transporter o.s.v.
- miljötänkande, sopsortering och återvinningsfilosofi tillämpas inom förvaltningen och även inom utställningsverksamheten vid såväl marknadsföring som nedtagning av utställningar, vid inbjudan till vernissager, vid framtagande av emballage och förpackningsmaterial till museishopen, inom Lek & Lär-verksamheten o.s.v.
- fördelningen av besökarnas ålder och kön inom enheternas verksamhet kartläggs i syfte att statistiskt utgöra grund vid planeringen av byråns fortsatta arrangemang, t.ex. vid förnyandet av basutställningen vid Ålands museum
- vid inköp av konst till Ålands konstmuseums samlingar, vid stipendierådgivning, vid rekrytering av utställare och upplägg och utställningar beaktas förutom genusaspekter även ekologiska och ekonomiska hållbarhetskriterier
- deltagande i fortbildnings- och kursverksamhet på hållbarhetsområdet, bl.a. avseende genustänkande i budgetskrivningar och planering av verksamheter, t.ex. då det gäller anskaffning och utbyte av bilar och andra fordon.

Näringsavdelningen

Allmänna byrån

Inom många branscher kommer framtidens tillväxt och jobbskapande att vara starkt förknippad med en väsentligt förbättrad prestanda hos varor, tjänster, system och processer än de som dominerar dagens marknader och utbud. Samtidigt kommer också hållbarhetsaspekten vara ett allt naturligare inslag för konkurrenskraft och framgång.

Ett par konkreta exempel omfattar

- Tillväxtrådets föreläsning på 90-års jubiléet: hållbarhet som affärsstrategi.
- Hållbarhetsutbildning för finansieringshandläggarna har vi arrangerats och det är en del i att bedöma det som är obligatoriskt i EU-programmen, d.v.s. hur projekten som finansieras påverkar miljön.

Ålands Teknologi Centrum, ÅTC

Mål för ÅTC:s verksamhet under år 2012 är att under året ha 5 st företag placerade i företagsinkubatorn Växthuset. Under år 2012 prioriteras innovativa affärsidéer, hållbar utveckling och miljöteknik. Ett konkret exempel är ÅTC:s miljöteknikprojekt med kommersialisering av clean tech.

AMS

Projektet "Arbete i fokus" har framgångsrikt jobbat med personer som har behov av att klargöra arbetsrelaterade begränsningar och har behov av utökad stöd för att hitta sin plats på arbetsmarknaden samt med yrkespsykologiska utredningar och intensifierat stöd för att möjliggöra yrkesplanering.

Jordbruksbyrån

Utvecklande av konkurrenskraften genom att utveckla effektiviteten, kvalitetstänkandet samtidigt som naturtillgångarna utnyttjas hållbart kräver en hög kunskapsnivå för att lyckas. I detta sammanhang är rådgivningen och kunskapsutveckling genom rådgivning och projekt mycket viktiga varför landskapsregeringen finansierar produktionsrådgivning inom de olika produktionsinriktningarna.

Konkreta exempel från jordbruksbyrån är att man har höjt bidraget för våtmarksstöd och att man arbetar med en handlingsplan för hållbart växtskydd.

Skogsbruksbyrån

Landskapsregeringens övergripande målsättning är att upprätthålla ett hållbart skogsbruk på Åland. Med detta avses, förutom ekonomisk virkesproduktion, även beaktande av den biologiska

mångfalden, landskapsvården, vattenvården, fornminnesvården och skogens mångsidiga sociala funktioner.

det åländska skogsbruket, inklusive de delar av landskapets eget skogsinnehav som förvaltas av skogsbruksbyrån, är miljöcertifierade enligt skogscertifieringssystemet PEFC. Certifikatet är utfärdat för Ålands skogsvårdsförening r.f. och utgör en del av certifikatet för Kustens skogscentral i sydvästra Finland. Systemet bygger på ett hållbart skogsbruk genom hela produktionskedjan. Certifieringsstandarden har nyligen reviderats (PEFC FI 1002:2009) och nya kriterier tillämpas fr.o.m. 2011. Standarden innehåller 26 kriterier som berör Åland. Dessa omfattar krav på ett ekonomiskt, ekologiskt och socialt hållbart skogsbruk. Tillämpningen av certifieringsstandarden revideras årligen av en oberoende ackrediterad revisor. Hittills har detta gjorts av Det Norske Veritas. Idag är andelen certifierade skogsägare med minst 2 hektar skogsmark 100 % på Åland.

Enheten för jakt- och viltvård

Landskapsregeringens övergripande målsättning är att verka för en god jaktkultur

med aktiv viltvård, bra möjligheter till övningskytte och sunda viltstammar i landskapet. Viltet är en ekologisk och närproducerad naturtillgång som bör förvaltas och nyttjas på ett hållbart sätt. Till detta hör som exempel information, rådgivning och lagstiftningsåtgärder samt stöd till jaktvårdsföreningarnas verksamhet.

Fiskeribyrån

Landskapsregeringen arbetar för att bibehålla fiskerinäringens samhällsekonomiska betydelse, sysselsättningsgrad och värde inom samtliga delar av näringen; yrkesfisket, fiskodlingen, förädling och handel samt fisketurismen.

Landskapsregeringen har även som mål att förvalta och vårda de naturliga förnyelsebara

fiskresurserna i den åländska vattenmiljön, som utgör drygt tre fjärdedelar av landskapets areal, samt att främja ett optimalt och hållbart nyttjande av dessa resurser för såväl närings- och företagsverksamhet som för husbehovs- och rekreationsändamål. Fortsatta insatser planeras under år 2012 för att erhålla tillräcklig, jämförbar och pålitlig baskunskap om de kustnära fiskbeståndens tillstånd och levnadsförhållanden i syfte att stödja en långsiktigt hållbar förvaltning och nyttjande av fiskresurserna och vattenmiljön.

Ett konkret exempel på arbete för en hållbar utveckling inom fiskeribyrån är att ett samrådsarbete mellan fiskodling och miljö inom ramen för en plan för ett hållbart vattenbruk sker regelbundet.

Trafikavdelningen

Trafikavdelningens mål är att upprätthålla, utveckla och förnya landskapets interna trafiksystem på ett så ekologiskt, socialt och ekonomiskt hållbart sätt som möjligt, så att trafikanternas berättigade krav och förväntningar på en rimlig och säker trafik tillgodoses.

Några goda exempel på konkreta åtgärder är:

- Ekokörning av linfärjorna, detta har medfört en minskning av bränsleförbrukningen på linfärjorna med ca 20% eller ca 150.000 liter på årsbasis.
- Turlistor till frigående färjorna, för 2013 minskas ca 2200 körtimmar och detta medför en minskad bränsleförbrukning på ca 500.000 liter på årsbasis.
- ISO 14001, certifieringen gäller nu på alla färjor (både frigående och lin-) och kommer att utvidgas till vägunderhåll och verkstad.
- Kortruttsutredningen strävar efter att minska miljöbelastningen totalt samtidigt som sociala och ekonomiska aspekter vägs in i bedömningen.
- En arbetsgrupp för nytt tonnage är tillsatt, syftet är att utreda och föreslå tonnage som bl.a. ytterligare minskar miljöbelastningen.
- Vi diskuterar och utreder byte av propellerblad på frigående färjor för att uppnå bättre verkningsgrad = mindre bränsleförbrukning = mindre utsläpp.
- Vi frågar ofta efter entreprenörers miljöpolicy i samband med upphandlingar

Lagberedningen

Arbetet vid lagberedningen består i huvudsak i att bereda lag- och författningsförslag samt i att utföra de uppgifter som hör samman med offentliggörandet av lagar och författningarna.

I lagberedningsarbetet ställs ofta olika intressen mot varandra. Dessa kan också vara motstridiga. Konsekvenserna redovisas öppet och därigenom skapas det goda förutsättningar för att de politiska bedömningarna kan göras utgående från principerna för en hållbar utveckling.

När Ålands lagsamling 2012 skulle tryckas omfattade upphandlingsförfrågan miljö- och hållbarhetskriterier vilket resulterade i att Ålands lagsamling 2012 är miljömärkt med svanen.

Bilaga 5 Tidplan för omställning av Åland till ett hållbart samhälle

Tidplanen sträcker sig från 2013 till 2051 då målet är att Åland ska vara ett hållbart samhälle enligt de fyra hållbarhetsprinciper.

Schematiskt är tidplanen upplagd så att under hela tidsaxeln ska Åland vara ett socialt och ekonomiskt välmående samhälle och en konkurrenskraftig region. Men för att vi 2051 fortsättningsvis ska uppfylla kriterierna för ovanstående påståenden krävs att vi även är en ekologiskt välmående region.

Ovanför tidsaxeln har ett antal strategiska mål placerats ut och nedanför tidsaxeln har istället ett antal praktiska mål som start av ett resurscentrum och produktion av hållbara tjänster inom näringslivet år 2025 placerats ut.

Tidplanen ska ses som ett exempel och som ett levande och dynamiskt dokument som under omställningens gång ska fyllas på med fler mål och åtgärder vartefter de identifieras eller tydliggörs i processen.

Se närmare i excelfil.

Färdplan för en omställning av Åland													
Bilaga 5. Tidplan													
S O C I A L T V Ä L M Å E N D E													
K U R R E N S K R A F T I G T Ä L A N D													
70% av alla fordon är fossilbenslefria													
Hållbar upphandling tillämpas inom både offentlig förvaltning och i privata näringslivet													
Åland har världens mest hållbara skola i enlighet med de fyra hållbarhetsprinciperna													
Åldringarna är 20 % friskare än år 2015													
Den biologiska mångfalden har ökat med 10% jämfört med 2015													
CO2-neutrit													
80% av Ålands aktiva lantbruk har ekologiskt kretslopps jordbruk och full avsättning för sina produkter													
2013	2014	2015	2017	2020	2022	2025	2028	2030	2035	2038	2040	2043	2051
LR	Ledningsgrupp ÅTC Högskolan ÅSUB	Hållbarhetsstrategi Hållbarhetsberedning Strategisk verksamhetsplanering Start Resurscentrum	Projektstart 2										ÅLAND ÄR ETT HÅLLBART SAMHÄLLE ENLIGT DE FYRA HÅLLBARHETSPRINCIPERNA
Kommuner		5 kommuner med i SEKOM		Alla kommuner medlemmar i SEKOM eller liknande organisation									
Näringsliv		Sektorsvisa back-casting processer				Hållbara tjänster		Hållbara varor					
Strategiska mål med tidsatta delmål													
Hållbar turism		75% av branschen utbildad och man har gemensamt valt modell för hållbarhetsmärknigen 100% utbildade, och 15% har genomgått kvalitetsmärkningsprocessen 50% har genomgått kvalitetsmärkningsprocessen 100% kvalitetsmärkta											
Hållbart byggande		2018 alla hus som byggs i offentlig regi är "nära noll energihus". 2020 alla hus som byggs överhuvudtaget skall vara "nära noll energihus".											

Bilaga 6 Projektidéer (PAF, ERUF, ESF, LEADER mm)

Denna bilaga med projektidéer omfattar förslag till och embryon till projekt som skulle kunna genomföras för att stödja arbetet mot målet om ett hållbart Åland år 2051.

Projektidéerna har under våren 2013 bland annat använts som underlag (konkreta exempel) vid diskussioner med arbets- och styrgrupper vid arbete med formning av de åländska strukturfondsprogrammen för perioden 2014-2020.

6.1 Projektidéer Europeiska Sociala Fonden (ESF)

6.1.1 Insatser för utbildning och kompetens inom strategisk planering och hållbar utveckling

Utbildning och/eller kompetenshöjande åtgärder som syftar till individuell och/eller organisatorisk utveckling för att bättre kunna klara av förändringar i krav och efterfrågan.

- Utbildningspaket för olika nivåer
- Utveckling är redan påbörjat på det naturliga steget
 - Strategisk planering för en hållbar framtid- för ekonomer, för chefer osv.
 - Seminariepaket med syfte att inspirera till och ge kunskap om vägar till en hållbar framtid genom strategisk planering.

6.1.2 Idégenerering för strategisk planering för en hållbar utveckling

Seminariedagar eller en konferens där goda exempel kan presenteras. T.ex. resultat från olika projekt: Samsö i Danmark, Whistler i Kanada, Central Baltic: Green islands, FLEX, BASES, Young Voices, VIRTU, KnowSheep, JOBWAB, Global Vision, Foodweb, Wasi och säkert många fler...

- Brainstorming aktivitet med ett heldagsseminarium med syfte att storma fram projektidéer och möjligheter till finansiering med siktet inställt på "Strategisk planering och hållbar utveckling av Åland"

Medverkande: Högskolan, ÅTC, Ålands näringsliv, producentförbundet, kommunförbundet, energisektorn, representanter från sjöfarten och offentlig sektor.

Moderator: Carl-Henrik Robért (Alternativt Agneta Karlsson)

6.1.3 Hållbar utveckling- en del av samhället

Projekt med syfte att integrera definitionen av hållbar utveckling i samhället. Projektet kunde ta fram webbaserade kurser i det naturliga stegets pedagogik samt erbjuda seminarier, korta- och långa kurser i hållbar utveckling och det naturliga stegets fyra ramvillkor och pedagogik. Huvudman t.ex. Ålands näringsliv.

6.2 Projektidéer Europeiska Regionala Utvecklings Fonden (ERUF)

6.2.1 Projektidéer ERUF Åland

Strategisk planering för ett hållbart samhälle

Ett projekt för att utveckla verktyg och metoder för strategisk planering för framtiden och/eller organisatorisk utveckling för att bättre kunna klara av förändringar i krav och efterfrågan. Jag tänker mig i första hand för offentlig verksamhet, men det skulle också kunna vara för företag och andra organisationer.

- Statistik som underlag för rätt beslut (hållbara nyckeltal)
- Strategisk planering för en hållbar framtid- för ekonomer, för chefer osv.
- Kan t.ex. ta fram metoder och verktyg för
 - Konsekvensanalyser
 - Back-casting processer
 - Statistik som underlag för rätt beslut (hållbara nyckeltal)

Projekt "Sektorsvisa back-casting processer i näringslivet"

Projektledare: Ålands näringsliv

1. Genomföra sektorsvisa backcastingprocesser
2. Planer för uppföljning av åtgärder

6.2.2 Projektidéer ERUF Gränsöverskridande program (Central Baltic Baltic Sea Region) *Strategisk planering för en hållbar utveckling i mellersta Östersjöregionen*

Förslag på engelskt projektnamn: Strategic planning for a sustainable development of the Central Baltic area.

En del i arbetet för en hållbar utveckling är att hitta vägar och verktyg för att underlätta möjligheten att nå målet. Om en del av arbetet med en omställning av det Åländska samhället kan göras genom/inom ett gränsöverskridande EU projekt finns det flera fördelar. Delar av finansieringen kommer från EU, det skapar arbetstillfällen, samarbete och goda erfarenheter blir en naturlig del i arbetet och det ger en styrka genom att fler arbetar mot samma mål. Ett gränsöverskridande projekt ger också synlighet och goodwill i regionen.

Exempel på mål för Åland (kan minskas eller läggas till)

- Konkretisera tidplan och färdväg till ett hållbart Åland (en hållbar region)
- Identifiera viktiga milstolpar för att målet ska bli verklighet (ex. politisk enighet, bra exempel och föregångare i offentlig respektive privat sektor)

Delmål:

- Hitta och utbilda "changeagents" från olika organisationer och olika delar av samhället.
- Starta ett "resurscentrum för hållbar utveckling" (inkl. ÅTC, Agenda 21 och högskolan). Resurscentrum har fokus på utbildning och rådgivning.

- Starta en strategisk grupp för hållbar utveckling av Åland. Gruppen bör bestå av både politiker och höga tjänstemän, näringslivets ledare och representanter från ungdomsföreningar.
- Hålla utbildningar för olika målgrupper (näringslivet, offentlig sektor och tredje sektorn samt privatpersoner)

Evenemang:

- Ordna ett strategiskt forum där politiker och chefer samlas för att diskutera och enas om färdriktning. Forumet är tänkt att stärka både personer och organisationer genom vetskapen att vi är flera som arbetar åt samma håll. Eventuellt kan forumet också bidra till ett gemensamt policydokument som kan stärka arbetet.
- Erfarenhetsutbyte i att ta fram goda exempel med fokus på att "inte uppfinna hjulet på nytt utan ta vara på varandras gemensamma erfarenheter, utnyttja och ta efter det som gått bra och samtidigt undvika fallgropar".

Viktigt innehåll är:

- Utbildning
- Framtagande av goda exempel
- Framtagande av verktyg

Utan att föregå projektets arbetsätt och resultat, skulle verktygen kunna omfatta:

- Verktyg för back-casting
- Verktyg för konsekvensanalyser
- Verktyg för upphandlingar
- Viktiga erfarenheter för framtagande av och användande av nycketal

Organisation

Sekretariat på Åland och Ålands landskapsregering som lead partner.

Sekretariatet skulle kunna placeras på högskolan och bestå av:

- Projektets projektledare
- Ålands delprojektledare
- Projektassistent, kommunikation och administration
- Finansiellt ansvarig, finansiell rapportering och samordning

Genom att placera projektsekretariatet på högskolan hoppas vi

- dra fördelar av att högskolan varit partner i projektet VIRTU 2010-2013
- kunna dra fördelar av att ta in studenter för mindre uppgifter som hjälper projektet och samtidigt ger studenterna värdefulla erfarenheter.
- Stärka högskolans roll som en av de viktiga byggstenarna i Ålands omställningsprocess.
- Skapa fyra nya arbetsplatser under dryga tre år

Partners

Tänkbara partners, skulle kunna vara partners med liknande förutsättningar t.ex. Gotland, Hangö, Kommuner i Roslagen, Södertörns miljö- och hälsoskyddsförbund, eller annan kustregion t.ex. Östsam.

Partnerskapet bör i första hand bildas utifrån gemensam vilja och agenda, inte vad som redan görs eller hur många invånare man har. Med detta i åtanke kan det i och för sig vara bra att söka partners på en bredare grund, men min uppfattning är då att förutsättningarna för ett lyckat partnerskap finns mer med Norrköping och Gävle än med Stockholm och Helsingfors.

På Åland bör åtminstone landskapsregeringen, högskolan och Ålands näringsliv ingå.

Östsam, Norrtälje kommun och Skärgårdsstiftelsen i Stockholms län skulle kunna vara värdefulla delar i ett projektsamarbete eftersom de har aktuella kunskaper av att vara huvudprojektledare (samt även partners) i projekt programperioden 2007-2013.

Kartläggning av Åland som grund för en hållbar samhällsplanering

En konkret projektidé som också skulle förbättra möjligheterna för att utveckla det Åländska samhället i en hållbar riktning är ett projekt inom fysisk planering. Projektet skulle innehålla en kartläggning av hela Åland, på land och vatten, med syftet att identifiera intressen, intresseområden, attraktiva områden för olika verksamheter. Projektet genomförs genom en process som också utbildar eftersom den bygger på samråd med målet att minska intressekonflikter. Med bra kartläggning som grundar sig i samråd finns det bra grund för beslut om placering av olika verksamheter vilket i sin tur ökar förutsättningarna för goda resultat och en hållbar samhällsutveckling.

Inspiration kan fås från projektet PlanBothnia <http://planbothnia.org/>

6.3 Projektidéer Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling (EJFLU)

6.3.1 Projektidéer LEADER

Lokala insatser för en hållbar utveckling

T.ex. Studiecirklar, komposteringskurser, grönsaksodling för nybörjare, recycling på en ny nivå- laga nytt av gammalt

6.4 Projektidéer PAF medel, Penningautomat medel

Strategisk planering för framtiden/arbete för hållbar utveckling (metoder, verktyg och kompetens)

- Utbildning och/eller kompetenshöjande åtgärder som syftar till individuell och/eller organisatorisk utveckling för att bättre kunna klara av förändringar i krav och efterfrågan.
- Utveckling av verktyg och metoder
- Samarbete mellan olika organisationer och/eller offentliga instanser

6.5 Övriga Projektidéer

Erfarenhetsutbyte och goda exempel

De insatser och resultat som har gjorts inom vattenbruket, fiskodlingen har varit mycket lyckade och det vore bra om framgångsfaktorerna kunde identifieras så att de kan implementeras i andra sammanhang och användas för utveckling av andra näringar.

EU program resurs (undersök om delar av kan finansieras med tekniskt stöd från programmen)

Landskapsregeringen bör förstärka sin personalstyrka med en eller flera personer vars uppgift är att:

- Ha god kunskap om alla programmen (men kanske främst de gränsöverskridande INTERREG programmen)
- Kunna informera om programmen
- Hjälpa och stötta de som söker efter rätt program
- Hjälpa och stötta i ansökningsprocess samt i rapporteringsförfarandet
- Erbjudna hjälp och vägledning angående upphandling och inköp enligt krav på att det ska användas hållbarhetskriterier.
- Initiera projekt
- Söka partners till projekt

Denna funktion bör omfatta en informativ och lättförståelig hemsida, "en förfining av LR:s ingång finansiering", om de respektive programmen, kurser som erbjuds, helpdesk osv. Se projektidé nedan

* Eftersom uppgifterna omfattar att initiera projekt och att hjälpa och stötta både under ansökningsförfarandet och rapporteringsförfarandet borde en satsning på detta snart betala sig själv genom att "ta hem pengar från EU för nationella åtgärder" samt effektivisera arbetet med handläggning av både ansökningar och vid rapportering av projekten.

** Detta förslag skulle också kunna omfatta att omorganisera strukturfondsprogrammen till att omfattas av samma enhet. Inom denna enhet ska det finnas samlad kunskap om programmets innehåll, ansökningsprocesser och kraven vid rapportering. Det ska vara kundorienterat och serviceinriktad service i samarbete.

Tekniskt stöd för hjälp vid ansökan och rapportering

Projekt idé som borde kunna budgeteras i programmets tekniska stöd

I samband med att de nya programmen startar och landskapsregeringen får en ny hemsida kommer landskapsregeringen bygga upp en hemsida med information om alla programmen. Som en vidareutveckling av detta skulle jag gärna se att det finns ett arkiv med vanliga frågor (FAQ) om det inte redan är planerat. Det vore också mycket positivt om man skulle utveckla nätkurser i projektledning och i projektadministration (liknande det naturliga stegets webbutbildningar). Alltså interaktiva kurser man kan ta framför sin egna dator. Kurserna bör beskriva hur saker ska göras samt även förklara varför.

Exempel (obs! Ej fullständigt).

Kostnadsförfrågan från flera vid inköp av varor och tjänster- för att kunna redovisa säker förvaltning av offentliga medel samt för att inte snedvrída konkurrens.

EU flaggan ska finnas på allt material som tas fram inom projekten och ska vara väl synlig på möten och konferenser som ordnas inom projekten- en av EUs målsättningar är att få ut budskapet om vart pengarna går, vad som finansieras med EU medel. Ett sätt att få ut budskapet är att kräva att EU flaggan alltid ska vara med.

Stab av ” projektspecialister”

Om landskapsregeringen går in för en medveten satsning på kompetens som kan arbeta för fler EU finansierade projekt för att i större utsträckning...

- Skapa fler arbetsplatser och mer kompetens på Åland
- Finansiera åtgärder som ”vi ändå ska göra” med EU-medel
- Erhålla mer erfarenhetsutbyte och ta del av aktuell forskning

Skulle det även vara bra att fundera på att skapa en stab av projektledare, projektassistenter osv. som skulle kunna erbjudas tjänster som ”projektspecialister”. Detta förs fram med anledning av att det ofta är viktigt kompetens som försvinner pga av att projekten är tidsbegränsade och personalen då känner sig tvungna att söka andra arbeten.

6.6 Projektidéer för hållbar utveckling i landskapsregeringens förvaltning

6.6.1 Utveckla landskapsregeringens verksamhetsplanering.

Målet är att ta fram visioner(långsiktigt), mål (långsiktiga och kortsiktiga) och verksamhets planer utifrån hållbarhetsprinciperna.

Delmål 1	Ta fram en vision som förankras politiskt och hos ledningen med bred enighet
Delmål 2	Identifiera målen- de långsiktiga och de kortsiktiga
Delmål 3	Ta fram verktyg för verksamhetsplanering (förvaltning/avdelning/byrå/enhet/person)
Delmål 4	Implementera och ställ krav på verksamhetsplanering utifrån givna förutsättningar.

Planera både långsiktigt och kortsiktigt

- Mål på 20-30 år
- Handlingsplaner på 4 år som överlappar regeringsskiftet, och
- Verksamhetsplaner på 1-2 år (Strategi/vision med mål 20-30 år framåt)

Prioritera! Utgår från politisk enighet eller allvarligheten (handlingsplan 4 år)

1. Agera! (verksamhetsplan)
2. Följ upp! Utvärdera och omprioritera om det behövs.
3. Ständig utvecklingsprocess!

Verksamhetsplanering och budgetplanering ska givetvis gå hand i hand!

Exempel:

Mål/vision: om 30 år hela landskapsregeringens verksamhet baserat på hållbarhetsprinciperna

Handlingsplanens mål:

Om 5 år är all offentlig upphandling och alla inköp baserat på hållbarhetsprinciperna

Om tre år är hälften av all offentlig upphandling och alla inköp baserat på hållbarhetsprinciperna

Om två år...

Om ett år...

Kopplat till budget innebär detta att det behövs ett team som arbetar med att stötta förvaltningen i upphandlingsfrågor. Teamet bör omfatta t.ex. både jurist, ekonom, sociolog(?) och en miljökunnig. Teamet skulle arbeta med att ta fram ramavtal och verktyg vid sidan av verksamheten att stötta enheter och avdelningar i deras inköp av varor och tjänster. Resursbehovet är större i inledningsfasen.

6.6.2 Starta ett resurscentrum för hållbar utveckling på Åland.

Delmål 1 Tillsätt en arbetsgrupp som gör upp ramarna för ett resurscentrum

Delmål 2 När ramarna och målet för ett resurscentrum har konkretiserat bör en ny arbetsgrupp tillsättas med uppdraget att hitta möjlig finansiering för uppstart och drift av ett resurscentrum

Delmål 3 När program/organisationer med möjlighet att finansiera detta identifieras ska projektet planeras och ansökningshandlingar fyllas.

Delmål 4 Söka medel för att påbörja projektet

Resurscentrum ska bland annat ha till uppgift att

- Stötta omställningen till ett hållbart näringsliv och en hållbar offentlig förvaltning.

- Utbilda, informera och inspirera.

6.6.3 Utvecklande av hållbarhetsredovinsingen och målprogram i landskapsförvaltningen

Nyckeltal som visar på utvecklingen ger kunskap som stärker beslutsfattarna samt förbättrar chanserna till att ta hållbara beslut

Alla beslut av betydelse ska ha genomgått en konsekvensanalys innan beslut fattas.

(hela verksamheten ska genomsyras)

Delmål 1 Ta fram en genomarbetad och på förankrad checklista för förvaltningens verksamhet

Delmål 2 Utveckla ett verktyg som gör checklistan lätt att använda

Delmål 3 Beslut om att checklistan ska användas

Delmål 4 Utbilda de som ska använda checklistan samt de som ska ta beslut utifrån underlag baserat på en konsekvensanalys. Följ upp! Utvärdera och omprioritera om det behövs.

Kopplat till verksamhetsplan innebär det att alla avdelningar måste planera att avsätta tid för utvecklandet och sedan för genomförandet. I ett inledningsskede kommer detta troligtvis ta en del tid, men sedan är förhoppningen att det blir en integrerad del av verksamheten. Kopplat till budgeten innebär det att resurser måste avsättas för utveckling av verktyg samt sedan årligen, under ett par år, för utveckling.

Hållbar upphandling

Alla inköp och all upphandling ska ställa krav på hållbarhet på produkter, leverantörer och tjänster.

Delmål 1 Ta fram lista på alla inköp och upphandlingar

Delmål 2 Prioritera utifrån listan. Var ska vi börja och när ska alla punkter på listan ha arbetats igenom?

Delmål 3 Ta fram verktyg, utbilda upphandlare samt branscher etc. etc.

Bilaga 7 Alternativa mått på BNP

Både EU och FN tar fram metoder för att standardisera nationalräkenskaperna med avseende på i vilken mån utvecklingen i ett land stöder en hållbar utveckling eller inte när det gäller natur- och miljöförhållanden.

FN har tagit fram en manual för miljöräkenskaper. Syftet är att underlätta analysen av hur ekonomi och miljö samverkar och därigenom medvetandegöra beslutsfattare om vilka konsekvenser deras beslut kan väntas ge dels med avseende på ekonomin och dels med avseende på långsiktiga miljöeffekter.

Nedan följer en kort sammanställning av olika mått som utvecklats som komplement eller alternativ till BNP för att mäta välfärd och välstånd.

Miljöräkenskaperna, i Sverige sedan 1992, fungerar som ett informationssystem som med hjälp av statistik om miljö och ekonomi ger underlag för kostnadsberäkningar av miljöåtgärder och miljöskador, analyser av miljöpolitik och ekonomisk politik samt indikatorer över miljötillstånd och hållbar utveckling. Man gör även miljöräkenskapsdata mer användbara för företag som vill jämföra sin prestanda med olika branschgenomsnitt. De områden som hittills ingår är utsläpp till luft och vatten, avfall, energianvändning, materialflöden, kemikalier, miljöskyddskostnader, miljöföretag, miljöskatter och miljösubventioner samt naturresurser. Hos SCB görs även bearbetningar och analyser av statistiken för att få fram en regional fördelning, visa på olika produkters miljöpåverkan, andelens miljöpåverkan, internationella jämförelser och för uppföljning av indikatorer för hållbar utveckling. Miljöräkenskaperna återfinns i rapporter och Statistiska meddelanden.

Grön NNP – en svensk specialitet och en alternativ beskrivning av landets utveckling får man om man räknar ut den kapitalförslitning som uppstår till följd av mänskliga aktiviteter. Genom att dra ifrån denna kapitalförslitning från BNP får vi fram nettonationalprodukten, NNP, som kan justeras ytterligare om vi kan räkna ut kostnaderna för konsekvenser i miljön. Vi får då en grön NNP. Utifrån de svenska miljöräkenskaperna har Konjunkturinstitutet gjort försök med att beskriva en partiell grön NNP. Som exempel visar en studie av kväve- och svavelutsläppens effekter på försurning av mark och vatten samt förslitning av vissa material genom s.k. korrosion att Sveriges NNP ska justeras ned med ca 10 miljarder kronor årligen. I en annan studie analyseras förändringar i ekosystemens avkastning. Värdeminskningarna för vissa ekosystemtjänster från skogen, jordbrukslandskapet, våtmarker och den urbana miljön motsvarar att NNP ska justeras ned med 16–64 miljarder kronor per år beroende på vilka antaganden som gjorts i beräkningarna.

De kapital som räknas in i en miljöjusterad grön NNP är:

Fysiskt kapital - mänskligt skapat kapital samt

Naturkapital – ändliga resurser, förnyelsebara resurser, ekosystemtjänster och kritiskt Naturkapital

Grön NNP kan skrivas som: $NNP = C + [S - dKm - dKn]$

där

C = konsumtion

S = sparande

dKm = värdeminskning av fysiskt kapital

dKn = värdeförlust av naturkapital

Även om Konjunkturinstitutets arbete med att beskriva en partiell grön NNP ligger långt framme i en internationell jämförelse kommer det att dröja innan man kan ta fram en mer sammanhängande modell som också kan användas i internationella jämförelser. De svårigheter som finns handlar bl.a. om brister i det naturvetenskapliga underlaget. Dels saknas data om exponeringar för olika negativa miljöfaktorer både i Sverige men framförallt internationellt och dels saknas kunskap om orsakssambanden mellan förekomsten av miljöförureningar och deras påverkan på natur och människors hälsa. Det är dessutom svårt att väga samman och bestämma priset på förändringar i naturkapitalet till följd av miljöskador och förlust av ändliga resurser. Men trots dessa svårigheter att ta fram generella mätmetoder som kan användas i internationella jämförelser innebär det svenska arbetet med miljöräkenskaper och partiell grön NNP ändå goda möjligheter att utforma och utvärdera olika former av nationell miljöpolitik. I Sverige anses att om man därtill integrerar ytterligare social statistik har man ett användbart instrument för uppföljning av den nationella strategin för hållbar utveckling.

Human Development Index (HDI), framtaget av FN:s biståndsorgan UNDP, belyser HDI problemet med att uppnå en jämförbar kvalitet på statistik från länder som skall jämföras. HDI är ett mycket grovt mått på välfärdsutvecklingen i ett land och grundar sig på: förväntad livslängd, BNP per invånare och läskunnighet och andelen som går vidare till högre studier.

Förutom HDI tar UNDP även fram ett könsrelaterat utvecklingsindex, GDI och ett könsrelaterat maktfordelningsmått, Gender Empowerment Measure, GEM där jämställdheten med avseende på ekonomisk och politisk delaktighet och beslutsfattande beskrivs. Man tar även fram ett fattigdomsindex, Human Poverty Index.

Index of Sustainable Economic Welfare, ISEW, är en ny indikator för hållbar ekonomisk utveckling. ISEW utgår från den personliga konsumtionen som bas för ekonomisk välfärd och justeras mot ett inkomstfördelningsindex där en jämnt fördelad konsumtion viktas högre än vid en ojämn fördelning. Formeln för ISEW kan grovt sett skrivas som:

ISEW = personlig konsumtion plus icke-defensiva offentliga utgifter minus defensiva privata utgifter plus bildning av kapital plus hushållsarbete och annat icke marknadsanpassat arbete minus kostnader för miljöförstöring minus förslitning av naturkapital. Med defensiva utgifter menas kostnader som sker till följd av negativa händelser som t.ex. trafikolyckor, sjukdom, arbetslöshet, kriminalitet och miljöförstöring.

Genuine Progress Indicator, GPI, är ett ännu mer fördjupat välfärdsmått. I beräkningen av GPI tar man hänsyn till ett 20-tal olika områden som berör landets ekonomiska utveckling men som inte räknas med i BNP. På samma sätt som för ISEW utgår man från den personliga konsumtionen som viktas via ett inkomstfördelningsindex. Värdet av högre utbildning, ideella verksamheter läggs in liksom värdet av de tjänster som landets transportsystem bidrar med. Kostnader för arbetslöshet, kriminalitet, trafikolyckor, pendlingsbehov är andra poster som beräknas, liksom kostnaderna för luft- och vattenförureningar, kostnaderna för förlusten av våtmarker och marker för skogsbruk bl.a. genom anläggning av skogsvägar. Kostnader för utsläpp av koldioxid och uttunning av ozonlagret beräknas, liksom det förlorade värdet till följd av förlusten av icke förnyelsebara energikällor. Man

lägger också in värdet på förändringar av nettot för nya investeringar i det fysiska kapitalet samt nettoinlåningen från utlandet.

De värden på GPI man får fram visar för många rika länder en tydlig utveckling där GPI och BNP följts åt under lång tid för att till slut skiljas åt som tecken på att den fortsatta tillväxten i BNP inte motsvaras av ökad välfärd utan till stor del av så kallade defensiva kostnader för att vi ska kunna upprätthålla uppnådd välfärd. För USA till exempel ses en mycket långsam ökning av GPI per capita för åren 1950–2004 med endast 1,33% per år. GPI har knappt rört sig alls sedan 1978 utan har legat på cirka 15 000 dollar sedan dess. Däremot visar förändringen av BNP per capita en årlig tillväxt på 3,81 %.

Bilaga 8 Referenser

- Embedding Sustainability into the Culture of Municipal Government, The Natural Step, Canada
- Planetary boundaries (planetära gränsvärden), Stockholm Resilience Center
- The Heart of Change Kotter...
- The Common Cause Richard Hawkins
- Robért, K-H., Broman, G. et al. (2012). Sustainability Handbook. Lund: Studentlitteratur.
- The Natural Step Canada 2009
- Brundtland kommissionens rapport i slutet av 80-talet (SOU 2004:104. 2004)
- Hails 2008
- WHO 2010
- Robért & Broman 2012
- Supermiljobloggen.se (om FN:s miljörapport)
- Färdplan för ett resurseffektivare Europa
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0571:FIN:SV:PDF>
- Hållbar utveckling – en ny kurs för Norden, mål och prioriteringar 2009-2012
http://www.norden.org/sv/publikationer/publikationer/2009-726/at_download/publicationfile
- Nordiskt miljöhandlingsprogram
<http://www.norden.org/no/publikasjoner/publikasjoner/2012-763>
- På väg mot hållbara val, nationell strategi, 2008 (finns att få i bokform från miljöbyrån)
<http://www.environment.fi/download.asp?contentid=81522&lan=sv>
- Sydvästra Finlands miljöstrategi fram till 2020
<http://www.environment.fi/download.asp?contentid=55541&lan=sv>
- Miljöprogram för Ekokommun Gotland 2008-2012, <http://www.gotland.se/imcms/17907>
- Organisationen ”WBCSD, World Business Council for Sustainable Development” (Världsrådet för affärslösningar för hållbar utveckling)
<http://www.wbcsd.org/vision2050.aspx>
- Biologisk mångfald
Rassi m.fl. 2001: Rödlistade arter i Finland 2000, Rassi m.fl. 2010: Rödlistade arter i Finland 2010

Färdplan för en omställning av Åland

Bilaga 5. Tidplan

			S	O	C	I	A	L	T	V	Ä	L	M	Ä	E	N	D	E		
	E	K	O	N	O	M	I	S	K	T	V	Ä	L	M	Ä	E	N	D	E	
	K	U	R	R	E	N	S	K	R	A	F	T	I	G	T	Ä	L	A	N	D

70% av alla fordon är fossilbensle fria
 Hållbar upphandling tillämpas inom både offentlig förvaltning och i privata näringslivet
 Älänningarna är 20 % friskare än år 2015
 Åland har världens mest hållbara skola i enlighet med de fyra hållbarhetsprinciperna
 CO2 neutralt
 80 % av Ålands aktiva lantbruk har ekologiskt kretsloppsjordbruk och full avsättning för sina produkter
 Den biologiska mångfalden har ökat med 10% jämfört med å

2013	2014	2015	2017	2020	2022	2025	2028	2030	2035	2038	2040	2043	2051
------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

LR	Ledningsgrupp	Hållbarhetsstrateg											
	ÅTC	Hållbarhetsberedning	Projektstart 2										ÅLAND ÄR ETT
	Högskolan	Strategisk verksamhetsplanering											HÅLLBART SAMHÄLLE
	ÅSUB	Start Resurscentrum											ENLIGT DE FYRA HÅLLBARHETSPRINCIPERNA

Kommuner	5 kommuner med i SEKOM	Alla kommuner medlemmar i SEKOM eller liknande organisation
-----------------	------------------------	---

Näringsliv	Sektorsvisa back-casting processer	Hållbara tjänster	Hållbara varor
	Turism Sjöfart Jordbruket Fiskodlingar Detaljhandel Livsmedelshandeln Bygg Finans och försäkring Småföretag		

Strategiska mål med tidssatta delmål

Hållbar turism	75% av branschen utbildad och man har gemensamt valt modell för hållbarhets märkningen 100 % utbildade, och 15 % har genomgått kvalitetsmärkningsprocessen 50 % har genomgått kvalitetsmärkningsprocessen 100 % kvalitetsmärkta
----------------	--

Hållbart byggande	2018 alla hus som byggs i offentlig regi är "nära noll energihus". 2020 alla hus som byggs överhuvudtaget skall vara "nära noll energihus".
-------------------	--

Förvaltningen åskådliggjord i fem-nivå modellen

